

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İSLÂM KELÂMINDA MÛCİZE VE KERÂMET
DIŞINDAKİ HÂRİKULÂDE HALLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN   **HAZIRLAYAN**
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN   **Muhammed Nurullah AKKURT**

MALATYA 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSLÂM KELÂMINDA MÛCİZE VE KERÂMET DIŞINDAKİ
HÂRİKULÂDE HALLER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Muhammed Nurullah AKKURT

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

MALATYA 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM KELÂMINDA MÛCİZE VE KERÂMET
DIŞINDAKİ HÂRİKULÂDE HALLER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Hazırlayan

Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

Muhammed Nurullah AKKURT

Jürimiz ..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu Yüksek Lisans Tezi (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

1. Prof. Dr. Hulusi ARSLAN
2. Prof. Dr. Fikret KARAMAN
3. Doc. Dr. Abdülhasir SÜT

İNÖNÜ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve ..... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Hulusi Arslan danışmanlığında hazırladığım “İslâm Kelâmında Mûcize ve Kerâmet dışındaki Hârikulâde Haller” isimli tezin bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, bunu onurumla doğrularım.

Muhammed Nurullah AKKURT

BİLDİRİM

Hazırlamış olduğum bu tezin kağıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim şartlarda saklanmasına müsaade ettiğimi onaylıyorum:

- ❖ Tezimin üç yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Belirtilen sürenin nihâyetinde uzatma için müracaatta bulunmadığım takdirde, tezim ancak İnönü Üniversitesi yerleşkesinde erişime açılabilir.

ÖNSÖZ

Hârikulâde haller, tarih boyunca İnsanların merak ve ilgisini uyandıran, zaman zaman üzerinde tartışmaların yaşandığı gizemli konulardan biridir. İslâm düşünürleri hârikulâde olaylar üzerinde fikir beyan etmiş, dînî ana metinlerine veya bazı aklî istidlallere dayarak bu olayların varlığı veya yokluğunu iddia etmişlerdir. Çağlar boyunca insan zihnini meşgul eden bu tür olayların “Hakikat mi, değil mi” yönündeki tartışmalar, dinsel ritüel ya da uygulamalar çerçevesinde günümüzde de din, inanç ya da îmân bağlamıyla iç içe girerek tartışılmaya devam edilmiştir. Bir kısım âlimler hârikulâde olayların inkâr edilemez olduğunu söylerken, diğer bir kısım âlimler ise mûcize dışındaki hallerin olmadığını veya farklı şekilde var olduklarını ifâde etmişler, bu hallerin kavranamayacağını ya da sadece peygamberlerde görülebileceğini ileri sürmüşlerdir.

Hârikulâde haller deyince insanı hayrete ve acziyete düşüren sıra dışı durumlar akla gelir. Bu anlamda akla ilk gelen sıra dışı olay ise Kitap ve sünnet ile sabit olan mûcizedir. Zaten Kelâm ilminde olağanüstü olayların ele alınış sebebi temelde mûcizedir. Mûcize, Allah tarafından yeryüzünde ilâhî mesajları tebliğ adına görevlendirilen Peygamberlerin, peygamberliklerini isbat için verilen olağanüstü haller ve durumlardır. Kitap, sünnet, icmâ ve kıyasla sabittir. Bu sebeple inkârı küfür sayılmıştır. Bununla beraber İslâm düşüncesinde mûcize dışında başka hârikulâde olayların da mevcut olduğu kelâm bilginleri tarafından nakledilmiştir. Tartışma da tam bu noktada başlamaktadır. Mu‘tezile âlimleri tarafından bu hallerden sadece mûcizenin gerçek olduğu ve peygamberlere mahsus olduğu, diğerlerinin ise gerçek olmadığı dile getirilirken Ehl-i sünnet taraftarları, Mu‘tezilenin aksine hârikulâde hallerin mûcizeyle sınırlı olmadığını belirtmişlerdir.

Burada dikkat çeken bir başka nokta da şudur. Kaynaklarımızda hârikulâde hallerden özellikle mûcize ve kerâmet üzerinde çokça durulmuş diğer konular bir iki satırla geçiştirilmiştir. Oysa konu oldukça önemlidir. Bundan dolayı günümüzde istismâr edilen bu meselelerin daha iyi anlaşılabilmesi için konuyla ilgili âyet ve hadîslerden yola çıkarak sağlıklı verilere ulaşılması gerekmektedir. Bundan dolayı konuyla ilgili kelâm ekollerinin görüşlerini de dikkate alarak tarafsız bir araştırma yapmak ve konuyla ilgili zihnimize oluşan sorulara cevap bulmaya çalışarak faydalı bir çalışma ortaya koymak istiyoruz. Tevfik Allah'tandır.

Çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tezin konusu, amacı, yöntemi ve kaynakları ile bazı temel kavramlar ele alınmıştır. Bundan sonraki bölümlerde ise mûcize ve kerâmet dışındaki olağanüstü haller kapsamına giren sırasıyla irhâs, meûnet, İstidrâc, ihânet/hızlân konuları incelenmiştir.

Bu tez çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, plan ve kaynak noktasında yardımcı olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hulusi Arslan'a teşekkürü borç biliyorum. Yine görüşlerinden istifâde ettiğim Prof. Dr. Fikret Karaman ve Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Bozkurt hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim. Bunun dışında gerek eserlerinden yararlandığım gerekse bugüne kadar yetişmemde emeği geçen tüm bilim insanlarına teşekkürlerimi arz ederim.

Muhammed Nurullah AKKURT

Malatya- 2018

ÖZET

İSLÂM KELÂMINDA MÛCİZE VE KERÂMET DIŞINDAKİ HÂRİKULÂDE HALLER

Muhammed Nurullah AKKURT

Yüksek Lisans Tezi,

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

Allah, İnsanları imtihan için yeryüzüne göndermiş, onları başıboş bırakmamış, kitaplar ve peygamberlerle desteklemiştir. Fakat bir kısım insanlar kitapları ve Peygamberleri inkâr ederek, gönderilen nebîlerin elçiliklerini ispat için sıra dışı şeyler göstermelerini istemişlerdir. Bunun üzerine Allah, elçilerini mûcize ile desteklemiştir. Mûcize yalnız peygamberlere hâstır. Fakat âlimlerimiz Kur'ân-ı Kerîm'den hareketle nebî olmayan kimselerden de olağanüstü haller meydana gelebileceğini söylemişlerdir. Örneğin Kur'anda Hz. Meryem'e sunulan olağanüstü ikramlardan bahsedilir. Bazı âlimlerimiz bu duruma kerâmet demişlerdir. Bazı âlimlerimiz olağanüstü hadîselerin ancak peygamberlerde görülebileceğini söylemişler, bazı âlimlerimiz de Allah dilemeden hiçbir şeyin mümkün olmayacağını ifade etmişlerdir. Ehl-i Sünnet'e göre resül olacak kimsenin henüz küçükken bir takım olağanüstü haller göstermesine İrhâs, zor durumda kalan mü'min bir kula yardım yetişmesi durumuna meûnet, inkârcılardan meydana gelen olağanüstü durumlara İstidrâc, küfrü ve günahı sabit kişilerin ellerinde ve onların isteklerine ters olarak ortaya çıkan olağanüstü durumlara ise ihânet/hızlân denilmiştir. Mu'tezile âlimleri bu tür olağanüstü halleri olanaksız görmüşlerdir. Ehl-i sünnet olağanüstü haller hakkında hemfikir olup, Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler ve hadîsler ile bu görüşlerini desteklemeye çalışmışlardır. Özellikle tasavvuf çevreleri hârikulâde olayları çok önemsemiş, konuya eserlerinde epeyce yer vermişlerdir, fakat bu durum hârikulâde hadîselerin istismar edilmesine zemin hazırlamıştır.

Anahtar kelimeler: Hârikulâde, Mûcize, Kerâmet, İrhâs, Maûnet, İstidrâc, İhânet/Hızlân

ABSTRACT

THE ASTOUNDING STATES OF İSLAMİC THEOLOGY BESİDES İT'S MİRACLES AND ORACLES

Muhammed Nurullah AKKURT

Master Thesis,

Department of Basic İslamic Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Hulusi ARSLAN

Allah sent people to earth for exams, did not leave the books unconscious, supported them with books and prophets. Some people, however, denied the books and the prophets, and asked them to show the things they sent to prove their embassies. So Allah supported His apostles with miracles. Miracle alone is peculiar to the prophets. But our scholars have said that from the Koran, extraordinary situations may occur from non-Jews. For example, in the Qur'an, the extraordinary treatises offered to Mary are mentioned. Some of our scholars have called this condition. Some scholars have said that extraordinary events can only be seen in the prophets, some of our scholars have stated that nothing will be possible without Allah. According to Ahl al-Sunnah It is called Irhâs to show a number of extraordinary situations when no one will ever be. In case of assistance to a person who is in a difficult situation is called meûnet. extraordinary situations that occur in denials are called İstidrâc. the extraordinary situations that emerged in contravention of the wishes of the abusers and sinners were called the ihanet/hızlan. Mutazilâh scholars have seen such extraordinary situations impossible. Ahl al-Sunnah agreed about extraordinary situations and tried to support these views through Qur'anic verses and hadiths. In particular, the Sufism circles are very important to the events. they gave the subject quite a lot of space in their work. but this situation hâs paved the way for the abuse of the revelations

Keywords: Wondrous, miracle, oracle, irhâs, maunet, witchcraft, betrayal

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	ii
BİLDİRİM	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMLERİ.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

YARDIM VE LÜTUF İÇERİKLİ HÂRİKULÂDE HALLER	7
1. İRHÂS	7
1.1. Sözlük ve İstılâh Anlamı.....	7
1.2. İrhâsâtın Mâhiyeti	7
1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Tefsîr Kaynaklarında İrhâsât.....	9
1.3.1. Hz. İsa'nın İrhâsâtı.....	9
1.3.2. Hz. Muhammed'in İrhâsâtı	12
1.4. Siyer Kaynaklarında Hz. Muhammed'in İrhâsâtı	18
1.4.1. Nûr-i Muhammedî	18
1.4.2. Hz. Muhammed'in Doğumu	22
1.4.2.1. Âmine'nin Doğum Esnâsında Yaşadıkları.....	23

1.4.2.2. Doğum Esnâsında İran ve Irak'ta Olan Gelişmeler	24
1.4.2.3. Hz. Muhammed'in Sünnetli Doğması	25
1.4.2.4. Hz. Peygamberle Birlikte Bir Yıldız'ın Doğması.....	25
1.4.2.5. Hz. Peygamber'in Beşikte Konuşması	26
1.4.2.6. Hz. Peygamber'in Göğsünün Yarılması	26
1.4.2.7. Râhip Bahîra Olayı	28
1.4.2.8. Fil Vakıası	31
1.5. Hz. Muhammed'in İrhâsâtıyla İlgili Değerlendirme	32
2. MEÛNET.....	39
2.1. Sözlük ve İstılâh Anlamı.....	39
2.2. Meûnetin Mâhiyeti.....	40
2.3. Meûnetin İmkânı.....	44
2.4. Meûnetin Dayandığı Delîller	47
2.4.1. Kur'ân-ı Kerîm'den Delîller	47
2.4.2. Hadîslerden Delîller	54
2.5. Hızır İnanıcı ve Meûnet	56
2.6. Meûnet ile İlgili Değerlendirme.....	61

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA VE AZAP İÇERİKLİ HÂRİKULÂDE HALLER.....	63
1. İSTİDRÂC	63
1.1. Sözlük ve İstılâh Anlamı.....	63
1.2. İstidrâcın Mâhiyeti	64
1.3. İstidrâcın İmkânı	66
1.4. İstidrâcın Kerâmet ve Sihirden Farkı	68

1.5. İstidrâcın Dayandığı Deliller.....	70
1.5.1. Kur'ân-ı Kerîm'de İstidrâc	70
1.5.2. Hadîslerde İstidrâc	76
1.6. İstidrâc ile İlgili Değerlendirme.....	78
2. İHÂNET VE HIZLÂN	85
2.1. Sözlük ve İstılâh Anlamları	85
2.2. İhânet/Hızlân'ın Mâhiyeti	85
2.3. İhânet/Hızlân'ın İmkânı	87
2.4. Kur'ân-ı Kerîm'de İhânet/Hızlân.....	91
2.5. İslâm Tarihinde Görülen İhânet/Hızlân Olayları	95
SONUÇ.....	98
KAYNAKÇA	101

KISALTMALAR

AİBÜİFD	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bk.	: Bakınız
B.	: Bin
C.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ÇÜİFD	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DAN.	: Danışman
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
HAZ.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâmi Araştırmalar Merkezi
KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
MÜİFD	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
OMÜ	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Ö.	: Ölümü, Ölüm Tarihi
Sad.	: Sadeleştiren
trc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik eden
Yay.	: Yayınları
Dğr.	: Diğerleri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Biz bu tez çalışmasında, öncelikle Kur’ân-ı Kerîm ve Sahîh hadisler çerçevesinde İslâm düşüncesinde mûcize ve kerâmet dışındaki hârikulâde halleri ele alacağız. Hârikulâde kavramı iki kelimededen meydana gelen Arapça bir terkip yani tamlamadır. Terkibin birinci kelimesi olan hârîka kelimesi, sözlükte bilinenin üzerinde olan, olağan olanın üzerinde olan şey, garip olan, acıba olan, delip geçen, içe işleyen, keskin, kesen, aşırıp geçen, yırtan, yarmak, delik açmak, yapar gibi görünmek, yalan düzmek gibi manalara gelmektedir. Terim olarak ise: “Alışılmıştan dışında tabiatdaki işleyişi belirli zamanlarda bozan tabiatüstü olaylar demektir”. Terkibin ikinci kelimesi el-âdet ise Arapça bir isim olup, “taklit etme, resmetme” manasındadır. İkisi yan yana gelince hârikulâde olarak tamlanır. Toplum nazarında genel kabul görmüş ve öteden beri tekrarlanarak yerleşmiş bulunan uygulama” diye de tarif edilen hârikulâde ifâdesinin bütün anlamlarını toparlayacak olursak şöyle bir tanım verebiliriz: “Alışılmıştan dışında tabiatdaki işleyişi belirli zamanlarda bozan tabiatüstü olaylardır”. Âlimler hârikulâde olayları altı’ya ayırmışlardır. Bunlar sırasıyla; mûcize, irhâs, kerâmet, meûnet, istidrâc, ihânet/hızlıdır.¹

Varlığı inkâr edilemeyecek güçlü delillere sahip olan mûcize etrafında bile birtakım tartışmaların hala devam ettiğini dikkate aldığımızda, irhâs, meûnet, İstidrâc ve ihânet gibi kavramlarla ifâde edilen konular olağanüstü anlamlar ifâde etmesinden dolayı zaman zaman münakaşalara neden olmakta ve istismâra konu edilebilmektedir. İşte bu çalışmanın amacı kavramları Kur’ân, sünnet ve din âlimlerinin yorumları çerçevesinde inceleyerek konu ile ilgili soru ve sorunların aydınlığa kavuşmasına katkı sağlamaktır. Yapacağımız tez çalışmasındaki araştırmalar neticesinde hârikulâde olaylar ile ilgili Ehl-i sünnet diye isimlendirilen mezheplerle diğer mezhepler etrafında yapılan tartışmalar objektif bir şekilde incelenecektir. Elbette

---

¹ Ragıb el-İsfahânî, “Hârikulâde”, *el-Müfradat el-fâzi’l-Kur’ân*, trc. Yusuf Türker (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), 478; Fîrûzâbâdî, “Hârikulâde”, *el-Kâmûsü’l-Muhit* (Beyrut: 1407/1987), 1128.1229; John Penrice, *Kur’ân Sözlüğü*, trc. Ömer Aydın (İstanbul : İşaret yayınları, 2010), 89; M. Said Özervarlı, “Hârikulâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 181; Hayrettin Karaman, “Âdet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 1: 369.

hârikulâde haller deyince öncelikle akla mûcize daha sonra da kerâmet gelmektedir. Fakat bu iki konuyla ilgili çok sayıda inceleme yapıldığından biz sadece tanımını vereceğiz. Çalışmamıza önce mûcize, daha sonrada kerâmet tanımıyla başladığımız takdirde sonuca daha etkili ulaşabileceğimizi düşünüyoruz.

Mûcize Arapça bir kelime olup a-c-z kökünden türemiştir. “Bir şeyden geride arkada olmak ya da kalmak, bir nesneyi yapmada eksik gelmek, aciz kalmak” anlamlarını taşır. Mûcize insanı âciz bırakan, aynısını yapmada başkasını acze düşüren, kudretsiz kılan şey manasına gelmektedir. Istilâhi olarak mûcize, peygamberlik iddiasında bulunan bir kişinin kendisini inkâr edenlere meydan okuduğu bir sırada tabiat kanunlarına aykırı bir olayın bir başkasını benzerini getirmekten âciz bırakacak ve nübüvvet iddiasını doğrulayacak bir şekilde vukû bulmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm’de hârikulâde olaylar ekseriyetle âyet (âyât) kelimesiyle kullanılmıştır. Bu âyetlerden örnek verecek olursak Hz. Sâlih’in dişi devesinden bahseden âyet, Hz. Mûsâ’nın asâsı ve elinin parlaması ile ilgili âyet, Hz. İsa’dan sâdır olan tabiatüstü olaylarla ilgili âyet ve kâfirlerin, Peygamberlerden mûcize istemeleri daha çok âyet (âyât) kalıbıyla anlatılmıştır. Ayrıca beyyine, burhân, hakk ve furkan gibi kalıplar yine Kur’ân-ı Kerîm’de yer yer mûcize manasında kullanılmıştır. Hadîslerde de mûcize, genelde âyet kelimesiyle ifâde edilmiştir.²

Mûcize dışındaki diğer önemli hârikulâde durum, kerâmet olarak kabul edilmiştir. Sıra dışı bir olay olduğundan, toplum tarafından ilgi görmüş ve özellikle tasavvuf bilginlerinin kitaplarında verdikleri hayret verici bilgiler ilgiyi daha da arttırmış, netice olarak da çeşitli eserlerde fazlaca yerini almıştır. Bu sebeple biz kerâmetin tanımı

² İsfahânî, *el-Müfredât el-fâzi'l-Kur’ân*, 973; Seyyid eş-Şerif el-Cürcânî el-Hanefî, *Kitâbu't-Ta'rifât*, trc. Arif Erkan (İstanbul: Bahar yayınları 1997), 187; Ebû Bekr el-Bakillânî, *Kitâbü'l-Beyân Ani'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l-Keramât*, trc. Adil Bebek (İstanbul: Rağbet yayınları, 1998), 71; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *Kitâbü'l-İrşâd*, 3.baskı, trc. Adnan Bülent Baloğlu (Ankara: TDV Yayınları, 2016), 252-258; Siraceddin el-Ûşî, *Emâli şerhi*, 3. Baskı trc. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İFAV yayınları, 2013), 67-70; Nureddin es-Sabunî, *Mâtüridiyye Akâidi*, trc. Bekir Topaloğlu (Ankara: DİB Yayınları 2005),105; Sâfsâfy A.Mursy, *Türkçe Arapça Büyük Lûgat Sâfsafy sözlüğü*, 2.baskı (İstanbul: Çağrı yayınları,1983), 240; Fikret Karaman ve dğr., “Mûcize”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 455; Abdullah Yegin, *Lûgat* (İstanbul: Hizmet vakfı, 2012), 680; Zübeyr Bulut, “Peygamberleri tasdik aracı olarak mûcizeler”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (2015): 13-14-15; Selim Özaslan, *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri* (Ankara: DİB yayınları, 2013), 31; Hâsan Aydın, “Gazali ve İbn Rüşd’e Göre Mûcize”, *OMÜ Eğitim Fakültesi Kelâm Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (2008): 118; İsmail Şık, Mehmet Arıcı, “Abdülkâhir Bağdâdî'nin Mûcize ve Kerâmet Anlayışı”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2016): 98; Halil İbrahim Bulut, “Mûcize”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 351.

üzerinde durup esas konumuz olan irhâs, meûnet, İstidrâc, ihânet/hızlân konularını işleyeceğiz. Kerâmet sözlükte azizlik, şeref, itibar, kerîm, güzellik, ikrâm, değer, iyi ahlaklı, asil ve değerli olmak manalarında mastar, iyilik cömertlik anlamında isim olarak kullanılır. Terim olarak “Allah’ın sâlih, takva sahibi, veli kullarından zuhur eden olağanüstü hal” diye tanımlanır. “Bir yetkiye dayanarak iş yapmak” anlamındaki tasarruf kelimesi de kerâmetle eş anlamda kullanılmıştır.³ Kerâmet, nübüvvet iddiasında bulunmaksızın Allah’ın sâlih kullarında meydana gelen olağanüstü fiillerdir. Sözlük anlamını dikkate aldığımızda Allah kimi kullarına kerâmeti ikrâm edip, onların değerini ve şerefini arttırır; çünkü sâlih kullar Allah’tan korkan ve onun emrini titizlikle uygulayan kimselerdir. Bu sebeple Allah emrine güçlü şekilde uyan bu iyi ahlaklı kişilere kerîmlik ihsan eder. Kısaca bu tanımları yaptıktan sonra asıl çalışmamıza geçebiliriz.

Tez çalışmamız şu şekilde işlenecektir:

İlk olarak olarak; “Peygamber olacak kimselerde, peygamberlik gelmeden önce görülen ve peygamberliğin temellerini kuvvetlendiren olağanüstü haller”⁴ olarak tarif edilen İrhâs’ı inceleyeceğiz.

İkinci olarak olarak; sözlükte “zahmet ve güçlük”⁵ anlamına gelen, istilâh olarak “Herhangi bir mü’mine yardımcı olmak üzere Allah tarafından yaratılan olağanüstü durumlar”⁶ olarak ifâde edilen meûnet konusunu araştıracağız.

Üçüncü olarak; “Allah’ın mühlet vermesiyle azar azar azaba yaklaşmak”⁷ ve “derece derece yükselmeye çalışmak”⁸ şeklinde tarif edilen İstidrâc konusunu işleyeceğiz. Özellikle İstidrâc konusunda bir takım kafa karışıklıklarını gidermek için araştırma yapacağız. Allah, zaten cehennemlik olan kişilerin azabını daha da arttırmak için onlara hârikulâde haller verir mi, verir ise buradaki amaç nedir? gibi ilk etapta sorunlu görünen hususları araştıracağız.

³ İsfahânî, *el-Müfradat el-fâzi'l-Kur’ân*, 1271; Ethem Cebecioğlu, “Kerâmet”, 6. Baskı, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (Ankara: Ziraat grup matbaacılık, 2014), 281; Bekir Topaloğlu ve İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri sözlüğü* (İstanbul: İsâm Yayınları 2010), 182; Süleyman Uludağ, “Kerâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 265.

⁴ Hamdi Döndüren, “İrhâsat”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergah ofset, 1997), 4: 121.

⁵ Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, 199.

⁶ Özerverli, “Hârikulâde”, 16: 181.

⁷ Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, 19.

⁸ Karaman v dğr., *Dîni Kavramlar Sözlüğü*, 331.

Dördüncü olarak; “Peygamberlik iddiasında bulunan inkârcı ve yalancı kişilerin arzu ve isteklerine aykırı olarak çıkan olağanüstü durum”⁹ anlamındaki ihânet/hızlân konusunu araştırıp İslâm düşüncesinde hârikulâde olaylar etrafında yapılan tartışmalara sağlıklı bir katkı sunmak istiyoruz.

Çalışmamızda Kur’ân-ı Kerîm ve sahîh hadîsler ile yol almak istiyoruz. çünkü Kur’an-ı Kerîm ve sahîh hadîslere dayanmayan birtakım bilgiler sorunlara yol açmaktadır. Verilen hadîsleri cerh ve ta’dil esas alınarak tenkit yöntemiyle ele alacağız. Daha sonra siyer kaynaklarındaki bilgiler aktarılacaktır. Müfessirlerimizin konumuzla alakalı görüşlerinden istifâde edilip, kelâm âlimlerimizin bilgilerinden yararlanılacaktır.

---

⁹ Osman Karadeniz, “İhanet”, *İslâmda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Editör: İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul: İFAV Yayınları, 2006), 2: 886.

2. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI VE YÖNTEMLERİ

Çalışmada öncelikle kaynaklarımızdaki bilgi ve görüşleri tesbit ederken objektif ve tarafsız olmaya gayret ettik. Daha sonra bu görüşleri tahlil ederek değerlendirdik. Bu çerçevede “hârikulâde” “mûcize” “kerâmet” “irhâs” “maûnet” “İstidrâc” “ihânet/hızlân” kelimelerinin sözlük ve istilâhi anlamlarını tespit ettik ve İslâm’dan önce bu kavramlar var mıydı? bunu araştırdık. Daha sonra bu kelimelerin Kur’ân-ı Kerîm’de ne anlamda kullanıldığını ilgili âyetlerin tefsîrine bakarak ortaya koymaya çalıştık. Konuya hadîsler penceresinden baktık. Tasavvuf bilginlerinin hârikulâde haller ile ilgili düşüncelerini tesbit ettik. Ehl-i Sünnet kelimelerindeki temel yaklaşımları ele aldık. Daha sonra diğer itikadi mezheplerin konuyla ilgili görüşlerini inceledik.

Temel kavramları araştırırken ilk döneme ait sözlüklerden Rağîb el-İsfahânî’nin (ö.502/1108) *el-Müfrâdât*, Seyyid Şerif Cürcânî’nin (ö. 816/1413) *Kitabu’t-Ta’rifât*, Firuzabadî’nin (ö.817/1415) *el-Kâmusü’l-Muhit*, Mütercim Asım Efendi’nin (ö.1819) *Kâmûsu’l-Muhit*, ve Hayrettin Karaman ile Bekir Topaloğluna ait olan *Arapça-Türkçe Yeni Kamus* isimli eserlerine gözattık. Ayrıca günümüz lügatlarından Abdullah Yeğîn’e ait olan *Yeni Lügat*, Ethem Cebecioğlu’nun *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* ile Diyanet İşleri Başkanlığı *Dînî Kavramlar Sözlüğü*’ne göz attık. John Penrice’nin *Kur’ân Sözlüğü*’nden de yararlandık.

Konumuz İslâm Tarihinde önemli yer kapladığından İlk dönem İslâm kaynaklarından Muhammed İbn İshâk (ö. 151) *Kitabü’s-Siyer ve’l-Megazi*, Muhammed İbn Hişâm (ö. 213-218) *es-Siretü’n-Nebeviyye*, İbn Sa’d (ö. 230) *Kitabü’t-Tabakat*, İbn Hibbân (ö. 354/965) *es-Siretü’n-Nebeviyye ve Ahbâru’l-Hulefâ*, Ebû Nuaym el İsfahani (ö.430/1038) *Delailü’n-Nübüvve*, İbnü’l-Esîr (ö. 630/1233) *el-Kâmil fit-Târih*, İbn Kayyim (ö. 751/1350) *Zadu’l-Mead*, İbn Kesîr (ö. 774/1373) *es-Siretu’n-Nebeviyye* ve Suyûti’nin (ö. 911/1505) *Hâsaisu’l-Kübra* adlı eserlerine baktık.

Hârikulâde haller konusunu izah ederken, Kelâm eserlerinden Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) *Aliyyu’l-Kârî*, *Fikh-ı Ekber Şerh’i*, Eş’âri’nin (ö. 324/935-36) *el-İbâne ve Usul-ü Ehli’s-Sünnet*, *El-Lüma Fi’r-Red Ala Ehli’z-Zeyğ ve’l-Bida* ve *Makaletü’l-İslâmiyyin*, Ebû Bekr Muhammed el-Bâkılânî’nin (ö. 403 / 1013) *Kitâbü’l-Beyân Ani’l-Fark Beyne’l-Mu’cizât ve’l-Keramât*, Kâdî Abdülcebbar’ın (ö. 415/1025) *Şerhu’l-Usuli’l-Hamse*, *Şerhu’l-Muğni* ve *Tesbit-u Delaili’n-Nübüvve*, İmâmü’l-Haremeyn el-Cüveynî’nin (ö. 478/1085) *Kitâbu’l-İrşâd*, Ebû’l Muin en-Nesefî’nin (ö. 508/1115)

Bahrü'l-Kelam, Ömer Neseffî'nin (ö. 537/1142) *Akâid*, Üşî'nin (ö. 575/1179) *Emâli*, Nureddin es- Sabunî'nin (ö. 580/1184) *Mâturidiyye Akâidi*, Sadettin Taftazanî'nin (ö. 792/1390) *Şerhu'l-Akâid ve Şerhu'l-Mekâsid*, Ebû İshak el-Lekânî'nin (ö. 1041/1632) *Cevheretü't-Tevhid*, Beyazîzâde Ahmet Efendi'nin (ö. 1098/1687) İmâmı *Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikâdi Görüşleri*, İzmirli İsmâil Hakkı'nın (ö.1946) *Siyer-i Celile-i Nebviyye ve Yeni İlmi Kelam*, Selim Özaslan'nın *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri* isimli eserlerine gözattık.

Konumuz Tasavvuf çevrelerince de önemsendiğinden öncelikle Kelebazi (ö. 380/990) *Doğuş Devrinde Tasavvuf Ta'arruf*, Abdülkerîm el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) *Risâle-i Kuşeyri*, Ali el-Hucvirî (ö. 465/1072 [?]) *Keşfü'l-Mahcûb*, Ebü'l-Ferec (ö. 597/1201), *Saydu'l-Hatır*, Şihabüddin Sühreverdi (ö. 632/1234) *Avârifü'l-Meârif*, Muhyittin Arabi (ö. 638/1240) *Tedbirat-ı İlahiye*, Said Nursî (ö.1960) *Mektûbât, Şualar ve Mesnevi-i Nuriye* adlı eserlerini inceledik.

İmam Mâtürîdî, (ö. 333/944) Zemahşerî, (ö. 538/1144) Fahreddin Râzî (ö.606/1210) Hamdi Yazır (ö.1942) gibi Tefsîr âlimlerinin eserlerinden istifâde ettik. Ayrıca temel hadîs kaynaklarından, ansiklopedilerden eser ve makalelerden de yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YARDIM VE LÜTUF İÇERİKLİ HÂRIKULÂDE HALLER

1. İRHÂS

1.1. Sözlük ve İstılâh Anlamı

İrhâs'ın sözlükte; sıkıştırmak, ısrar etmek, desteklemek, hayırlı işler yapmak, duvar yapmak, sağlam şey, gözetlemek¹⁰ gibi anlamları vardır. İstılâhî olarak ise Peygamber olacak kişinin, görevlendirilmeden önce ondan zuhûr eden olağanüstü şeyler, Peygamber olacak şahsın, elçi olarak gönderileceğine delâlet eden hârikulâde durum ve henüz peygamberlik verilmeden önce kendisinde meydana gelen kerâmet babından olağanüstü haller¹¹ diye ifâde edilir. Sözlük anlamlarından hareketle peygamberler sürekli olarak Allah'ın gözetimi altında büyümüşler, yalnızca düşmekten korunmuşlar, dünyaya hayır ve iyilik adına ne varsa getirebilmek için sağlam bir itikad ile yetişmişlerdir.

1.2. İrhâsâtın Mâhiyeti

Allah, elçilerini tebliğ için vazifelendirmeden önce sorumluluğu ağır olan bu önemli vazifeye hazır duruma gelmeleri ve yükü kaldırabilmeleri için hayatlarında tabiatüstü birtakım gelişmeler ya da tecrübeler yaşatmıştır. Meselâ İsâ Peygamber'in beşikte konuşmaya başladığı Kur'ân-ı Kerîm ile sabittir.¹² Fakat Kur'ân-ı Kerîm'de geçmeyen bazı hâdiselerden örneğin, Hz. Muhammed'in sünnetli olup doğduğu esnada annesinde sancı olmadığı, melekler tarafından yıkandığı, bir bulutun sürekli onu gölgelediği¹³ gibi tecrübeler diğer kaynaklarda geçmektedir. Aynı zamanda Allah resûlü'nün anne rahmine düştüğü ya da doğduğu sırada Şam'ı aydınlatan bir nurun (ışığın) çıktığı, bir yıldızın yanıp söndüğü, Kısra'nın sarayının on dört burcunun

¹⁰ Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhit*, 801; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 245; Yegin, *Lûgat*, 501.

¹¹ Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, s.17; Döndüren, "İrhâsat", 4: 121; Karadeniz, "İrhâs", 2: 947.

¹² Âl-i İmrân 3/46; Mâide 5/110; Meryem 19/29.

¹³ Muhammed İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Meğazî*, trc. Ali Bakkal (İstanbul: İlk Harf Yayınevi 2013), s.73. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, trc. Mûsâ Kazım Yılmaz (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 137-138; İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. Hanîfî Akın (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017), 124; Fikret Karaman, *Sünnetin ışığında tebliğ ve davet* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2010), 98.

yıkıldığı, Mecûsilerin bin yıldır sönmeden devam edegelen ateşinin sönüverdiği ve Sava Gölü'nün kurduğu¹⁴ gibi olağanüstü hâdiselerin meydana geldiği nakledilmektedir.

İrhâsât kapsamına giren olaylar peygamberlerin bire bir yaşadığı olaylar olmasına rağmen mucize ile aynı anlama gelmemektedir. Hz. Peygamber'in anne rahmine düştüğü andan itibaren başlayıp doğumu sırasında ve doğumundan sonra peygamberlik verilene kadar devam eden bazı hârikulâde haller Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderilişinin emareleri olarak değerlendirilmiştir. Fakat bu tabiatüstü olayların ortaya çıkma zamanı veya şekline bakacak olursak bu konuları ihtivâ eden rivâyetlerin metinlerinde bazı çelişkilerin olduğunu görmekteyiz. Nitekim İlk dönem sîret kitaplarına baktığımızda yazarlarının aynı irhâs olaylarını almadıklarını müşâhede ediyoruz. Buna örnek olarak İbn İshâk'ı (ö. 151), İbn Sâ'd'ı (ö. 230), İbn Kesîr'i (ö. 774/1373) verebiliriz. İlk dönem sîret yazarlarının nakledilen irhâs olaylarının tamamını kitaplarına almadığını, ya da aldıklarının metin olarak birbirinden farklı olduğunu müşâhede ediyoruz. Günümüz İslâm tarihi bilginlerinin de bu konuda ihtilâfa düştüklerini ve zikredilen olağanüstü hadîseleri kitaplarına almadıklarını veya ihtiyatla yaklaştıklarını görüyoruz.¹⁵ Bazıları ise zikredilen hârikulâde halleri kitabına almış, fakat bu hâdiselerin yaşanmadığını îmâ etmişlerdir.¹⁶ Tarihçilerin bazılarının İrhâsât olarak nakledilen olayların gerçekleştiğini söyleyip kitaplarına alması fakat bazılarının almaması elbette onların tarih algı ve metotlarından kaynaklanmaktadır. Fakat en azından bu konuda bir bilgi karmaşasının olduğu aşikârdır.

İrhâs konusuna kelâm ilmi açısından bakacak olursak Hanefî-Mâtürîdî çizgide bulunan ve büyük bir kelâm âlimi olan Ömer en-Nesefî (ö.537/1142) Ehl-i Sünnet'in

---

¹⁴ İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Meğazî*, 3; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1. Baskı, trc. Hâsan Ege (İstanbul: Ravza Yayınları, 2013), 216-222; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, s.90-91; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 126; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, trc. Harun Bekiroğlu (Ankara: Ankara Okulu, 2017), 48; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, 2. Baskı (Ankara: Tarcan Matbaası 2004), 72; Sâlih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Nesil Yayın grubu, 2016), 67-70; A. Himmet Berki, Osman Keskinoglu, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 27. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 37; Münir Gadban, *Resulullah'ın Hayatı ve Metodu*, trc: Adil Teymur (İstanbul: Risâle Basın Yayın, 1997), 1: 60-61; Hulusi Arslan, Mustafa Bozkurt, *Sistemik Kelâm* (Ankara: TDV Yayınları 2016), 334.

¹⁵ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, trc. Nazife şişman (İstanbul: İnsan yayınları, 2006), 26; İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 7.baskı (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, 2012), 61; Celaleddin Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 13. Basım (İstanbul: Pınar yayınları, 2017), 22-23.

¹⁶ Muhammed Hamidullah, *Allah'ın elçisi Hz. Muhammed*, trc. Ülkü Zeynep Babacan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2014), 18-19; Âdem Apak, *Ana hatlarıyla İslâm tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 125;

irhâs ile ilgili genel görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: “Bunlar, Peygamber olacak kimselerde peygamberlik gelmezden önce görülen ve nübüvvetin temellerini kuvvetlendiren harikalardır. Hz. İsâ'nın beşikte konuşması ve Hz. Muhammed'i daima bir bulutun takip etmesi bu kabildendir”.¹⁷ Cürcânî (ö. 816/1413) irhâsla ilgili şöyle demektedir: İrhâs olayları hakîkatte kerâmettir, velîde görülmesi caizdir. Peygamberliği tesis eden vakıalardır.¹⁸ Mu‘tezile'ye göre Peygamberlikten önce irhâs denilen ayrı bir olay yoktur. Bu şekilde meydana gelen olaylar mûcize kapsamındadır. Örneğin Hz. İsâ'nın beşikte konuşması mûcize olarak değerlendirilmelidir.¹⁹ Fakat Mu‘tezile âlimlerinin tamamı aynı fikirde değildir. Misâl olarak Mu‘tezile'nin Basra ekolü kelâmcılarından Hişâm b. Amr (ö. 218/833) hissi mûcizelerin peygamberliğin delîli olamayacağını ileri sürerek denizin yarılması, asanın yılanı dönüşmesi, ayın yarılması, sihrin bozulması ve su üzerinde yürümek gibi mûcizeleri inkâr etmekte, Hz. Peygamber'in de mûcize ve hârikulâde davranışlardan uzak olduğunu ifâde etmektedir.²⁰ İrhâsın gerçekliğini savunan Kelâm bilginlerinin Kur'ân-ı Kerîm'den delîller vermek sûretiyle görüşlerini desteklediklerini görüyoruz.

1.3. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Tefsîr Kaynaklarında İrhâsât

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsâ'nın irhâsâtından bahsedildiği gibi kanaatimizce Hz. Muhammed'in İrhâsâtından da “Beşâir” adı altında bahsedilmiştir. Fakat Hz. İsâ'nın irhâsâtı daha net bir şekilde ifâde edilir.

1.3.1. Hz. İsâ'nın İrhâsâtı

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsâ'nın beşikte iken yani, yeni doğmuşken konuşması âlimler tarafından irhâs (Peygamber olmadan önceki olağanüstü durum) olarak değerlendirilmiştir. İlgili âyetlerin metni şu şekildedir.

“Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. “Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?” dediler. Cevabı çocuk verdi: “Ben Allah'ın kuluyum; O, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, o beni kutlu ve bereketli kıldı; yaşadığım sürece bana namazı, zekâtı ve anneme saygılı olmayı emretti; beni zorba ve

¹⁷ Ömer Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, trc. Seyit Ahsen (İstanbul: Bayrak Yayınları, 2015), 118.

¹⁸ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, çev. Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015), 3: 405-406.

¹⁹ Karadeniz, “İrhâs”, *İslâmda İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 2: 947.

²⁰ Cihat Tunç, “Hişâm b. Amr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18: 152.

isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim gün esenlik benimle olacaktır".²¹

Kur'ân-ı Kerîm'de bu ifâdelerden de anlaşıldığı gibi Hz. Meryem'in Hz. İsâ ile müjdelenip Allah'ın dilemesiyle babasız bir şekilde hâmile kalmasının akabinde diğer bir hârikulâde durum gerçekleşmektedir ki; O da Hz. İsâ'nın beşikte konuşmasıdır. İbn Kesîr'in açıklamasıyla Allah, bu âyetlerde Hz. Meryem'den insanlarla konuşmamasını ve oruç tutmasını istedi. Meryem emre itaat ederek Allah'ın kaza ve kaderine boyun eğdi. Meryem onları görünce karşılıklarına oturdu ve oğlunu kucağına aldı. Onlar: "Ey Meryem! Sen utanılacak bir şey yaptın. Senin baban kötü birisi değildi, Annen de iffetsiz değildi". dediler. Meryem onlara çocuğu gösterdi. Onlar: "Sen bize beşikteki çocukla konuşmamızı mı emrediyorsun?" deyip kızdılar. Ama çocuk konuştu ve "Ben şüphesiz Allah'ın kuluyum, bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı" dedi. İşaret parmağını kaldırdı ve "Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı, yaşadığım müddetçe namaz kılıp oruç tutmamı, anneme iyi davranmamı istedi ve beni zorba kılmadı. Selam olsun doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden hayata döndürüleceğim güne" diyerek sözlerini tamamladı.²² Fahrettin er-Râzî'ye göre "legad ci'tü şey'en feriyen" ifâdesi "âdet dışı acaib şey" diye açıklanmıştır. Meryem İsâ'yı işâret edince İsâ meme emmeyi bırakarak yüzünü Meryem'i kötüleyenlere çevirdi ve şehadet parmağını kaldırıp onlarla konuştu. Bundan sonra çocukların konuşacak yaşa gelmesine kadar kimseyle konuşmadı. Meryem, Hz. İsâ'nın kendisini suçlayanlara karşı konuşacağını nasıl anlamıştır? Bunun cevabı şu olabilir: Ya Cebrail ya da Hz. İsâ ondan konuşmamasını istemiş ve onu kötüleyenlere cevap verileceğini söylemişlerdir.²³ Âyette adı geçen Hz. İsâ'ya verilen kitaptan maksat İncîl'dir. Âyetin "*O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı*".²⁴ anlamına gelen kısmı için İsâ'nın bu sözü söylediği sırada peygamber kılındığı ve kendisine kitap verildiği yorumunu yapanlar varsa da bu yorum zayıf bulunmuştur. Bu sözden, daha bebek iken yaptığı konuşmada Allah'ın ezelde kendisi için peygamberliği ve kitap verilmesini takdir ettiğini açıklamasının istendiği

---

²¹ Meryem 19/29-33.

²² İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, trc. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları 1985), 10: 5135-5138.

²³ Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, trc. Suat Yıldırım (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 6: 320.

²⁴ Meryem 19/30.

anlaşılmaktadır.²⁵“*Ve çocuk hem beşikte iken hem de yetişkin bir adam iken onlarla konuşacak*”.²⁶ buyrulur Hz. İsa'nın peygamber olmadan önce göstereceği olağanüstü halden (irhâs) bahsedilmektedir. Bu âyetler ile beşikte konuşan Hz. İsa'nın ileride peygamber olacağı müjdelenmiş olmaktadır. Enteresandır ki İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) “Hz. İsa'nın beşikteki konuşması bir mûcizedir. Mûcize ise devamlı değildir”.²⁷ diyerek bu konuda Mu'tezilî yoruma katılır. Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) “Hz. İsa'nın beşikte konuşması örneğinde olduğu gibi iddia edenin hemen arkasından mûcize göstermesi gerekmez. Çünkü Hz. İsa'nın beşikte iken böyle bir iddiası yoktu”.²⁸ demekle meydana gelen olayın mûcize olduğunu söylemektedir.

Şüphesiz Hz. İsa Kur'an-ı Kerim'de önemli bir yere sahiptir. Kur'an'da, onun beşeriyetine vurgu yapılırken bazı hârikulâde hadîselerinde bahsedilmiştir. Babasız dünyaya gelmesi, bebekliğinden itibaren konuşması, tebliğiyle gerçekleri ifâde etmesi, ilâhî sırları açıklaması ve önceki peygamberlere gönderilmiş olan kitaplarda resûl oluşunun müjdelenmiş olması sebebiyle “Allah'ın kelimesi” olarak adlandırıldığı belirtilmektedir.²⁹ Hristiyanlar Hz. İsa'nın beşikte konuşmasını kabul etmeyerek kendilerince birtakım deliller öne sürmüşlerdir. Râzî Dördüncü mesele de şöyle demektedir. “Hristiyanlar Hz. İsa'nın beşikte konuştuğuna inanmazlar. Bunu garip bulurlar. Onlara göre böyle bir olay gerçekleşseydi tevâtür olarak gelirdi ve herkes tarafından bilinirdi”. Kelâmcılar bu itiraza şöyle cevap vermişlerdir: Hz. İsa'nın beşikte iken konuşması, Hz. Meryem'in fuhuş ve çirkinliklerden uzak ve masum olduğuna isbat olsun diye meydana gelmiştir. Orada bulunan ve Hz. İsa'nın konuşmasına şahit olanlar ise sayıca az bir topluluk idi. Tevâtür derecesine ulaşmamasının sebebi budur.³⁰

Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesi, Allah'ın kudretinin sınırsızlığına vurgudur. Allah, Hz. İsa'yı babasız yaratarak, materyalist anlayışın sebep sonuç ilişkisinin zorunluluğu iddiasını çürütmüştür. Zira bu yaşanan hârikulâde hallerden sayılan irhâs olayıdır. İnkârcılar her şeyi sebep ve sonuca bağlayıp, ruh'u inkâr yoluna

²⁵ Hayrettin Karaman ve dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 3: 598.

²⁶ Âl-i İmrân 3/46.

²⁷ Ebû Mansûr el- Mâtürîdî, *Te'vilâtül-Kur'an*, trc. Bekir topaloğlu (İstanbul Ensar Yayınevi, 1997), 2: 338.

²⁸ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usuli'l-Hamse*, trc. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013), 2: 432.

²⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 6: 320.

³⁰ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 6: 321.

gitmişlerdir. Allah yaşanan İrhâs olayı ile irade ve kudretinin doğal kanunlara bağlı olarak sebep ve sonuç ilişkisine dayalı bulunmadığını ve bu şekilde bir yaratmayla koyduğu yaratılış kanunlarına uymak zorunda olmadığını, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece “ol”.³¹ demesinin yeterli olacağını inkârcı topluma göstermiştir. Râzî (ö.606/1210), Hz. İ̇sâ'nın doğumu esnasında gerçekleşen olağanüstü hadîseleri Hz. Meryem'in kerâmeti yahut da Hz. İ̇sâ'nın irhâsâtı olarak yorumlamaktadır.³² Âyetlerden hareketle Hz. İ̇sâ'nın irhâslarını babasız olarak iffetli bir anneden doğması, annesine tabiatüstü olarak Allah tarafından ikramlar sunulması, beşikte konuşması şeklinde sıralamak mümkündür.³³

Sonuç olarak; Hz.İ̇sâ'nın peygamberliğinden önce meydana gelen olağanüstü olaylar Kur'ân-ı Kerîm ile sabit olduğundan gerçek olduklarına ilişkin herhangi bir şüphe yoktur. Ancak bu olayların adlandırılması noktasında ihtilaf edilmiş, kimileri onları mucize olarak kabul ederken, âlimlerden çoğu bu olayların Hz. İ̇sâ'ya verildiğini söylemiş ve irhâs olarak adlandırmıştır.

1.3.2. Hz. Muhammed'in İrhâsâtı

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in, Hz. İ̇sâ gibi açık bir şekilde belirtilen irhâsâtı yoktur; fakat önceki kutsal kitaplarda onun geleceğini müjdeleyen birtakım delîller ve belgelerin varlığına işaret edilmiştir. Buna “Beşâirü'n-Nübüvve” denilmektedir. Müslüman ve Ehl-i Kitap ilim adamları “Beşâirü'n-Nübüvve” ile ilgili asırlar boyunca karşılıklı iletişim kurmuş, birbirleri için isbat ve reddiye yazmışlardır. İslâm âlimleri Hz. Muhammed'le ilgili müjdeyi mevcut İncîl metinlerinde arama yoluna da gitmişler ve Yuhanna İncili'ndeki “parakletos” kelimesinin Kur'an'da belirtilen³⁴ müjdeye delâlet ettiğini ileri sürmüşlerdir. İslâmî kaynaklarda “faraklit” şeklinde yer alan bu kelimenin aslı Grekçe'dir. Latince'ye “paracletus” olarak geçen kelime “parakalô” fiilinden gelmektedir ki “yanına çağırma” demektir. Kilise dilinde ise “teselli etmek” anlamında kullanılmıştır. Parakletos da “yardıma çağrılan, müdafaa eden, şefaathçi”, kilise dilinde “teselli veren” gibi anlamlar taşımaktadır. Yahûdî din

³¹ Bakara 2/117.

³² Şükran Parlak, *İncillerde ve Kur'ân-ı Kerîmde Hz. İ̇sâ ile İlgili Olağanüstü Haller* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008), 96.

³³ Muhittin Bağçeci, *Peygamberlik ve Peygamberler* (Ankara: Kitabe yayınları, 2013), 189.

³⁴ Sâf 61/6.

bilginleri bu kelimeyi “yardım eden, savunan, elçi ve aracı” şeklinde anlarken bir Yahudi filozofu olan Philo “savunucu, aracı” mânasında kullanmıştır. Müslüman âlimler, bir taraftan “parakletos” şeklinde geçen kelimenin “Ahmed” anlamına gelen “perikleitos’un tahrif edilmiş biçimi olduğunu ileri sürerken diğer taraftan Yuhanna İncili’ndeki “paraktetos” kelimesinin gerek Hz. İsa için kullanılmış olması gerekse İncil’de zikredilen nitelikleri sebebiyle Kutsal Ruh olamayacağını, Hz. İsa gibi bir Allah elçisine delalet ettiğini ve bu elçinin de Hz. Muhammed olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yahûdi kutsal kitabı Ahd-i Atık’ta Kur’ân-ı Kerîm’i doğrular mahiyette birçok peygamber tarafından verilen müjdeler yer almaktadır.³⁵

Hz. Muhammed’in irhâsâtı ile ilgili Bakara sûresinde, Âraf sûresinde ve Saf sûresinde müjde anlamındaki âyetler vardır. Bu âyetlerde Tevrat ve İncilde geleceği müjdelenen bir peygamber’in isminin zikredilmesinin irhâsât olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü irhâsâtın tanımları içerisinde “Peygamber olacak kimselerde peygamberlikten önce görülen ya da onun nübüvvetini kuvvetlendiren hârikalar³⁶ ifâdesi vardır. Buradaki nübüvveti kuvvetlendiren ifâdesi önemlidir. Zira Hz. Peygamber’in Peygamberliğini kuvvetlendiren delillerden birisi önceki kitaplarda adının geçmesi ve ehl-i kitâba bu olayın haber verilmesidir ki bu olay neticesinde Hz. Muhammed’e îmân eden kimseler de³⁷ olmuştur. Hz. Ömer, beşâir ile ilgili Yahûdilere “Siz kitabınızda Muhammed’i görüyorsunuz. (Yani onu görüyor biliyor ama îmândan kaçılıyorsunuz.)”³⁸ demiştir. Konuyla ilgili âyetin meâli şu şekildedir:

“Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah’ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler”.³⁹

İsrailoğullarının son peygamberi olan Hz. İsa’nın geleceği nasıl Tevrat’ta müjdelenmişse, kendisinde Ahmed isimli son peygamberi müjdelemiştir; Nitekim Bir hadîste Hz. Peygamber (a.s): "Benim birtakım isimlerim var: Ben Muhammed'im! Ben

³⁵ İbn Sa’d, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, 344; Mehmet Aydın, “Faraklit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 165-166.

³⁶ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 118.

³⁷ Yahudi âlimlerinden Abdullah bin Selam Tevrat bilgilerinden hareketle Hz. Muhammed’e bazı sorular sormuş ve neticesinde Müslüman olmuştur; Mustafa Fayda, “Abdullah b. Selam”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 134.

³⁸ İbn Ebi Şeybe, *el-Mûsânef*, trc. Zekariya Yıldız (İstanbul: Ocak yayınları, 2012), 15: 387.

³⁹ Sâf 61/6.

Ahmed'im! Ben Mâhî'yim ki, Yüce Allah, küfrü benimle yok edecektir! Ben Hâşir'im ki insanlar, Kıyamet günü benim arkamdan gelerek haşır olunacaklardır! Ben Âkîb'im ki, benden sonra peygamber yoktur".⁴⁰ buyurmuştur.

Hiz. İisâ, İsrâiloğullarına kendisinin son peygamber olmadığını ve bir elçinin daha geleceğini söylemişti. Tivrât'ta da böyle bir bilgi vardı. O sebeple İsrâiloğulları hep kendi içlerinden bir peygamber geleceğini bekleyip durdular. Hiz. Muhammed Mekke'de peygamberliğini ilan edince O'na tabi olmadılar. Medîne'ye hicret ettiğinde de söz vermelerine rağmen müşriklerle beraber olup ona ihânet ettiler. Bedir savaşından sonra Tivratta geçen özelliklerin Hiz. Peygamber'de toplandığını görüp bunu açıkça ifade ettiler. Ama uhud savaşından sonra bu söylemlerinden vazgeçtiler ve sonra müşrik ve münafıklarla ortak hareket edip düşmanlığı sürdürdüler. Bunun sebebi Hiz. Peygamber'in Yahûdi değil Arap olmasıydı.⁴¹ Kanaatimizce Sâf sûresi altı'ncı âyetteki ifadeler Hiz. İisâ için mûcize, Hiz. Muhammed için irhâsât olayıdır. Zira Tivrat ve İncilde Hiz. Peygamber'in özellikleri belirtilmiş, bu sebeple son elçi Yahudilerce dört gözle beklenmiş, peygamberlik emâreleri Hiz. Muhammed'de ortaya çıktıktan sonra bu kimseler emâreleri görmelerine rağmen asabiyet uğruna O'na tabi olmamışlardır.

Hiz. Muhammed'in diğer bir irhâsına delil Âraf sûresinde şu şekilde geçmektedir. *"Yanlarındaki Tivrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nûr'a (Kur'an'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır. De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. Ondan başka ilâh yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o elçi de Allah'a ve O'nun sözlerine îmân etmektedir, Allah'a ve onun sözlerine inanıp îmân edin ve O'na uyun ki doğru yolu bulasınız".⁴²*

Râzî'ye göre âyette kastedilenler Hiz. Muhammed'in peygamberliğine şahit olan İsrâiloğullarıdır. Böylece Allah Ehl-i kitâba rahmetinin ancak Hiz. Muhammed'e tabi olmakla ulaşacağını bildirmiştir. Allah, ilgili âyette Hiz. Peygamber'in "resûl", "nebî",

⁴⁰ Buhârî, *Sahîh*, 4: 162, Müslim, *Sahîh*, 4: 1828.

⁴¹ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbitu Delaili'n- Nübüvve*, trc. M. Şerif Eroğlu (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017), 912-916; Karaman, *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*, 5: 334.

⁴² A'râf 7/157-158.

“ümmî” gibi sıfatlarından bahseder.⁴³ İmam Mâtürîdî şöyle demektedir: “Bu ilâhî beyanda Hz. Peygamber’in nübüvvetinin isbatı vardır. Zira Yahûdi ve Hıristiyanlar Hz. Muhammed’e “senin bu anlattıklarını Tevrat ve İncilde bulamıyoruz”. dememişlerdir. Bu durum Hz. Peygamber’in dediklerinin Tevrat ve İncil’de yazılı olduğunu gösterir. Zira Hz. Peygamber ne okur ne yazardı ama onların kitaplarını bilmeden veya okumadan kitaplarındaki mevcut bilgileri söylemişti. Bu durum Allah’ın Peygamber’ine desteği olup bilgileri öğrettiğini gösterir”.⁴⁴ Rahmetin kapsamına giren kimseler okuma yazma bilmeyen, ümmî Arap bir peygambere tabî olacaklar. Onun vasıfları önceki kitaplarda belirtilmiştir. Peygamberler onun geleceğini ümmetlerine müjdelediler ve ona tabi olmalarını emrettiler. O’nun sıfatları tüm tahrif çalışmalarına rağmen hala kitaplarında (Tevrât ve İncil) yazılıdır. Onların din adamları bu işaret ve sıfatları çok iyi bilmektedir. O’na tabi olanlar kurtuluşa ereceklerdir.⁴⁵ Âyette belirtildiği gibi Hz. Peygamber’in geleceği müjdelenmiştir. Müjdelenen bu olay gerçekleşmiştir. Ayrıca âyette son peygamber olacak kişinin ümmî “Okuma yazma bilmeyen”⁴⁶ olduğu vurgulanmıştır. Hz. peygamber ümmî idi. “*Sen bundan önce ne bir yazı okur ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtula uyanlar kuşku duyarlardı*”.⁴⁷ âyet’i bu hakîkati ortaya koymuştur. Ümmî olduğu için bir kitap veya yazıya bakarak okuyamıyordu. Yüce Allah, Hz. Peygamber’e Cebrâil’i göndermiş ve okumayı öğretmiştir. Zira şu âyet buna işaret eder. “*Sana (Kur an’ı) okutacağız; sen hiç unutmayacaksın*.”⁴⁸ Râzî Hz. Peygamber’in ümmîliği ile ilgili şöyle demektedir. Ümmîlik hakîkate “Arapların özelliğini taşıyan” anlamındadır. Hz. Peygamber okuma yazma bilmiyordu fakat kendisine gelen vahyi alıyor, eksiltme ve fazlalaştırma yapmadan okuyordu. Bu hâdise bir mûcizedir. Ayrıca okuma yazma bilseydi diğer ümmetlerin suçlamasıyla karşı karşıya kalabilirdi. Öyle ya; okuma yazma bilen birisi önceki kitaplardan kopya alabilir. Bir diğer husus Hz. Muhammed’in sıfatı ve doğruluğunun Tevrât ve İncil’de belirtilmiş olmasıdır ki diğer ümmetler bunu reddedemiyorlardı. Çünkü o hayatı boyunca dürüst ve

---

⁴³ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 11: 97.

⁴⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtu’l-Kur’ân*, trc. Fadıl Ayğın (İstanbul: Ensar Yayınları, 2017), 6: 93.

⁴⁵ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Sâfvetü’t-Tefâsîr*, trc. Sadrettin Gümüş (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 2: 350.

⁴⁶ Bekir Topaloğlu-Hayrettin Karaman, *Yeni Kâmus* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2003), s.12.

⁴⁷ Ankebut 29/48.

⁴⁸ A’lâ 87/6.

güvenilir olarak tanınmıştı.⁴⁹ Dolayısıyla konuyla ilgili âyetteki “ümmî” ifâdesi Hz. Muhammed’i işâret etmektedir. Vahiy öncesi dönemde okuma yazma bilmeyen Allah resûlü, vahyin inmeye başlamasıyla fetâneti sebebiyle okuma yazmayı süratle öğrenmiştir.

Hiz. Muhammed’in bir diğeri irhâsât delîli olarak ifâde ecebileceğimiz âyet Bakara sûresinde geçmektedir. “*Kendilerine kitap verdiklerimiz onu (o kitaptaki peygamberi), öz oğullarını tanıdıkları gibi tanirlar. Buna rağmen onlardan bir gurup bile bile gerçeği gizler*”.⁵⁰

Zemahşerî (ö. 538/1144), şöyle demektedir: “Ona aşinâdırlar” ifâdesi Ehl-i kitab’ın Hiz. Peygamberi müşahhâs sıfatları neticesinde çok iyi tanıdıklarını hatta kendi evlatlarını başkalarıyla karıştırmayacak derecede nasıl biliyorlarsa Hiz. Muhammed’i de öyle bildiklerini ortaya koyar. Burada özellikle “Öz oğulları gibi tanirlar”. ifâdesinin kullanılmasının sebebi ise şudur: “Oğullar babalar tarafından çok iyi bilinir. Onlarla sürekli beraberdirler. Sohbetlerine katılırlar ve oğulların babalarının kalplerinde derin sevgileri vardır”. Zemahşerî şöyle devam eder. “Bu âyetteki kendisine kitap verilenlerden kasıt Abdullah b. Selâm’dır, demek caizdir; çünkü söz buna delâlet etmektedir. “Bu âyet, Cenâb-ı Allah tarafından gaibe hitap sûretiyle, tarafsız bir şahitliği ifâde eder. Abdullah b. Selâm Hiz. Ömer’e hakîkaten ben resûlullâh’ı oğlumdan daha iyi tanıyorum. Oğluma gelince belki anası bana ihânet etmiştir, deyince Hiz. Ömer onu alnından öpmüştü”.⁵¹ Bu âyette Hiz. Muhammed’in vasıflarının o dönemde Tivrât’ta olduğu yani henüz değıştirilmediğı vurgusu da vardır; çünkü âyet onların bu durumu bildikleri halde gizlediklerini haber vermektedir.⁵² Allah resûlü bu âyeti onlara okuduğunda yine îmân etmediler. O, bu kimselerin bilgin olmalarına rağmen gerçeği gizlemeleri ve îmân etmemelerinden dolayı çok üzüntü duyuyordu, fakat rabbi onu teselli etti. Onların inatçı ve inkârcı olduklarını bu sebeple apacık âyetlerin dahi onların şüphesini gidermeyeceğini, ne olursan olsun bu karakterdeki kimselerin ikna olmayacağını vurguluyordu.⁵³ Âyetteki “öz oğullarını tanımak” ifâdesi müfessirlere

⁴⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 11: 98.

⁵⁰ Bakara 2/146.

⁵¹ Ebü’l-Kâsım Zemahşerî, *el-Keşşâf*, trc. Muhammed Coşkun ve dğr. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu başkanlığı, 2017), 1: 554; M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’ân dili*, Sad: Sıtkı Gülle (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2008), 2: 191.

⁵² Mâtürîdî, *Te’vilatü’l-Kur’ân*, trc. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 1: 298.

⁵³ M. Mahmud Hicâzî, *Furkan Tefsîri*, trc. Mehmet Keskin (İstanbul: İlim Yayınları, 1996), 1: 107.

göre, Arap dilinde “şüphesizlik” anlamında kullanılır. Yani bu kimseler aslında müjdelenen kişinin Hz. Muhammed olduğunu şeksiz olarak biliyorlardı.⁵⁴ Ama sırf Araplardan çıkmış olması sebebiyle asabiyet uğruna inkâr ettiler.⁵⁵

Buraya kadar Kur’ân-ı Kerîm’de ifâde edilen irhâsât hâdiselerini araştırmış olduk. Bazı tefsîr âlimlerinin konuyla ilgili analizlerini aktardık. Her ne kadar Hz. Muhammed’in isminin Tevrât ve İncilde geçtiği bilgiler irhâsât olarak tanımlanmasa da biz bu âyetlerin irhâsâttan olduğunu düşünüyoruz. Zira Tevrât ve İncîl’de bu bilgiler aktarılırken Hz. Muhammed hayatta değildi. Bir kısım Yahudiler Hz. Muhammed a.s.’ın aslında Peygamber olduğunu bu bilgiler neticesinde iyice biliyorlar ve sırf inatları yüzünden kabul etmiyorlardı; fakat Yahudilerin baş âlimlerinden birisi olan Abdullah b. Selâm ve diğer bazı Yahûdi âlimleri Hz. Muhammed’in beklenen Peygamber olduğunu O’na sorduğu bazı sorularla anlamış, Peygamberliğini kabul etmiş ve ona tabi olmuşlardı.

İlk dönem siyer kaynaklarını incelediğimiz zaman Hz. Muhammed’in irhâsâtlarıyla ilgili çok sayıda bilgi olduğunu görmekteyiz. Bu kaynaklardan bazıları irhâsâtlara çok yer verirken bazıları az yer vermiştir. Bunun sebebi sîret bilginlerinin yöntemlerinin farklı olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu kaynaklarda Hz. Peygamber’in doğumundan önceki dönemden başlayarak doğumu esnasında ve 40 yaşına gelipte elçilik görevi verilene kadar ki dönemde kendisinden zuhûr eden bazı hârikulâde olaylardan bahsedilmektedir. İslâm tarihçileri kitaplarında tarihi olayları vermekle iktifâ etmişlerdir. Hz. Muhammed’den irhâsın zuhûr edip etmediğini daha iyi anlamak için, onun doğumu anından Peygamberlik verilene kadar vukû bulduğu rivâyet edilen hârikulâde olaylarla ilgili rivâyetler üzerinde durmak gerekir. Günümüzün bazı hadîs eleştirmenlerinde belirttiği gibi özellikle tarih ve siyer kitaplarında bulunduğu halde, çok güvenilir hadîs kitaplarında bulunmayan bazı nakillerin sorunlu olduğu vurgulanmıştır. Bu nakilleri rivâyet eden râvîlerin içinde güvenilmeyen kimselerin olduğu belirtilir. Hatta kimi olayları naklederken râvî bile zikretmeksizin “an fulân” “an fulân” ibârelerini kullanmışlardır. Yani tarihçiler hadîs âlimlerinin zayıf gördükleri rivâyetleri ayırım gözetmeksizin almışlardır. Tabî olarak İslâm Tarihçilerinden muhaddis hâssasiyetini beklemek mümkün gözükmemektedir. Ama tarih alanı önemli bir alandır

⁵⁴ Seyyid Kutup, *Fîzilal-il Kur’ân*, trc. M.Emin Saraç ve dğr. (İstanbul: Hikmet Yayınevi 1972), 1: 282.

⁵⁵ Sabûnî, *Sâfvetü’t-Tefâsîr*, 1: 184.

ve kurgulardan uzak sahih bir temel üzerine binâ edilmeleri elzemdir. Bazı tarihçilerin aldığı bilgileri bazılarının almaması bizde şüpheler uyandırmaktadır; sanki tarihî olaylara ekleme çıkarma yapılmış gibi bir durum söz konusudur. Çünkü tarihçiler rivâyetlerinin eksik olmamasını isterler; bu da onları farklı tariklerden gelen rivâyetleri birleştirmeye ve bu rivâyetlere kendi fikirlerini de eklemeye itmiş olabilir. Hadîs âlimleri, eğer bir ravî cerh ve ta'dil yönünden sıkıntılı ise onun hadîsini almazlar. Ama aynı hâssasiyet tarihçilerde bulunmamaktadır. Bu sebeple de eserlerinde zayıf ya da uydurma bilgiler toplanmış gözükmektedir. Bununla beraber siyer tarihçilerinin eserlerinin tamamının zayıf hadîslerden oluştuğunu söylemek bilimsellikten uzaktır. İslâm tarihçileri rivâyetleri araştırmak yerine olayı anlatmaya odaklanmışlardır. Hadîsçiler ise râvînin sikâ olup olmadığı üzerinde durmuşlardır; Gerçi hadîsçiler içinde bu duruma dikkat etmeyenler varsada genel olarak cerh ve ta'dil yönünden meşhur olmuş hadîs eserlerimiz vardır. Bu eserler muhaddisler tarafından bablar oluşturularak kayıt altına alınmışlardır. Bize göre ilk dönem sîret eserlerindeki bilgiler tekrar analiz edilmeli, günümüz âlimlerince sıkıntılı bilgiler eserlerden çıkarılmalıdır. Eğer bu mümkün gözüküyor ise Kur'ân ve sahîh hadîslerden yola çıkarak bir yol haritası belirlenmelidir. Aksi takdirde, gerçekte tarihte olmayan birtakım bilgiler ile karmaşa yaşamaya devam ederiz. Şimdi bu rivâyetleri incelemeye çalışalım.

1.4. Siyer Kaynaklarında Hz. Muhammed'in İrhâsâtı

İlk dönem İslâm tarihi kaynaklarında olağanüstü durumlar ile ilgili bilgiler olduğunu görüyoruz. Fakat bu durumlar Kur'ân'da bildirilmediği için güvenilirliği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Bu sebeple konuyla ilgili hadîsleri senet ve metin çerçevesinden ele almak gerekmektedir. Şimdi sırasıyla bu rivâyetleri inceleyelim.

1.4.1. Nûr-i Muhammedî

Nûr-i Muhammedî meselesi aslında irhâs olayları içinde zikredilmemektedir. Fakat bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in babasının alnında nûr olduğu, sonra Âmine ile münasebete girince nûr'un Âmineye geçtiği ifâde edilir. Bu sebeple Hz. Muhammed'in doğumu öncesi rivâyetler'in temelini Nûr-i Muhammedî oluşturur. "Ben hâkikatte peygamberlerin ilkiyim, gönderilenlerin ise sonuncusuyum. Âdem ruh ile

cesed arasındayken ben peygamberdim”⁵⁶ gibi hadîs olduğu belirtilen ibârelerden hareketle, çok sayıda bilgin eserlerinde nûr’un ilk kaynağının Hz. Muhammed olduğunu söylemişlerdir. Bu bilginlerden biriside Suyûtî (ö. 911/1505)’dir. Suyûtî, “Hâsâisü’l-Kübrâ” isimli eserinde ismi geçen hadîsleri almış ve bu hadîsleri İmâm-ı Ahmed (ö. 241/855), Buharî (ö. 256/870), Taberânî (ö. 360/971), Hakîm (ö. 320/932) ve Beyhakî (ö. 458/1066)’nin rivâyet ettiğini söylemiştir.⁵⁷

Rivâyete göre Abdülmuttalip oğlu Abdullah’ın alnında daima parlayan bir nûr vardı. Âmine ile evlenince nûr Âmine’ye geçti. Bu nûr Hz. Âdem’den başlayan ve son olarak Hz. Muhammed’in babasında beliren “nübüvvet” nûruydı. Nakledilen bu hadîs ile ilgili Abdurrezzâk’ta şöyle bir bilgi vardır. “Abdullah, evlenmeden önce yüzünde parlayan nûr sebebiyle Mekkeli kızların gözdesiydi. O Mekkeli gençlerin en yakışıklı olanıydı. Bir gün Mekkeli Kâdînların önünden geçmekte iken, Kâdînlardan birisi: “Ey Kureys Kâdînları! İki gözünün arasında nûr bulunan bu delikanlıyla hanginiz evlenir” dedi. Onunla Âmine bint Vehb evlendi. Abdullah ile münasebete girince Abdullah’ın alnındaki nûr Âmine’ye geçti ve sonra resûlullah’a hâmile kaldı”.⁵⁸ Buna paralel rivâyetler sîret kitaplarında da yer almıştır. Rivâyete göre Abdullah’ın, Âmine’den başka bir eşi daha vardı. Abdullah, üzeri çamurlu bir biçimde diğer hanımının yanına gelince hanımı onu kabul etmedi ve üzerini temizlemesini istedi. Abdullah bu sebeple diğer hanımı Âmine’nin yanına girdi. Bir müddet sonra diğer eşinin yanına tekrar gitti fakat Kâdîn onu istemedi. Abdullah niçin böyle davranıyorsun dediği zaman Kâdîn, “Dün sizde gördüğüm nûr, bugün sizi terk etmiş, Âmine o parlaklığı almış götürmüş” dedi.⁵⁹ İbn İshâk’ta geçen bu rivâyette İbn İshâk, babası İshâk b. Yesar’ın bu olayı kendisine anlattığını belirtmekle yetinmekte, babasının bu rivâyeti kimden aldığını

---

⁵⁶ Başka bir lafızda şöyledir. “Âdem henüz su ile toprak arasında iken ben peygamberdim” Bu lafızla mevzû hadîslerdendir. Bk. Aliyyü’l-Karî, *el-Masnû fî Ma’rifeti’l-Hadîsi’l-Mevzû*, thk. Abdülfettah Ebu Gudde (İstanbul: İnkilab Yayınları, 2017), 202; Elbani “bu hadîs Sahîh değildir” demiştir. Bu konuda bk. Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Sağîr*, trc. Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2015), 6: 92; Rudânî, *Cemu’l-Fevâid*, trc. Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2008), 5: 390; Nureddin el Heysemî, *Sahîhi-i İbn Hibbân Zevâidi*, trc. Hâsan Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları 2012), 2: 395.

⁵⁷ Celaleddîn es-Suyûtî, *el-Mucizat ve’l-Hâsâisu’l-Kübrâ*, trc. Ömer Temizel (Ankara: Uysal Kitapevi, 1988), 1: 13.

⁵⁸ Abdurrazzâk b. Hemmâm, *el-Müsânnef*, trc. Hâsan Yıldız (İstanbul: Ocak Yayınları, 2013), 5: 5376; İbn Ebi Şeybe, *el-Müsânnef*, 15: 394.

⁵⁹ İbn İshâk, *Kitâbu’s-Sîyer ve’l-Meğâzi*, 72.

belirtmemektedir. Yine aynı kaynakta İbn İshâk “bana anlatıldı”. diye başlıyor. Oysa böyle önemli bir olayın sağlam senetlerle nakledilmesi gerekirdi.⁶⁰

İlk dönem siyer kaynaklarında zikredilen Âmine'nin “Şam saraylarını aydınlatan bir nûr görmesi hadîs'i, Abdürrezzâk'da (ö. 211/826-27) ve İbn Ebi şeybe'de (ö. 235/849) geçmektedir. Hz. Muhammed'in annesi Âmine'ye şöyle denildiği rivâyet edilir: “Şüphesiz sen bu ümmetin seyyidine hâmile kalmışsındır. İsmi Muhammed koy”. Ona hâmile kaldığında rüyasında gördü ki, kendisinden bir nûr çıkıyor ve onunla beraber Şam'daki Busrâ⁶¹ sarayları görünüyordu”.⁶² Yine aynı kaynakta Hz. Peygamber'in ifâdesiyle doğumu esnasında annesinden bir nûr çıktığını ve o nûrla Şam kasırlarının aydınlandığını ifâde ettiği nakledilir.⁶³ Sîret kaynaklarında üzerinde önemle durulan bu nakillerde bazı çelişkiler mevcuttur. Abdürrezzâk'ın naklettiği bu rivâyet, Ma'mer (ö. 153/771) vasıtasıyla Zührî'den (ö. 124/742) naklettiği mürsel bir hadîstir. Zührî hadîsler'in tedvîn edilmesi konusunda gösterdiği gayretle tanınır. Bu cehd neticesinde emsalleri içinde zirveye çıkmıştır. Bununla beraber Hadîs âlimleri, genel olarak Zührî'nin mürsel olan rivâyetlerine hoş bakmamışlardır. Bunun sebebi, Zührî'nin rivâyetlerde senedden sadece sahâbî râvisini düşürdüğünün sanılmasıdır. Zira o, sahâbî râvisini bilirse bunu mutlaka açıkça dile getireceği belirtilmektedir.⁶⁴ Abdürrezzâk'ın Zührî'den naklettiği rivâyette ihtimaldir ki aradaki sahâbeyi ve başka birilerini atlaması sebebiyle hadîs mürsel⁶⁵ dir. Zehebî⁶⁶ (ö. 748/1348) “Zührî'nin hadîslerinden râvi

---

⁶⁰ İbn İshâk, *Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzi*, 72; Mahmut Çınar, *Nûr-i Muhammedî* (İstanbul: Rağbet yayınları, 2017), 85.

⁶¹ Busrâ (Bozrah), Suriye'nin güneyinde Yermük nehrinin kaynağına yakın bir yerde Cebel-i Dürüz'ün (Cebel-i Arab) batı yamacında, denizden 850 m. yükseklikte verimli bir ovada kurulmuştur. Bugünkü Ürdün-Suriye sınırının 30 km. kadar kuzeyinde, bağlı bulunduğu Der'â'nın (eski adı Ezriât) 41 km. güneydoğusunda ve Şam'ın 141 km. güneyinde yer alır; Bk. Mustafa Fayda, “Busrâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 470.

⁶² İbn İshâk, *Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzi*, 80; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 214; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 124.

⁶³ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 223; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, 6: 92; Heysemî, *Sahîh-i İbn Hibbân Zevâidi*, 2: 395; Said Havva, *Sîretü'n-Nebeviyye*, trc. Abdürrahim Ali Ural (İstanbul: Aksa Yayınları, 1991), 1: 166.

⁶⁴ Erdinç Ahatlı, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği* (İstanbul: Değişim Yayınları, 2002), 91.

⁶⁵ İsnadından sahâbi râvisi düşmüş olan hadîstir. Yani tabiinden olan bir râvinin hadîsi işitmiş olduğu sahâbiyi atlayarak direk Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği hadîse mürsel denilir; Bk. Talat Koçyiğit, *Hadîs Usulü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 68.

⁶⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî(ö.748/1348) Hadîs hâfızı, tarihçi ve kıraatâlimi.3 Rebûlâhir 673'te (6 Ekim 1274) Dımaşk'ın sayfiye köylerinden Batna'da (Kefrebâtnâ) doğdu. Türkmen asıllı olan ailesi Diyarbekir'e bağlı

düşmüş olabilir; bu sebeple onun mürselleri mudal⁶⁷ hadîs gibidir”.⁶⁸ demiştir. Zaten Zührî'nin rivâyetlerinin birçoğu yaşlı tabiinden oluşur. Tirmizî bu hadîs sahih, garip⁶⁹ bir hadîstir. derken⁷⁰ Hâkim Ebû Bekr b. İshâk, Süleyman b. Muhammed b. El- Fadl, Muhammed b. Hâşim el-Bâlebeki'den yine aynı senedle nakleder.⁷¹ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350), Hz. Peygamber'in doğumu esnasında meydana geldiği belirtilen bu tür hâdiselerden bahsetmemiştir. O, sadece Hz. Muhammed'in Fil Senesi'nde doğduğunu belirtmiştir.⁷²

Nûr-i Muhammedî ile ilgili hadîsler Ebû Hüreyre (ö. 58/678)'den rivâyet edilmiştir, ve bu hadîsler iki tarikten gelir. Tirmizi ve İbn Hibban (ö. 354/965)'in rivâyetlerinin isnâdı şu şekildedir.

Birinci tarik, Ebû Hüreyre, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme Abdurrahman, Yahya b. Ebî Kesîr, Abdurrahman b. Amr b. Ebî Amr el-Evzaî ed- Dimeşkî, el-Velid b. Müslim el-Kuraşî, Ebû Himmam el-Velid b. Şüce' b. El- Velid el-Bağdadî, Et Tirmizî şeklinde sıralanır.

İkinci tarik ise, Ebû Hureyre, Abdurrahman b. Avf, Ebû seleme Abdurrahman, Yahya b. Ebî Kesîr, Abdurrahman b. Amr b. Ebî Amr el-Evzaî ed- Dimeşkî, el-Velid b. Müslim el- Kuraşî, el-Abbas b. Osmân el-Becelî, Muhammed b. Hibbân, şeklindedir

Bu hadîslerde her iki tarikte bulunan Velid b. Müslim el-Kuraşî hakkında yalancı kimselerden nakilde bulunduğu, tedlîse başvurduğu, münker hadîs rivâyet ettiği, çok hata yaptığı gibi cerh ifâdeleri vardır. Özellikle el-Evzâî (ö. 157/774)'den yapılan rivâyetlerin îtimad edilmeyen hadîslerden olduğu bildirilmiştir.⁷³ Ebû Hüreyre'den nakledilen bu hadîsin Hâsâisu'l-Kübrâ'da geçen metni şu şekildedir: “Yaradılış bakımından nebîlerin ilkiyim. Gönderiliş bakımından sonuncuyum. Bundan dolayı

Meyyâfârikîn'de (Silvan) yaşamış olup Temîmoğulları'nın mevlâsıdır; Bk. Tayyar Altıkulaç, “Zehebî, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 180.

⁶⁷ İsnadda birbirini takip eden iki veya daha fazla râvînin düştüğü hadîstir; Bk. Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 74.

⁶⁸ Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez- Zehebî, *Siyer'u A'lâmü'n-Nübelâ* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1402/1982), 5: 339.

⁶⁹ Garip hadîs râvînin tek kaldığı, isnadın bazen sahâbe tA'râfında bazen de ortasında vuku bulduğu hadîstir. Senedînin bir veya birkaç tabakasında râvî adedi bire düşen hadîstir. Bk. Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 27.

⁷⁰ Hâkim, “Menâkıb”, 1.

⁷¹ Hâkim, *Müstedrek*, trc. M.Beşir Eryarsoy (İstanbul: Konevi Yayınları, 2013), 2: 665.

⁷² İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l Meâd*, trc. Şükrü Özen (İstanbul: İklim Yayınları, 2013), 1: 74.

⁷³ Zehebî, *Mizânu'l- İ'tidâl-fi Nakdi'r-Rical*, thk. Muhammed Ali el Bicavi, (Beyrut: Daru'l Marife, 1963), 3: 495; Recep Tuzcu, *Hz.Peygamberle İlgili Bazı Halk İnanışları* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2017), 37.

peygamberliğim diğer peygamberlerden önce başladı”.⁷⁴ Suyûtî adı geçen rivâyete Kur’ân’da ki “*Peygamberleden söz almıştık*”.⁷⁵ İfadesini de ekleyerek ilk peygamber’in Hz. Muhammed olduğunu diğer peygamberler’in ona yardım edeceğini hatta bütün peygamberlerin aslında Hz. Muhammed’in ümmeti olduğunu delillendirmeye çalışmaktadır. Oysa âyetin devamına baktığımızda konu ile bağı bulunmadığını görüyoruz. “*Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh’tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsrâ’dan da. Evet, biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık*”.⁷⁶ Razî bu âyet ile ilgili şöyle demektedir: “bu âyet Peygamber’e yalnız Allah’tan korkması ve kimseden çekinmeden tebliğ vazifesini yapması gerektiğini söylemektedir. Diğer peygamberlerde bu şekil davranacaklarına dâir Allah’a söz vermişlerdir. Peygamberlerden alınan misak, onların peygamber olarak gönderilip tebliğin emredilmesidir.⁷⁷ Ali el-Kârî (ö. 1014/1605), bu hadîs’in mevzû olduğunu söylemektedir.⁷⁸ Adı geçen nakilde cerh ve ta’dil açısından bir zabt problemi olduğu açıktır. Rivâyetin sahîh olduğunu düşünecek olursak şöyle diyebiliriz: Hadîs Hz. Peygamber’in ilk peygamber olduğunu değil, Hz. Âdem’in, Hz. Muhammed’i son peygamber olacağını bilmesi anlamına gelir ki bunuda şu âyet ile irtibatlandırabiliriz. “*Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti*”.⁷⁹ Âyet bize Hz. Âdem’e Allah tarafından varlıklarla ilgili bilgiler verdiğini belirtmektedir. Muhtemeldir ki; Hz. Muhammed’in son peygamber olacağı Hz. Âdem’e önceden bildirilmiştir.

1.4.2. Hz. Muhammed’in Doğumu

Siyer kaynaklarında Hz. Muhammed’in doğumuna ilişkin pekçok olağanüstü hadîse nakledilmiştir. Annesi Âmine’nin yaşadıkları, doğum esnâsında İran ve Irakta olan gelişmeler, sünnetli olarak dünyaya gelmesi, bir yıldızın doğması gibi olağanüstü olaylar rivâyet edilmiştir.

---

⁷⁴ Suyûtî, *Hâsâisu’l-Kübrâ*, 1: 13-15.

⁷⁵ Ahzâb 33/7.

⁷⁶ Ahzâb 33/7.

⁷⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 18: 239.

⁷⁸ Ali el-Kârî, *el-Masnû fî Ma’rifeti’l-Hadîsi’l-Mevzû*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde (İstanbul: İnkilab Yayınları, 2017): 202.

⁷⁹ Bakara 2/31.

1.4.2.1. Âmine'nin Doğum Esnâsında Yaşadıkları

Âmine'nin şöyle söylediği rivâyet edilir: “Ben Muhammed’e hamilelik süresince hiçbir zorluk çekmedim. Gebelerde olan ağırlığı duymadım. Ona hamile kaldığım zaman benden bir nûr çıktı ta ki Şam topraklarından Busrâ kasırlarını aydınlattı. O doğduğunda sanki benden bir yıldız çıktı.⁸⁰ İbn Hibbân’da ise “Rüyamda sanki içimden bir nûr çıktı”. ifâdesi vardır.⁸¹ Bir diğer bilgi “Onu doğurduğum zaman elleri yerde başı ise göğe doğru yükselmiş olarak düştü”. şeklindedir.⁸² Abdurrahman b. Avf’ın (ö. 32/652) annesi Şifâ (ö. 20/641) “Hz. Peygamber doğduğunda doğu ile batı arası aydınlandı”.⁸³ demiştir.

Sened durumu: Muhammed b. Ömer (el-Vâkidi) : Buhâri “Metruku’l hadîs”⁸⁴, Ahmet b. Hanbel “Yalancı”, Yahyâ b. Maîn “Zayıf”⁸⁵, Mürre “Leyse bişey”⁸⁶, Şafi “Yazdıklarının tamamı yalan” demiştir. Mûsâ b. Ubeyde “İbn Hibbân fazilet yönünden iyi hıfz yönünden iyi değildir”. demiştir. Ahmet b. Hanbel “Ondan rivâyet helal değildir”. derken Yahyâ b.Said “Hadîsinden çekinirdik”. demiştir.⁸⁷ Bu nakillerin hiçbiri sabit değildir.⁸⁸ Fakat Şam’daki Busrâ saraylarının aydınlanması ile ilgili

⁸⁰ İbn Sa’d, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 90; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, 6: 90; Hâkim, *Müstedrek*, 6: 282; Heysemî, *Sahihi-i İbn Hibbân Zevâidi*, 2: 398; Ebu Nuaym el-İsfahanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, thk. Muhammed Ravvas Kal’aci ve Abdülber Abbas (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, Üçüncü Baskı, 1991), 1: 135-137; İbn Hacer el-Askalani, *el-Metalibul-Aliye*, trc. Hüseyin Kaya (İstanbul: Ocak Yayınları, 2006), 5: 127; Said Havva, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1: 169.

⁸¹ İbn Hibbân, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 48.

⁸² Abdurrazzâk, *el-Mûsânef*, 5: 5376-78; İbn İshâk, *Kitâbu's-Siyer ve'l-Meğâzi*, 72-80; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1: 222; İbn Sa’d, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 87- 90; İbn Kesîr, *Siretü'n-Nebeviyye*, 124; İbn Hibbân, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 50; Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 93; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed’in Hayatı*, 70.

⁸³ İsfahanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1: 136; Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 93; M. Asım Köksal, *İslâm Târîhi* (İstanbul: Kampanya Kitapları, 2015), 1: 24; Hayati Ülkü, *Başlangıçtan günümüze İslâm Tarihi* (İstanbul: Akit Yayınları, 2001), 1: 80; Sâfiyürrahman Mübarekfuri, *Peygamberimizin Hayatı ve daveti*, trc. H.İbrahim Kutlay. 4.baskı (İstanbul: Risâle, 2007), 61.

⁸⁴ Yalancılıkla itham edilen râvilerin bilinen kurallara muhalif olarak rivâyet ettikleri ve bu rivâyetlerinde tek kaldıkları hadîs; Bk. Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 119.

⁸⁵ Sahîh ve Hâsen hadîste bulunması gereken şartları taşımayan hadîstir; Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, trc. Yaşar Kandemir (İstanbul: İfav Yayınları, 2016), 132.

⁸⁶ Genellikle metruk râviler hakkında kullanılan cerh terimidir; Bkz. Ahmet Yücel, “Leyse Bi Şey” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27: 168.

⁸⁷ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 5: 273-276; Şaban Öz, *Hz. Peygamber’in Siretiyle ilgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri* (İstanbul: Endülüs, 2017), 48; İbn Sa’d, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 91.

⁸⁸ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 1: 426; Ekrem Ziya Umerî, *es-Siretü'n-Nebeviyye es-Sahîha*, trc. Kasım Koç (İstanbul: Beka Yayınları, 2017), 88.

birbirinden güç alarak hâsen derecesine çıkan rivâyetler vardır.⁸⁹ Ancak Elbânî (ö. 1999)“Nûrun çıkması” ile ilgili ifâdeyi zayıf görmektedir.⁹⁰

Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere bu tür rivâyetler, kendisine sağlam bir şekilde dayanılacak kadar kesinlik arz etmemektedir.

1.4.2.2. Doğum Esnâsında İnan ve Irak'ta Olan Gelişmeler

Rivâyete göre Hz. Muhammed'in doğduğu gece İnan'da Kısra'nın sarayının 14 direği yıkıldı. İnan bölgesinde yaşayan Mecûsilerin bin yıldır taptıkları ateş söndü. Save gölü kurudu. Irak'taki Fırat nehri kenarındaki Sameve gölü taşı. Kısra Mübezân da rüyasında damızlık develerin soylu atları önlerine kattıklarını dicleyi geçip ülkelerine yayıldıklarını gördü.⁹¹ Bunun üzerine Kâhinlerini çağırarak rüyanın ne manaya geldiğini sordu.⁹² Hz. Muhammed doğduğu zaman Kâbe'deki putlar yıkıldı.⁹³

Bu rivâyetin isnâdı şöyledir: Ebû Ya'lâ Eyyûb b. İmrân el- Becelî Mahzum b. el-Hânî el-Mahzumî, babası el-Hânî el-Mahzûmî.⁹⁴ Kaydedilen bu rivâyetin isnâdı munkatî⁹⁵ olup, Zehebî “münker ve gariptir”.⁹⁶ demiştir. İzmirli İsmâil Hakkı bu rivâyetle ilgili mevzûdur.⁹⁷ demiştir.⁹⁸ Muhtemelen tarih boyunca Kısra'nın rüyasında gördüğü olaylar⁹⁹ diye anlatılan bu haberler sonraları Hz. Peygamber'in doğduğunda meydana gelen irhâsât olayları diye aktarılmıştır.

⁸⁹ Umerî, *es-Siretü'n-Nebeviye es-Sahîha*, 90.

⁹⁰ Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, 6: 90.

⁹¹ İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 220; İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 126; Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 98.

⁹² Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 90-100.

⁹³ İsfahanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1: 140; Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 99; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, 67-70.

⁹⁴ Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 98.

⁹⁵ Senedînin herhangi bir yerinde bir veya birden çok râvî düşerse veya müphem bir râvî zikredilirse bu hadîse munkatî denir; Bk. Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, 134.

⁹⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn ez- Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996), 1: 38.

⁹⁷ Hz. Peygamber'in ağzından uydurulan ve iftira edilerek O'na nisbet edilen söz. Bk. Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, 212.

⁹⁸ İzmirli İsmâil Hakkı, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* (Konya, Esra Yayınları, 1996), 113-115.

⁹⁹ Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 98; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, 6: 91; Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Bazı Halk İnanışları*, 78.

1.4.2.3. Hz. Muhammed'in Sünnetli Doğması

Rivâyete göre Hz. Muhammed sünnetli ve göbeği kesik olarak dünyaya geldi.¹⁰⁰ Rivâyetin senedi şöyledir: Ümmü Seleme, Ebû Seleme, Abdullah b. Abdurrahman b. Avf, Abdülmelik b. Umeyr, Süfyan b. Muhammed el-Fezârî el-Missisî, el-Fadl b. Dukeyn, Abdullah b. Muhammed İbn Ebi Şeybe, İbn Ebî Şeybe'nin râvilerinden Ebû Seleme Abdullah b. Abdurrahman b. Avf hakkında, Ali İbn el-Mednî, Ahmed b. Hanbel Yahyâ b. Maîn, Ebû Hatim, Yakub b. Şeybe. Ebû Dâvud, onun babasından naklettiği rivâyetlerin mürsel olduğunu ifâde etmiştir. Ebû Hatim “Sonrakiler ondan duymadığı hadîsler nakletmişlerdir; ama bana göre güvenirliliği yoktur” demiştir. İbn Abdilberr (ö. 463/1071) babasından hadîs duymadığını söylemiştir. Nadr b. Şeybân ise Ebû Seleme'nin babasından duyduğu rivâyetlerin sahîh olmadığını söylemiştir.¹⁰¹ Zehebî, “Hz. Muhammed'in sünnetli doğduğuna dâir kaynaklar sabit olmayıp mütevâtir değildir”.¹⁰² doğduktan sonra sünnet edildiği ile ilgili bilgiler daha sahihtir.¹⁰³ demiştir. Heysemî (ö. 807/1405) “isnadında yalanla itham edilen Süfyan el-Fezâri var” demektedir.¹⁰⁴ İbn Kayyim el-Cevziyye şöyle demiştir: “Hz. Peygamber'in Sünnetli ve göbeği kesik doğmasıyla ilgili sahîh hadîs yoktur. Sünnetli doğmak Peygamberlere hâs değildir. Başka insanlarda sünnetli doğmaktadır”.¹⁰⁵

1.4.2.4. Hz. Peygamberle Birlikte Bir Yıldız'ın Doğması

“İbn İshâk şöyle bir rivâyet aktarır: Bana Salih b. İbrahim b. Abdurrahman b. Avf, Yahya b. Abdullah b. Abdurrahman b. Sa'd b. Zürene el-Ensârî'den naklen haber verdi ki, o şöyle dedi: “Kavmimin erkeklerinden sorduğum bir kişi bana, Hassan b. Sabit'in (ö. 60/680[?]) şunları söylediğini aktardı: “Allah'a yemin ederim ki ben uzun boylu, kuvvetli bir çocuktum. Yedi ya da sekiz yaşlarında bulunuyordum. İşittiğim her şeyi anlayabiliyordum. Bir Yahûdî'nin Medîne'deki Atama denilen bir kalenin üzerine çıkıp yüksek bir sesle: “Ey Yahudi topluluğu!” diye bağırdığını işittim. Nihâyet Yahûdiler

¹⁰⁰ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 91; İbn Kesîr, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 124; Suyûtî, *Hâsâisü'l-Kübrâ*, 1: 101; Rudânî, *Cem'ul-Fevâid*, 1: 400.

¹⁰¹ Umerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye es-Sahîha*, 88; Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Halk İnanışları*, 79.

¹⁰² Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, 3: 608; Bünyamin Erul, “Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Dîyanet İlmî Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed* (Özel Sayı 2003): 37.

¹⁰³ Zehebî, *Siyer'u A'lâmü'n-Nübelâ*, 1: 8; Erul, *Hz. Peygamber'in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım*, 37; Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Halk İnanışları*, 81.

¹⁰⁴ Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, 6: 91.

¹⁰⁵ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*, 1: 78.

onun yanında toplandılar ve dediler ki: “Yazıklar olsun, sana ne oluyor?” O da: “Bu gece Ahmed’in yıldızı Ahmed’le beraber doğdu”.¹⁰⁶ dedi. Diğer bir rivâyette şöyle devam eder. Yahûdi Kureyş’e uğrayıp “bu gece bir çocuk dünyaya geldi mi”? diye sordu; onlar “bilmiyoruz” deyince Yahûdi, “bu gece bir milletin Peygamberi doğdu” dedi.¹⁰⁷

1.4.2.5. Hz. Peygamber’in Beşikte Konuşması

Rivâyete göre Hz. Peygamber beşikte iken melekler onu sallardı. Aynı zamanda beşikte konuşarak “Allah’u Ekber kebîra vel-hamdü lillâhi kesîra”¹⁰⁸ derdi. Hz. Peygamber Halime’nin ifâdesine göre sütten kesildiğinde konuşmuştur. Ona göre sütten kesilen çocuğun yaşı iki olmalıdır. Ve iki yaşındaki çocuk konuşabilir. Ayrıca ona öğretildiği takdirde de yine bu sözü söylemesi normaldir. Zira bu kimseler müşrik bir toplum olmasına rağmen Allah’a inanırlardı, fakat beşikte konuşma meselesi Hz. İsa’ya kıyaslanarak ortaya atılmıştır.¹⁰⁹

1.4.2.6. Hz. Peygamber’in Göğsünün Yarılması

Mekke ahalişi geçmisten bu yana çocuklarının iyi yetişip fasih dil öğrenmeleri için aşiretlerin sütannelerine verirlerdi. Halime zengin birini bulamadı. Hz. Muhammed’in sütanesi oldu. Halime’nin Hz. Muhammed’i yanına almasıyla evine bolluk bereket geldi ve bu sebeple zenginleştiler. Bu da Hz. Muhammed’i daha çok sevmelerine vesile oldu. Halime ve beraberinde bulunanlar koyunları otlarıken bir ara Hz. Muhammed’in sütkardeşleri koşarak halimenin yanına geldi ve kureyşli sütkardeşlerinin yanına iki adamın geldiğini söylediler. Halime ve kocası telaşla onu arayıp buldular. Bulduklarında rengi solgundu. Ona ne olduğunu sordular. Hz. Muhammed, “iki adam geldi üzerlerinde beyaz elbise vardı. Beni yatırıp karnımı yardılar. Onda bir şey aradılar” cevabını verdi.¹¹⁰ İbn İshâk’ta şöyle devam eder: O iki

¹⁰⁶ İbn Hişâm, *Siretü’n-Nebeviyye*, 1: 215; İbn Kesîr, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, 125; İbn Hacer el-Askalani, *el-Metalibul-Aliye*, 5: 127; Suyûtî, *Hâsâisü’l-Kübrâ*, 1: 94; Said Havva, *Siretü’n-Nebeviyye*, 1: 169.

¹⁰⁷ İsfahanî, *Delâilü’n-Nübüvve*, 1: 163-165; Suyûtî, *Hâsâisü’l-Kübrâ*, 1: 92-94.

¹⁰⁸ Suyûtî, *Hâsâisü’l-Kübrâ*, 1: 102.

¹⁰⁹ Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Halk İnanışları*, 86.

¹¹⁰ Abdurrazzak, *el-Müsânef*, 5: 376; İbn İshâk, *Kitâbu’s-Siyer ve’l-Meğâzi*, 76-81; İbni Hişâm, *Siretü’n-Nebeviyye*, 1: 221-223; İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakati’l-Kebîr*, 1: 99-100; İbn Kesîr, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, 128-129; İsfahanî, *Delâilü’n-Nübüvve*, 1: 160-162; Suyûtî, *Hâsâisü’l-Kübrâ*, 1: 92-94; Heysemî, *Sahîhi-İbn Hibbân Zevâidi*, 2: 398; Rudânî, *Cem’ul-Fevâid*, 5: 396; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve*

kişiden biri diğerine “Onu ümmetinden on kişiyle tart” dedi, ben ağır geldim. “Ümmetinden yüz kişiyle tart” dedi ben yine ağır geldim. Sonra “bin kişiyle tart” dedi ben yine ağır geldim. Sonra “Onu bırak bütün ümmetle tartsan yine ağır gelir” dedi.¹¹¹ Enes dedi ki: “Göğsündeki dikiş izlerini gördüm”¹¹²Hâkim’de iki kuş geldiği rivâyeti vardır.¹¹³

Sened Durumu: Ahmet Yûnus b. Bükeyr (199), İbn İshâk, Cehm b. Ebû Cehm, Abdullah’dan işiten birinden, Abdullah b. Câfer b. Ebî tâlib(80-85), Halime b. el-Hâris Cehm b. Ebî Cehm: Mechûl.¹¹⁴ Cehm’in yanında bilinmeyen biri daha rivâyet etmiştir. Râvilerin böyle bilinmeyen kişilerden oluşması senedin güvenirliliğini yitirmesine sebep olmaktadır.¹¹⁵ Hz. Muhammed’in göğsünün yarılması hâdisesi birçok eski ve yeni tarihçi tarafından eserlerinde işlenmiştir.¹¹⁶ Ancak sened bakımından bu rivâyetler pek güvenilir değildir; çünkü râviler arasında zayıf, meçhul, müdellis¹¹⁷, ihtilâta uğramış kimseler vardır. Ayrıca birçoğu mürsel haberden¹¹⁸ oluşur. Umerî şöyle demektedir: Bu haberler sahih rivâyetlerle sağlamlaştırılmış değillerdir. Fakat musâmahakar davranılabilir”¹¹⁹.

Metin Durumu: Bu irhâs olayı genellikle İnşirah sûresindeki “*Biz senin göğsünü genişletmedik mi? Belini büken yükü senden almadık mı?*”¹²⁰ âyetleri ile irtibatlandırılır. Oysa bu âyetler genel olarak Hz.Peygamber’in görevi esnasında karşılaşacağı nübüvvet ağırlıklarının kaldırılabilmesinden bahsetmektedir. Müşrikler ilk zamanlarda Hz. Peygamber’e hakâret etmişler, onunla ilişkilerin kesilmesi için çabalamışlar, onu ve

---

Hz. Muhammed’in Hayatı, 75; Ebu’l-Hâsen Ali en-Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, trc. Abdülkerîm Özyaydın (İstanbul: İz Yayınları, 2005), 83-85.

¹¹¹ İbn İshâk, *Kitâbu's-Sîyer ve'l-Meğâzi*, 80-81; İbn Kesîr, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-129; İsfahanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1: 160; Said Havva, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 190; Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, 85; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed’in Hayatı*, 75.

¹¹² Müslim, *Sahîh*, 1: 47.

¹¹³ Hâkim, *Müstedrek*, 6: 282.

¹¹⁴ İbn İshâk, *Kitâbu's-Sîyer ve'l-Meğâzi*, 76; Zehebî, *Mîzanu'l-İtidal*, 2: 159.

¹¹⁵ Öz, *Hz. Peygamber’in Sîretiyle ilgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri*, 48.

¹¹⁶ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 223; İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 128; Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, 83; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed’in Hayatı*, 75; Osman Nuri Topbaş, *Hz. Muhammed Mustafa* (İstanbul: Erkam yayınları, 2008), 35.

¹¹⁷ Zayıf hadis çeşitlerinden biri; râvisi tA’râfından bir kusuru gizlenerek ve bu kusurun bulunmadığını vehmettirmek şeklinde rivâyet edilmiş hadîstir; Bk. Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, 136.

¹¹⁸ Senedinden bir sahâbe düşen hadîstir; Bk. Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, 132.

¹¹⁹ Umerî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye es-Sahîha*, 94.

¹²⁰ İnşirah 94/1-3.

akrabalarını boykot etmişlerdi. Hz. Peygamber de Allah'ın ona genişlik vermesiyle bu yükleri taşımıştır.¹²¹

Bazı Rivâyetlerde sahâbenin resûlullah'a: "Bize kendinden bahsedermisin" diye sordukları, Allah resûlünün ise onlara küçükken meleklerle karşılaşmasından ve olağandışı şeyleri yaşadığından bahsettiği anlatılır.¹²² Hz. Peygamber'in bu rivâyetteki anlatımlarına bakıldığında çocukken Peygamber olacağını bildiği anlaşılır. Zira söz konusu rivâyette " Melekler beni ümmetimle tarttılar ben ağır geldim" diyor. Gerçekte Hz. Muhammed kendisine peygamberlik gelene kadar normal bir hayat sürmüş çobanlık yapmıştır. Ona ilk emir Hira mağarasında gelmiş ve korkudan ne yapacağını bilmez bir halde evine koşmuş eşi Hatice'ye "Üstümü örtün" demiştir. Ta ki kendisine "Ey örtünüp bürünen (Peygamber!) Kalk da uyar".¹²³ emri gelinceye kadar bu korkusu devam etmiştir. Hatta eşine: "Korkarım bende nefret ettiğim şu gaibden haber veren kâhinlerden oldum!"¹²⁴ deyip şaşkınlığını ve ruh halini ortaya koymuş, daha sonra Hz. Hatice onu teselli etmiştir. O zaman nasıl oluyor da resûlullah ilk vahyin geldiği anda bu kadar şaşkın ve tedirgin oluyor. Nasıl oluyor da kendisini gaibden haber veren kâhinlere benzetebiliyor. Oysa önceden peygamber olacağını bilen birisi bu kadar tedirgin olmamalı rahat ve serinkanlı davranabilmelidir. Bu sebeple adı geçen rivâyete ihtiyatlı yaklaşılmalıdır.

1.4.2.7. Râhip Bahîra Olayı

Rivâyete göre Hz. Muhammed, Amcası Ebû Talip (ö. 619 m.) ile Şam'a ticarete gittiğinde sürekli tepede bir bulut onu gölgeliyordu. Râhip Bahîra bunu görüp, "Sizde sâlih biri vardır, bu adamın babası nerede?" deyince Ebû Tâlib'i gösterdiler. Ona bu çocuğun gelecekte peygamber olacağını söyledi, ve onu Şam'a götürmeyip Yahûdilerden korumasını istedi. Ebû Tâlib Râhip Bahîra'nın uyarısını dikkate alarak

---

¹²¹ Razî, *Tefsîr-i Kebîr*, 23: 234; Öz, *Hz. Peygamber'in Sîretiyle ilgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri*, 61.

¹²² İbn İshâk, *Kitâbu's-Sîyer ve'l-Meğâzi*, 80-81; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 223; İbn Kesîr, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 128-129; İsfahanî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1: 160; Suyûtî, *Hâsâisu'l-Kübrâ*, 1: 92; Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, 85; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, 75

¹²³ Müddessir 74/1-2.

¹²⁴ Hamidullah, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed*, 41.

yanındaki kölelerden¹²⁵ biriyle onu Mekke'ye gönderdi.¹²⁶ İbn Hibbân da şöyle bir bilgi vardır. Bahîra Hz. Muhammed'i görünce elini tuttu ve şöyle dedi: "Bu âlemlerin efendisidir". Ona "Nereden bildin?" denildiği zaman, "Siz Akabe'ye yaklaştığınızda tüm taşlar ve ağaçlar ona secde etti. Bu yalnızca peygamberler'e hâs bir muâmeledir".¹²⁷ cevabını verdi.

Sened: Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed b. en-Nakûr el-Bezzâz, Ebû Tâhir Muhammed b. Abdurrahman el-Muhlîs, Ebû'l-Hüseyn Rıdvan b. Ahmed, Ebû Amr Ahmed b. Abdilcebbar b. Utâridî, Yûnus b. Bukeyr, Muhammed b. İshâk.¹²⁸

Konuyla ilgili bu rivâyetin en büyük kusuru zincirin Muhammed b. İshâk'ta son bulmasıdır. Yani bu haber munkatîdir. Diğer çeşidine ise Mu'dal denir. Bir senedde birbirini takip eden birden fazla râvî'nin düşmesiyle meydana gelir. Bu tür haberler adalet ve zabt yönünden tesbit edilemedikleri için merdûd sayılır.¹²⁹ Senedde ismi geçen Yûnus b. Bukeyr ise Ebû Dâvud (ö. 275/889), Mürre (ö. 116/734 [?]) ve Nesâî (ö. 303/915) tarafından olumsuz görülmektedir.¹³⁰ İbn Sa'd'ın eserinde ise Bahîra olayının sened zincirinde Halîd b. Hıdâş vardır. Bu kişiyle ilgili aşırı şüphe bulunmaktadır.¹³¹ Hz. Muhammed'in yaşantısını konu edinen neredeyse bütün eserlerde bu hâdiseden bahsedilmesine rağmen¹³² haberin sahih diyebileceğimiz tek bir senedi dahi gözükmemektedir. Bu açıdan baktığımızda Râhib Bahîra'nın Hz. Muhammed ile görüşmesi olayının güvenirliliği yoktur. Bu olayın en sağlam denebilecek tarîki,

¹²⁵ Tirmîzî (3624). Bu kölenin Bilal olduğunu Sahîh senedle rivâyet etmiştir. Fakat bu bilgi yanlıştır. O zamanlarda Bilal hayatta değildi. Bezzar bu hadîsi müsnedinde kaydetmiş. Ama "bir adam ile gönderdi" demiş Bilal ismini zikretmemiştir. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd*, 1: 74.

¹²⁶ Abdurrazzak, *el-Mûsânef*, 1: 376; İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Megazi*, 107-110; İbni Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1: 243-244; İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 108; İbn Kesîr, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 137-139; Rudânî, *Cem'ul-Fevâid*, 5: 402; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, 77.

¹²⁷ İbn Ebi Şeybe, *el-Mûsânef*, 1: 389; Hâkim, *Müstedrek*, 6: 279; İsfahânî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 1: 1609; Saîd Havva, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1: 180; İbn Hibbân, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 52.

¹²⁸ İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Megazi*, 107-110.

¹²⁹ Subhi es-Sâlih, *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*, 134-135; Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 74-75.

¹³⁰ Öz, *Hz. Peygamber'in Siretiyle ilgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri*, 66.

¹³¹ İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 108; Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, 2: 410.

¹³² İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Megazi*, 107-110; İbn Sa'd, *Kitabü't-Tabakati'l-Kebîr*, 1: 108; İbn Hibbân, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 52; Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, 77; Topbaş, *Hz. Muhammed Mustafa*, 35.

Tirmizî'nin el-Câmi'inde geçmektedir. Ona göre hadîs hâsen¹³³ ve gariptir.¹³⁴ Zehebî ise bu hadîsin râvisi olan Abdurrahman b. Gazvân hakkında: "Onun münker¹³⁵ rivâyetleri vardır. En münker olanı da Hz. Peygamber'in Şam yolculuğu hakkında Yunus b. Ebî İshâk'tan rivâyet ettiği hadîstir. "Ben bu rivâyet'in uydurma olduğunu bir kısmında batıl olduğunu zannediyorum"¹³⁶ demiştir. Zehebî'nin metin tenkîdi ise şöyledir: "Bu hadîs münkerdir. Rivâyette çelişkiler sözkonusudur. Bu hâdise esnâsında Ebû Bekir nerede? Ebû Bekir on yaşında ve Hz. Peygamber'den iki buçuk yıl küçük. O zaman Bilal nerede? Oysa Ebû Bekir onu Peygamberlikten sonra satın almıştı. Henüz çocuk bile değildi. Üstünde onu gölgeleyen bir bulut olduğu kayıtlıdır. O zaman nasıl oluyor da ağacın gölgesi meylediyor. Öyle ya eğer Hz. Muhammed'i gölgeleyen bir bulut varsa o zaman ağacın gölgesi meyletmemelidir. Çünkü ağacın gölgesi yok olur. Üstelik Bahîra Ebû Tâlib'e önemli şeyler söylemiştir. Bütün bu önemli olayların yayılması gerekirdi. Ebû Talib, Hz. Peygamber'e çocukken ileride peygamberlik verileceğini söylerdi. Bu sayede Hz. Muhammed peygamberliğe hazır olur ve Cebrâil ile buluşmasında gâyet serinkanlı davranırdı". demiştir.¹³⁷

Yukarıda zikredilen nakil hadîs üstadları tarafından eleştiri almış, bu olayları anlatan hadîs'in münker olduğu vurgusu yapılmıştır. Söz konusu hadîs'in râvileri arasında yer alan Kurâd diye meşhur Ebû Nûh Abdurrahman b. Gazvân, bazı münker olan rivâyetleri nakletmiş bulunması dolayısıyla tenkit edilmiştir. Kendisi Buhârî gibi bazı muhaddisler tarafından sîkâ kabul edilip rivâyetleri alınmışsa da Hz. Peygamber'in Bahîra ile görüşmesine dâir olan bu hadîsin münker olduğuna vurgu yapılmıştır.¹³⁸ Zaten dikkatli analiz edildiği zaman birtakım çelişkiler olduğu hemen görülecektir. Örneğin Bahîra Ebû Talip'e böyle bir şey dediyse neden Ebû Talip, yeğeni Hz. Muhammed Peygamberliğini ilan ettiğinde ona tabi olmadı? Öyle ya Bahîra seneler önce haber vermişti. Ama Ebû Talip Müslüman olmadan öldü. Ayrıca Peygamberimiz

¹³³ Adâlet şartını taşımakla birlikte, zabt yönünden Sahîh hadîs râvilerinin derecesine ulaşamamış kimselerin muttasıl (kesintisiz) isnatla rivâyet ettikleri, şâz ve illetten uzak hadîs"tir; Bk. Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 41.

¹³⁴ Tirmizî, *Sünen*, 5: 590-591; Umerî, *es-Siretü'n-Nebeviye es-Sahîha*, 96.

¹³⁵ Zayıf bir râvinin sika (güvenilir) râvilere muhalif olarak rivâyet ettiği ve bu rivâyetiyle tek kaldığı hadîs; Bk. Koçyiğit, *Hadîs Usulü*, 122.

¹³⁶ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, 2: 581; Umerî, *es-Siretü'n-Nebeviye es-Sahîha*, 96.

¹³⁷ Zehebî, *Siyer'u A'lâmü'n-Nübelâ*, 1: 28; Umerî, *es-Siretü'n-Nebeviye es-Sahîha*, 97; Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayâtı ve İslâm Daveti*, 1: 33.

¹³⁸ Mustafa Fayda, "Hz. Peygamber'in Amcası Ebu Talip ile Suriye Seyehati ve Rahip Bahîra ile Görüşme Meselesi", 7.

12 yaşında başından geçen bu olayları unutmuşmuydu ki melek Cebrâil ona geldiği zaman ne yapacağını bilemez bir hale geldi. En azından kalbinde nübüvvet ile ilgili bir his olması gerekmez miydi? Rivâyetlerde ki bu tür çelişkilerin olması sebebiyle günümüz İslâm Tarihçileri siyer eserlerinde geçen bu irhâsât hadîselerini şüpheli bulmuşlar ve tenkît etmişlerdir.¹³⁹ Yine Peygamberimiz'in nübüvvet mührü ile ilgili bilgilerde bazı çelişkiler mevcuttur. Bu nübüvvet mührü'nün doğuştan değil göğsünün yarıldığında melekler tarafından oluşturulduğuna dâir rivâyetlerde zaaf olduğu, yapılan tahlillerde ortaya çıkmıştır.¹⁴⁰

Kozmik bir peygamber imajının oluşumunda, halk vaizlerinin (kussâs) de önemli bir rol oynadıklarını göz ardı etmemek gerekir. Geçimini bu işten sağlayan, dolayısıyla halktan gelecek maddî yardımlara bel bağlayan bu sınıf, cemaatin sayısını çoğaltmak ve ilgiyi üzerine çekmek için, pek çok konuda olduğu gibi Hz. Peygamber konusunda da duyulmamış, görülmemiş, olağanüstü ve mûcizevî hikâyeler uydurarak popülaritelerini artırma cihetine gitmişlerdir. Bu tür hikâyelerin çoğu, kaynağı sorunlu olduğu halde, ilerleyen asırlarda ilmî zihniyetin zaafa uğramasıyla İslâm bilginleri tarafından hiçbir araştırmaya tabi tutulmadan kabullenilmiştir.¹⁴¹ Râhip Bahîra olayı tamamen süslenip değiştirilmiş asıl içeriğinden uzaklaştırılmıştır. İyi niyetli fakat saf bazı tarihçiler Hz. Muhammed'in peygamberliğini çocukluk dönemine taşımak istemişler, onu yüceltmek adına Şam yolculuğuna birçok masal katmışlardır.¹⁴² Günümüzde kussaslar tarafından Bahîra olayı süslenerek anlatılmaya devam etmektedir.

1.4.2.8. Fil Vakası

Siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in irhâsâtları sayılırken Fil olayının pek işlenmediğini görmekteyiz. Fil olayı çok önemli bir hâdise olup, hakkında sûre inmiştir. Büyük bir ordu ile mekkeyi yoketmeye gelen ebrehe amacına ulaşamamıştır. Bunun sebebi ise olağanüstü bir şekilde meydana gelen bir hâdisedir ki, küçük kuşlar gagalarındaki küçücük taşlarla koca filleri yok etmişlerdir. Mehmet Nadir Özdemir Fil olayı'nın irhâsâttan olduğunu yazdığı makalede şöyle ifâde ediyor: “Siyer müellifleri bu

¹³⁹ Hüseyin Algül, “Hz. Peygamber'in (sas) Doğumu ve Doğduğunda Meydana Geldiği Rivâyet Edilen Hadîseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 4-15.

¹⁴⁰ Erdinç Ahatlı, “Nübüvvet Mührü Tarihi süreçteki Algılanması ve Anlamlandırılması”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001): 297-298.

¹⁴¹ Mehmet Hayri Kırbaçoğlu, “Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlkeye”, *S.D.Ü Kutlu Doğum Sempozyumu* 4 (Nisan 2001): 136.

¹⁴² Vatandaş, *Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâm Daveti*, 33.

olaya değinip geçmekle yetinmişler, konuyu irdelememişlerdir. Bu olayın asıl hikmeti, Allah'ın dînînin yayılması için dünyaya gelmek üzere bulunan Resûlullah'ın doğumuna bir giriş ve onun davetine icabete bir ihzar idi. Hz. Peygamber Mekke'nin fethedildiği gün, Allah fili Mekke'ye girmekten alıkoydu ve yalnız Elçisi ile mü'minleri oraya hâkim kıldı, Hudeybiye'de devesi Kusvâ çökünce bazı sahabilerin, "Kusva çöktü" demeleri üzerine de "Kusvâ çökmedi, onu tutan tuttu" demiştir.¹⁴³ İbn Kayyim Fil olayı ile ilgili şöyle demektedir: "Hiç ihtilaf yokur ki Hz. Muhammed Fil hâdisesi olduğu esnada dünyaya geldi. Ve bu önemli olay Allah'ın Peygamber'ine ve beytine hediyesidir. Zira Fil sahipleri ehl-i kitap idi. Ehl-i kitap hiç süphesiz müşriklerden hayırlıydı. Bu Önemli olay Allah'ın Peygamber'ine armağanı yani irhâsıdır".¹⁴⁴

Netice olarak Hz. Peygamber'in doğumundan önce gerçekleşen fil olayı, Tevrât ve İncil'de geleceğinin müjdenmesi, doğumu esnasın ortaya çıkan nûrun her yeri aydınlatması, Kisra sarayının yıkılması ve çocukluğu esnasında kalbinin yarılması gibi olağanüstü hadîseler hadîs ve siyer kaynaklarında belirtilmiştir. Bunlar Hz. Muhammed'in peygamberliğini müjdeleyen ve onu nübüvete hazırlayan lütuf ve yardımlar olarak değerlendirilmiş ve irhâs kavramıyla ifâde edilmiştir.

1.5. Hz. Muhammed'in İrhâsâtıyla İlgili Değerlendirme

Hz. Peygamber'in doğumundan önce, doğumu esnasında ve doğumundan sonra meydana geldiği belirtilen rivâyetlerde dikkatimizi çeken bazı hususlar vardır. İlk dönem siyer kaynaklarında da bulunan bu metinlerin, rivâyet tekniği açısından problemleri olduğunu müşâhade ediyoruz. Özellikle İmam Zehebî, tarih kitaplarında ve bazı hadîs kitaplarında bulunan rivâyetlerle ilgili ciddi eleştiriler getirmiştir. Problemlerden bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

İlk olarak, ilgili rivâyetlerin bir kısmının râvisiz olarak nakledildiğini görüyoruz, bir kısmı da "Bazıları şöyle demiştir, rivâyet edilir ki, denilir ki, iddia ederler ki, bize felan haber verdi ki"¹⁴⁵ gibi kavillerle aktarılmış olmasıdır. İlk dönem siyer müelliflerinin bazılarının hadîs âlimi oldukları da dikkate alınır, irhâsât ile ilgili

¹⁴³ Mehmet Nadir Özdemir, "Siyer-i Nebî Tarihten Farklı mı Okunmalı", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ekev Akademi Dergisi* 18/59 (Bahar 2014): 259; Fil olayı için Bk. İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer vel-Megazi*, 92.

¹⁴⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l-Meâd*, 1: s.74.

¹⁴⁵ İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer vel Megazi*, 72-73; İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 214-217; İbn Sâ'd, *Tabakât-ı Kebîr*, 90-92.

metinleri bazen râvî senedi olmaksızın, bazende “Kimileri der ki, denilmiştir ki, bize dediler ki” şeklinde nakletmelerinin üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir durum olduğu ortadadır. Teknik açıdan bu nakilleri değerlendirdiğimizde rivâyet edenler net bir şekilde belli olmadığı için güvenilirlik sorunu taşımaktadırlar. Belirgin olmayan bu çeşit tarihi aktarımların kesin olmuş gibi yansıtılması hem hadîs kriterlerine uymamakta, hemde teknik açıdan tarih ilminin ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.¹⁴⁶ Hz. Peygamber’in irhâsât alâmetleri olarak ifâde edilen bazı tabiatüstü hallere ilişkin rivâyetlerin tek kaynaktan gelmiş olması da sorun teşkil etmektedir. Örnek verecek olursak Hz. Peygamber doğduğu zaman “Maşrik ile Mağrib arasının aydınlandığına” dâir haberlerin kaynağı, genelde Abdurrahman b. Avf’ın annesi Şifâ’dır.¹⁴⁷ Yine Resûlullah’ın doğumu sırasında “yıldızların insanın başına degecek kadar sarktığı ve salkım salkım döküldüğü” şeklindeki haberi nakleden kişi, sadece Osman b. Ebi’l-Âs’ın (ö. 51/671) annesi Fatıma bint Abdillâh’tır.¹⁴⁸ Aynı şekilde doğum esnasında meydana geldiği belirtilen “İran Kısrasî Nuşirevan’ın sarayının sütunlarının yıkılması, Semave deresinin taşması, Save gölünün kurumması ve “Mecûsilerin ateşinin sönmesine” ilişkin kaynak, Ebû Ya’lâ Eyyüb b. İmrân el-Becelî ve Mahzûm b. Hâni el-Mahzûmî’nin babasıdır.¹⁵⁰ yaşında vefat eden babasını kaynak göstermesi ayrı bir sorundur.¹⁴⁹ Peygamberimizin doğumu sırasında meydana geldiği ileri sürülen bu rivâyetlerin içinde Ebû Ya’la’nın bulunması ve sadece bir kişi kanalıyla gelmiş olması, yine ilgili rivâyetlerin diğer kişiler tarafından bilinmemesi veya nakledilmemesi bu tür haberlerde çelişki olduğunu göstermektedir. Bu teknik açıdan ciddi bir problemdir. Halbuki toplumun tamamını ilgilendiren sıra dışı dikkat çekici olaylar daha çok kişiden görülmeli ve aktarılmalıydı. Eğer bu tür hadîseler gerçekleşmiş olsaydı insanların etkilenmesi ve dilden dile, nesilden nesile aktarılması gerekirdi.

Bir başka problem bu tür nakillerin ihtivâ ettiği bilgiler bakımından da birçok farklılık nedeniyle zâfiyet taşıdığıdır. Meselâ Hz. Muhammed’in doğumu esnasındaki sıra dışı olayların ne zaman vuku bulduğu konusunda çelişkili ifâdeler vardır. Neredeyse tüm siyer müellifleri, Şam (Busra) taraflarını aydınlatan bir ışığın çıkışından

¹⁴⁶ Mustafa Özkan, “İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”, *Şirnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/14 (2016): 25-35.

¹⁴⁷ Suyûtî, *Hâsâisu’l-Kübrâ*, 1: 93; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 65.

¹⁴⁸ Suyûtî, *Hâsâisu’l-Kübrâ*, 1: 92; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 65.

¹⁴⁹ Suyûtî, *Hâsâisu’l-Kübrâ*, 1: 98; Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Bazı Halk İnanışları*, 76-78.

bahsetmişlerdir. Ancak bazı tarihçiler bu olayın “Hz. Muhammed’in annesinin hamile kaldığı vakit”¹⁵⁰ bazıları da “Resûlullah’ın doğumu esnasında”¹⁵¹ yaşandığını nakletmişlerdir. Bundan dolayı bazı günümüz siyer bilginleri ilk dönem eserlerde yerini alan irhâsât bilgilerini ortaya çıkan tenâkuz sebebiyle, insanlara yanıltıcı bilgiler vermemek adına kitaplarına koymamışlardır.¹⁵²

Rivâyetlerle ilgili bir başka problem Hz. Peygamber’in elçi olarak gönderileceğine dâir irhâsât delîli olarak gösterilen “Nûrun hangi bölgeleri aydınlattığı ” ile ilgili çelişkili rivâyetlerdir. Metinlerde zikredilen “Nûr” ya Maşrik ile Mağrib arasını,¹⁵³ ya Hz. Muhammed’in evini,¹⁵⁴ ya Busrâ’nın kasırlarını¹⁵⁵ ya da Busrâ’daki develerin boyunlarını¹⁵⁶ aydınlatabilmektedir. İbn Hişâm’a ait olan Sîret kitabının 1.cildînin 221 ve 223.cü sayfalarında Hz.Peygamber’e iki melek geldiği üzerlerinde beyaz elbise olduğu, bu iki adamın onu yatırıp karnını yardığınâ dâir Hz. Muhammed’in dilinden ifâdeler vardır. Fakat 221.ci sayfada “Karnımı yardılar bir şey aradılar. Onun ne olduğunu bilmiyorum”.¹⁵⁷ derken 223.Sayfada “Karnımı yarıp kalbimi çıkardılar. Onu yarıp siyah bir kan pıhtısı çıkardılar”.¹⁵⁸ demektedir. Buradada çelişki olduğu âşikârdır. Dolayısıyla bu tür metinlerde ciddi derecede tenâkuzların bulunduğu görülmektedir. Bu sebeple konuyla ilgili rivâyetlere temkinli yaklaşmak gereklidir.

Sîret eserlerinde geçen Kisrâ’nın sarayının on dört burcunun yıkıldığı, Bin yıldır yanmakta olan Mecûsilerin ateşinin söndüğü, Buhayra gölünün kurduğu gibi olaylar çok önemli hadîselerdir.¹⁵⁹ Bu tür gelişmelerin olayların yaşandığı ülkenin tarihini anlatan eserlerde geçmesi gerekirdi. Oysa adı geçen yerlerle ilgili tarih kaynaklarında herhangi bir hârikulâde olaya rastlanılmamaktadır. Diğer taraftan irhâsât olayı olarak zikredilen Sava Gölü’nün kurumuş olmasının İslâm’a ne gibi bir faydası olacak ki Allah tarafından kurutulmuş olsun. Tüm canlılar için yaşam pınarı olan bir göl, Âlemlere

¹⁵⁰ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 222.

¹⁵¹ İbn İshâk, *Kitâbu's-Sîyer ve'l-Meğâzi*, 73; Suyûtî, *Hâsâisu'l-Kübrâ*, 1: 93; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 64.

¹⁵² Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 61.

¹⁵³ İbn Sâ'd, *Kitâbut-Tabakâti'l- Kebîr*, 1: 90; Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 65.

¹⁵⁴ Suyûtî, *Hâsâisu'l-Kübrâ*, 1: 92.

¹⁵⁵ İbn İshâk, *Kitâbu's-Sîyer ve'l-Meğâzi*, 73.

¹⁵⁶ İbn Hibbân, *es- Sîretü'n- Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 50.

¹⁵⁷ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 221.

¹⁵⁸ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 1: 223.

¹⁵⁹ İbn Kesîr, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 126; Ramazan Boyacıoğlu, “Hz. Muhammed’in Vahiy Öncesi Dönemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (Haziran 2001): 9.

rahmet olarak nitelendirilen Hz. Muhammed doğduğunda neden kurutulur ve bununla ne amaçlanır. Böyle bir şeyin olması rahmet peygamber'inin nitelendirildiği ile aykırı düşmesi anlamını taşımaktadır. Bu da çelişki barındıran bir başka husustur. Kısra ile ilgili rivâyetler'in Kısra'nın gördüğü rüyadan kaynaklanmış olabileceği daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu tabiatüstü olayların halk arasında iki sebeple yaygınlaştığını anlaşılmaktadır. Birincisi halkın bilgisinin dinî konularda zayıf oluşudur. İkincisi ise Ehl-i Kitâp'ın peygamberlerini aşırı övmeleri karşılığında Müslüman tarihçilerin ve halkın aynı hataya düşmesidir.¹⁶⁰ Dolayısıyla bu tür zayıf rivâyetlere dayanan olayları ihtiyatla karşılamak elzemdir.

Suyûtî'nin "Hâsâisu'l-Kübrâ" isimli eserinde daha da aşırı abartılı bazı olaylar vardır ki bunlara inanılması mümkün gözükmemektedir. Bunlardan birkaçını örnek vermek istiyoruz. Ebû Nuaym Amr b. Kuteybe'den o da babası Kuteybe'den rivâyet etmiştir. O demiştir ki: Âmine'nin doğumu yaklaşıncâ Allah, meleklere semâların ve cennetlerin kapısını açınız. Hazır olunuz diye emretmiş, bunun üzerine melekler birbirine müjde vermiş, şeytanlar bağlanmış, güneşin nuru artırılmış, yetmiş bin hûrî güneşten onun doğumunu izlemiş, havada beklemişler, dağlar ve denizdeki balıklar birbirine müjde vermiştir. O gün Allah, elçisinin hürmetine başka Kâdînlara da erkek evlat doğurmalarına izin vermiştir. O gün bütün ağaçlar meyve vermiş, korkular yok olmuş, gökte rengârenk sütunlar oluşmuş, bununla semânın nûrları artmıştır. Mîrâca çıktığında ona bu nûrlar gösterilmiş, doğum alâmetleri olarak sunulmuştur. O doğduğu gün Kevser havzunun etrafına yetmiş bin misk ve amber ağacı dikilmiş, Lat ve Uzza dile gelip, "yazık şu Kureyş'e bugün el-Emin doğdu ama Kureyş'in haberi yok" demiştir.¹⁶¹ Görüldüğü gibi abartı o kadar çok fazladır ki Suyûtî de eserinde "Bunlar kabul edilecek şeyler değildir" demiştir.¹⁶²

Söz konusu rivâyetler, Hz. Peygamber'in daha ana rahmindeki günlerinden itibaren farklı olduğunu, doğumuyla ve bu esnada Arap Yarımadası ve çevresinde meydana geldiği söylenen hâdiseler sebebiyle olağanüstü bir şahsiyet olduğunu, dolayısıyla onun beklenen peygamber olduğunu îma etmektedirler. Bu rivâyetlere Kur'ân'da hiç değinilmediği gibi, itibar edilen hadîs eserlerinde de rastlanılmamaktadır.

¹⁶⁰ Tuzcu, *Hz. Peygamberle İlgili Bazı Halk İnanışları*, 78.

¹⁶¹ Suyûtî, *Hâsâisu'l-Kübrâ*, 1: 93.

¹⁶² Suyûtî, *Hâsâisu'l-Kübrâ*, 1: 94.

Bu sebeple “kesin doğru” tavrı içine girilmemelidir.¹⁶³ Bu zâfiyet içeren ifâdeler kimi siyer kitaplarında niçin yerini almıştır? Biz bunun sebebinin Peygamber sevgisinden kaynaklandığını ve onun diğer peygamberlerden üstün olduğunu vurgulamak adına yapıldığını düşünüyoruz. Hz. Muhammed’in elçiliğini kabul etmeyen özellikle Yahûdi çevrelerin Hz. Mûsa’nın üstün niteliklerine vurgu yapıp onun en büyük peygamber olduğuna dâir birtakım ifâdeleri ve Hz. Muhammed’in peygamber olmadığını iddia etmeleri, İslâm tarihçilerinin bu hataya düşmesine sebep olmuş olabilir. Yine Hz. Muhammed’in dünyaya teşrîfinden itibaren tabiatüstü özelliklere sahip olduğu, doğumu ve sonrasında meydana geldiği belirtilen hâdiselerle onun beklenen elçi olduğu îması verilmek istenmiş olabilir.¹⁶⁴ Sadece Yahûdiler değil, müşriklerde Hz. Peygamber’in peygamberliğini kabul etmezken şöyle bir görüş ileri sürüyorlardı: “*Bizim gibi beşer birisi nasıl peygamber olabilir*”.¹⁶⁵ Müslümanların bu noktada müşriklerin algı biçimine hizmet edip, beşer vurgusunu özellikle yapan Allah elçisinin tavsiyelerine uygun davranmadıklarını görüyoruz.¹⁶⁶

Özellikle bu tür tabiatüstü olaylar “Delâilü’n-Nübüvve” ve “Hâsâisü’n-Nübüvve” adlı eserlerde çok geçmektedir. Hicrî beşinci asırdan itibaren kaleme alınan bu eserler’in gerçeği tam olarak yansıtacağı düşüncesi bizce şüphelidir. Önceki sîret kitaplarında olmayan tabiatüstü olaylar “Delâilü’n-Nübüvve”¹⁶⁷ adlı eserlerde yer bulmuştur. Bu eserlere öyle şeyler alınmıştır ki ne maddi açıdan ne de manevî açıdan bu iddiaları kabul etmek mümkün değildir; Çünkü Allah’ın “Sırât’ı Müstakim” yani dosdoğru yolunu öğretmek için gönderilen Peygamberlerini birbiriyle yarıştırmaya peşine düşmüştür. Oysa Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır. “*Deyin ki: “Biz Allah’a, bize indirilene (Kur’an’a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsâ’ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab’lerinden verilene îmân ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz*” .¹⁶⁸

¹⁶³ Erul, “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, 36.

¹⁶⁴ Apak, *Ana hatlarıyla İslâm Tarihi*, 1: 125.

¹⁶⁵ İsrâ 17/94.

¹⁶⁶ Osman Kaya, “Hz. Peygamber’in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı”, *Yanlış Peygamber Algısının Tezahürleri* (Ekim 2014): 288.

¹⁶⁷ Mûsâ Bağcı, “Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (2004): 124.

¹⁶⁸ Bakara 2/136.

Abartılı bilgiler sebebiyle irhâsât haberlerini “rüya ve kehânet fenomenleri”¹⁶⁹ olarak niteleyenler de vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de geçmediğini öne sürerek akla uygun bulmayan da vardır. Çağdaş yazarlardan Muhammed Gazalî bu tür nakillerle ilgili şöyle demiştir: “Bu sözler doğru bir düşüncenin yanlış yansımasıdır. Gerçekten Hz. Muhammed doğduğu zaman zulüm sona ermiş, zulmün alâmetleri dağılmıştır. Daha da parçalanacağına dâir işâretler vardır. İnsanlar zulüm yok olunca bunun şeklini çizmek istemiş, bu tür sıra dışı sözleri ortaya atmışlardır. Ortaya attıkları şeyleri isbat etmek için de bazı sözler uydurdular”.¹⁷⁰

Hakîkaten biraz düşünecek olursak şu kaniya varırız. “*Âlemlere rahmet*”¹⁷¹ olarak gönderilen Hz. Muhammed’in doğumu esnasında bazı insanlara musibetlerin verilmiş olması düşünülemez. Sebebi ise henüz bu kimselerin bir uyarıcı ile uyarılmamış olmasıdır. Böyle bir tablo Kur’ân’daki, “*Uyarıcıları olmayan hiçbir ülkeyi helak etmedik*”.¹⁷² âyetine zıt düşmektedir. Ayrıca, rahmet olarak gönderilen peygamber’in doğum anında bazılarını azap gönderilmesi de akla ters gelmektedir. Şöyle düşünmemiz daha isâbetli olabilir. Hz.Peygamber’in gönderilmesiyle beraber yıkılıp yok olanlar aslında Kisrâ’nın sarayları sütunları değil, bütün zulümlerdir. Sönen Mecûsî ateşi değil, dünyadaki küfrün, adeletsizliğin ateşidir. Kurumuş olan göl Save gölü değil, insanlığa yapılan haksızlığın eşitsizliğin kurumasıdır. Eğer bazı sîret eserlerinde yer alan bu olaylar meydana gelmiş olsaydı, Hz.Muhammed, müşrikleri İslâm’a davet ettiğinde yaşananları delîl olarak kullanır, Kureyş müşriklerini ve bazı Yahûdileri de bunlara şahit gösterirdi.¹⁷³ Hz. Muhammed, doğduğunda nûrlar içinde doğsaydı veya kalbi yıkanmış olsaydı, Kur’an’da kendisine şöyle bir hitap olur muydu: “*Elbiseni temizle pislikten uzaklaş*”.¹⁷⁴ Zîrâ müfessirlerin birçoğu bu âyetlere şu açıklamayı vermişlerdir: “Kalbi kötü vasıflardan ve niteliklerden temizlemektir”.¹⁷⁵

Biz siyer kitaplarının bazılarında geçen bu haberlerin abartılarak günümüze kadar geldiğini düşünüyoruz. Bunun yapılmasının sebebi belki Hz.Muhammed’e olan sevgiyi

---

¹⁶⁹ Nevzat Aydın, “Çağdaş Kısas-ı Enbiya Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşad-i Bayburdi’nin Kısas-ı Enbiyası özelinde”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9, (2016): 176.

¹⁷⁰ Muhammed Gazalî, *Fıkhü's-Sire Resulullahın Hayatı*, trc. Resul Tosun (İstanbul: Risâle Yayınları, 1991), 69.

¹⁷¹ Enbiya 21/107.

¹⁷² Suarâ 26/ 208.

¹⁷³ Boyacıoğlu, “Hz.Muhammed’in Vahiy Öncesi Dönemi”, 14.

¹⁷⁴ Müddessir 74/4-5.

¹⁷⁵ Razî, *Tefsîr-i Kebîr*, 22: 242.

ve muhabbeti belirtmek içindir; fakat aşırıya gidilmiştir. Allah, alemlere rahmet olarak gönderdiği elçisini gerektiği gibi överken, bizlerin bunun çok çok fazlasını yapmamız Allah'ın şu vahyine aykırıdır: *“Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmiştir. Ölüyor veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, kendisi için dönmüş olur, bu tavır Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir”*.¹⁷⁶ Bunun yanında Peygamberimiz'in şu sözüne de muhaliftir: *“Hıristiyanların Meryem oğlu İsa'yı abartarak övdükleri gibi beni övmeyin, ben ancak Allah'ın bir kuluyum, bana Allah'ın kulu ve Rasûlü deyiniz”*.¹⁷⁷ Elbette Hz. Peygamber övülmeye layık olan bir peygamberdir. Ancak bu övgünün sınırları bellidir, ve bu sınırlar aşılmamalıdır. Hz. Peygamber'in İslâm gelmeden önce “el-Emin” olarak nitelendirildiği âşikârdır, fakat zaman zaman günah işleyecekken onu bundan koruyan Rabbi olmuştur.¹⁷⁸ Hz. Peygamber *“Ben kuru ekmeğe yiyen bir Kâdın'ın oğluyum”*.¹⁷⁹ dediği halde özellikle tasavvuf çevreleri bu tür irhâs olaylarını epeyce abartmışlardır. Şunu ifâde etmemiz elzemdir. Hz. Muhammed ile ilgili anlatılan tabiatüstü olaylar onun “Üsve-i hâsene” sıfatına katkı sunmaz, bilakis onu efsaneleştirir. Oysa Allah Resûlü'nün bizlerden böyle bir beklentisi olmadığı gibi, buna şiddetle karşı çıkmıştır.¹⁸⁰ Onun en büyük mûcizesi, Allah'ın ona göndermiş olduğu Yüce Kur'ân'dır. O'nun bizden istediği Kur'ân-ı derin derin tefekkür etmemiz, yaşamamız, anlamamız ve insanlara aktarmamızdır. Kur'ân-ı en güzel, düşünen, araştıran, aklını kullanan kişiler anlar. Hz. Muhammed'i böyle efsanevî bilgilerle bezemeye gerek yoktur. Zira onun hayatı yaşam biçimi, doğruluğu, dürüstlüğü ona tabi olmaya yeterli sebeptir. Her insanın algısının aynı olduğunu söylemek imkansızdır. Hz. Hatice ve Hz. Ebû Bekir örneklerinde olduğu gibi bir kısım insanlar Peygamberimizi bütün benlikleri ile inanıp tabi olmuşlar ve İslâmî kuralların bildirilmesi üzerine, başka bir araştırmaya gerek duymadan kuralları yerine getirmişlerdir. Ebû Cehil, Ebû Leheb, Utbe örneklerinde olduğu gibi bir kısım insanlar ise aklı, tefekkürü, tedebbürü bir tarafa bırakıp inatçılıklarını öne çıkarmışlardır. Onlar Hz. Muhammed mûcize gösterse dahi inanmazlar ve O'nun sihirbaz ya da kâhin olduğunu öne sürerlerdi. Yani bırakın irhâs

---

¹⁷⁶ Âl-i İmrân 3/144.

¹⁷⁷ Buhârî, “Enbiyâ”, 48.

¹⁷⁸ İbn İshâk, *Kitabü's-Siyer ve'l-Megazi*, 115.

¹⁷⁹ Hâkim, *Müstedrek*, H/4366.

¹⁸⁰ Buhârî, “Enbiyâ”, 48.

olayını gözlerinin önünde mûcize dahi gösterilse inkâr ediyorlardı. Gerçek şu ki inanmak isteyen biraz düşünse îmân ediyor.¹⁸¹ Bu sebeple bu tür irhâs olaylarını abartılı bir şekilde nakletmek Peygamber'e îmânı arttırmamakta, bilakis onu tarihi bir kahraman haline getirmektedir. Böyle olunca insanlar onun örnekliğini düşüneceklerine tabiatüstü şeyleri hayal edip durmaktadırlar. Peygamberler, Allah'ın dînîni insanlarla açıklarken öncelikle aklî ve mantıkî delillere başvurmuşlardır. Önyargısız kimseler, onların mesajlarına cevap vermişler, ayrıca bir mûcizeye ihtiyaç duymamışlardır. Bu sebeple Hz. Peygamber insanlara anlatılırken güzel yaşamı ve örnekliği anlatılmalıdır. Bize emâneti olan Kurân-ı Kerîm'in ve Sahîh Sünnet'in rehber olduğu, Kur'ân'a tabi olanın Hz. Muhammed'in güzel ahlakı ile bezeneceği öğretilmelidir. Çünkü Hz. Aîşe'nin ifâdesi ile "Allah'ın Peygamber'inin ahlâkı Kur'ân idi".¹⁸² Bize en büyük mirası Kur'ân olan Hz. Muhammed'in emânetini korumamız üzerimize farzdır. Hz. Peygamber'e büyük kötülük ise uydurma bilgilerle onu anlatmaya çalışmaktır. Hangi açıdan bakarsak bakâlim irhâsât nakillerinin genelinde problem olduğu açıktır. Bu tür hâdiselerin bir kısmının rivâyet itibariyle zayıf, hatta uydurma olduğu söylenebilir. Ancak Kur'ân'da Hz. İsa ve Hz. Muhammed ile ilgili olarak anlatılan misallere bakıldığı zaman irhâsât olayları mümkündür.

2. MEÛNET

2.1. Sözlük ve İstîlâh Anlamı

Meûnet (المعونة) Arapça bir kelime olup sözlükte yardım etmek, kolaylık, yardım eli, destek gibi anlamlara gelir.¹⁸³ İstîlâhî olarak, Allah tarafından bazı mü'min kullarına bir lütuf olarak ve onların bu konuda iddiası olmaksızın, bir takım sıkıntı, bela ve musibetlerden kurtarıcı nitelikte meydana getirdiği olağanüstü olay¹⁸⁴ ya da Yüce Allah'ın sıkıntı da kalan sâlih kulunu sıra dışı bir şekilde bu darlık ve sıkıntıdan kurtarmasıdır.¹⁸⁵ Meûnet: fiilleri, davranışları, ahlakı ile örnek bir mü'min şahsiyetten

¹⁸¹ Âl-i İmrân 3/190-191.

¹⁸² Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 139,4.

¹⁸³ Mütercim Âsım Efendi, "Meûnet" *Kâmûsu'l-Muhit Tercemesi* (İstanbul: 1887), 4: 698; Bekir Topaloğlu ve Hayrettin Karaman, *Yeni Kâmus* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 289; Penrice, *Kur'ân Sözlüğü*, 215; Cürcânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, 215; İsfahâni, *el-Müfradat el-fâzi'l-Kur'ân*, 1070.

¹⁸⁴ Karadeniz, "Meûnet" *İslâm'da İnanç İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, 3: 1227.

¹⁸⁵ Arslan, Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 335.

ortaya çıkan olağanüstü durum olarak da ifâde edilir.¹⁸⁶ Ömer el-İspirî'ye göre meûnet, veli olmayan bir mü'minden zarûrî halde ortaya çıkmış hârikulâde olaydır.¹⁸⁷

2.2. Meûnetin Mâhiyeti

Allah'ın herhangi bir mü'mine yardım etmek, onu içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtarmak ve başındaki tehlikeyi savmak üzere anî şekilde meydana getirdiği hârikulâde durumlar, genel olarak meûnet kapsamında değerlendirilmiştir. Bu hârikulâde durumlar Allah'ın kulunu bir takım maddi ve manevî belalardan koruması şeklinde olabileceği gibi dünyada ve ahirette ona fevkalâde nimetler bahşetmesi olarak da ifâde edilebilir. Meûnet olayları tarih boyunca nesilden nesile aktarılmış, bu konuda nâslardan hareketle birtakım nakiller yapılmış, sıra dışılık alanına girdiği için hakkında uydurma ya da efsanevi hikâyeler bile yazılmıştır. Dinî tecrübe kabilinden bir hâdise olarak da ifâde edilen meûnet, Allah'ın kuluna nusretidir. Bazı ilim dallarınca inâyet,¹⁸⁸ icâbet,¹⁸⁹ mistik ve paranormal başlıklarında da ele alınmıştır. Meûnet sıra dışı olduğu için kullanılmaya müsâittir. Dehrî çevrelerce gerçek dışı bulunan meûnet, seküler alanda sırf maddi menfaat uğruna kullanılmakta, dînî içerikli bazı dizilerde ise, kimi zaman gerçeği yansıtırken kimi zaman aşırı abartılı sunularak inançlı insanları istismâr etmektedir. İnanç istismarına girişen şahısların, insanları aldatmak ve menfaat elde etmek için mübâlağalı bir şekilde dînî motiflerle süslediği bu olağanüstü durum, çeşitli çevrelerce eleştiri almış, bazıları tarafından tamamen reddedilmiş, bu sebeple toplum nezdinde de birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Meûnet meselesi ilâhî yardım kapsamında ele alındığı için sadece kelâm ve tasavvuf alanında değil felsefe, psikoloji ve sosyoloji alanında da ele alınmış, mâhiyeti hakkında tartışmalar yapılmış ve

¹⁸⁶ Gölcük, Toprak, *Kelâm, Tarih-Ekoller-Problemler*, 391.

¹⁸⁷ Sinan Öge, "Ömer el-İspirî nin er-Risâle fi'l Havârik Risâlesi Bağlamında Hârikulâde Olaylar", *Erzurum İspirli Kâdizâde Mehmed Ârif Efendi ve Ömer Efendi Sempozyumu*, 1/1 (Mayıs 2014): 734.

¹⁸⁸ Allah'ın kâinat hakkındaki küllî bilgisi ve takdiri anlamında felsefe terimi. Sözlükte "isteme, amaçlama, ilgilenme, önem verme" gibi mânalara gelen inâyet kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte sözlük anlamıyla hadislerde yer almıştır. İslâmî kaynaklarda inâyetin genellikle Allah'a izâfe edilerek inâyetullah şeklinde yaygın bir kullanımı bulunmakta olup bununla Allah'ın yardımı, lutfu, koruyup gözetmesi kastedilir; bu mânasıyla inâyet esasen müheymin, rezzâk, hâfiz ve mukît gibi İlâhî isimlerde mündemiçtir; Bk: Kasım Turhan, "İnâyet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 26: 265.

¹⁸⁹ Cevap vermek, isteğini kabul etmek, ihtiyacını karşılamak, İcâbet etmek; kabul etmek ve muvafakat göstermek demektir. Cenab-ı Hakk'ın duaya icabeti, duayı kabul etmesi demektir; Döndüren, "İcâbet", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, 4: 18.

insanların başlarından geçen inanılması güç olayları birbirlerine heyecanla anlatması sebebiyle, halk arasında yer edinmiş, konu hakkında kitaplar, makâleler ve anketler yapılmıştır. Günümüzde tıpkı hârikulâde hallerden sayılan kerâmet gibi tartışılan konulardandır. İslâm düşünce sisteminde özellikle Ehl-i sünnet çevreleri meûneti benimsemiş ve varlığına dâir deliller öne sürmüşlerdir. Fakat Mu‘tezilî çevrelerden Ebû'l-Huseyn el-Basrî (ö. 436/1044) haricindekiler meûnet nevi'nden hârikulâde olayları kabul etmemiştir. O “kerâmet ve meûnet nevi'nden olaylar mümkündür ve mümkünler Allah'ın kudretine dayalıdır”.¹⁹⁰ demektedir. Mu‘tezilî âlim Kâdî Abdülcebbar sâlihlerde olağanüstü hallerin meydana gelemeyeceğine ilişkin bazı deliller ileri sürer. En dikkat çekici görüşlerinden birisinde: “Olağanüstü halin ya da kerâmetlerin iyilik ve doğrulukla (salâh) ile doğrudan bağlantısı olsaydı, öncelikle bunun ashâb-ı kirâm'da meydana gelmesi gerekirdi. Çünkü sahâbelerin sâlih kimseler olması konusunda bir şüphe yoktur”. diyerek meûnet ve kerâmet gibi olağanüstü halleri kabul etmez.¹⁹¹ Oysa Ehl-i sünnet âlimleri bu tür sıra dışı olayların sahâbe ve sonraki nesilden tevâtür yoluyla nakledildiğini ve inkârının yanlış olduğunu eserlerinde belirtirler.¹⁹² İslâm âlimi Lakanî (ö. 1041/1631) ise sahâbe dönemlerinde sıra dışı hallerin az görülme sebebinin îmânla alakalı olduğunu, daha sonraki dönemlerde îmân zayıflığının artmasından dolayı sıra dışı hallerin görülmeye başlandığını belirtir.¹⁹³ Öte yandan İbn Haldûn, sahâbe döneminden nakledilen sıra dışı olayların az oluşunu Hz. Peygamber zamanında sahâbenin böyle bir hal göstermeye takâtinin kalmamasına (bulunmamasına) bağlar, öyle ki sonraki dönemlerde bile Medîne'ye gidenlerin kerâmet ve meûnet hallerini gösterebilme takatlerinin alındığını kaydeder. Hz. Peygamber'in mucizelerinin ve diğer hallerinin gücü ve ağırlığı, sıra dışı hallerin meydana gelmesini genel olarak engellemiş, Peygamberimiz vefat ettikten sonra ise bu durum bir süre daha

---

¹⁹⁰ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3: 544-546.

¹⁹¹ Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, thk. Mahmud el-Hudayri-Mahmud Muhammed Kasım (Kâhire: 1965), 15: 241; Sâlih Sabri Yavuz, “Ehl-i Sünnet ve Mu‘tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet”, *KTÜ İlahiyat Fakültesi Kelâm Araştırmaları dergisi*, 3 (Trabzon 2005): 112; Arslan, Bozkurt, *Sistematik Kelâm*, 334.

¹⁹² Sâdettin Taftazanî, *Şerhu'l-Akâid*, trc. Tâhâ Hakan Alp (İstanbul: Yasin Yayınları, 2008), 277; Ebû'l-Hâsen Alî b. Osmân b. Ebî Alî el-Cüllâbî Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, Haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2016), 283; Ebû Hâmid Muhammed b. el-Gazzâlî et-Tûsî, *Kimyâ-i saadet*, trc. Mehmet Faruk Gürtünca (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 1997), 27; Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu* (İstanbul: Yeni ufuklar neşriyat, 1992), 547.

¹⁹³ Ebû İshak İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî, *Cevheretü't-Tevhîd*, şerh İmâm Savî (Ankara: Kalkan Matbaası, 2010), 185.

devam etmiş ve sonra artmıştır.¹⁹⁴ Nursî (ö.1960) ise Hz. Peygamber'in yanında bulunup sohbetlerinden feyz alan sahâbelerin başka bir sıra dışılığa ihtiyac duymadıklarını ifade etmiştir. Zira ona göre sahâbelerin gösterdiği hârikulâde haller nebî ile birlikte olmaları, sohbetini dinlemeleri ve ondan feyz almalarıydı.¹⁹⁵ Fakat Kâdî Abdülcebâr mûcize dışındaki hallerin meydana geleceğine dâir gösterilen bu delilleri irdeleyip, bu hallerin başkalarından tevâtür derecesinde nakledilmiş olmasının zorunlu bilgi meydana getirmeyeceğini söyler. Yani ona göre tevâtür denilen haberler gerçeği yansıtmamaktadır. Yine ona göre bu haller olağanüstü hallerden olmayıp, birer aldatmaca ve hîledir.¹⁹⁶ Kâdî Abdülcebâr'ın kabul ettiği kerâmet ve meûnet halleri hârikulâde olmayanlardır. Bunlar da hâstalık, sağlık, zenginlik ve fakirlik türünden sıradan şeyler konumunda olur.¹⁹⁷ Görünen o ki Kâdî Abdülcebâr Allah'ın fakir kulunu zenginleştirmesinin, hâsta kulunu iyileştirmesinin, ihtiyacı olan kulunun ihtiyacını gidermesinin ikrâm yani kerâmet olduğunu ifade etmektedir. Bunun dışında sıra dışı şeylerin ancak Peygamberler'e hâs bir özellik olduğunu ve başka kimselerde meydana gelmeyeceğini bu ifâdesiyle pekiştirmiş olmaktadır.

Ehl-i sünnete göre meûnet tıpkı mûcize ve kerâmet gibi sıra dışı bir olaydır. Aralarındaki fark ise nasıl meydana geldiğidir. Mûcize resûllerden, kerâmet resûllere bağlı olan velîlerden meydana gelmektedir. Meûnet ise zor durumda kalıp o anda yardıma muhtac olan kullardan zarurî hallerde meydana gelir. Mâhiyeti çerçevesinden baktığımızda bu sayılanlar olağanüstüdür. Fakat meydana geliş şekillerinde fark vardır. Mâhiyeti itibâriyle sayılan dinî tecrübelerin mutlak bir kaynaktan geldiğini ancak kalp doğrulayabilir.¹⁹⁸ Kâdî Abdülcebâr, Ehl-i sünnet'in bildirdiği bu gibi olayların sâlih kimselerin elinde zuhûr etmesine de itiraz eder. Ona göre bu iddia sâlih kimselerin Peygamber'in sahip olduğu yüceliğe sahip olması anlamını taşır. Oysa böyle bir üstünlük beşer olarak ancak Peygambere aittir.¹⁹⁹ Kanaatimize göre mûcize dışındaki olağanüstü hallerin reel gerçekliğini önemsemeyen Mu'tezile bilginleri, bu konuları

---

¹⁹⁴ Uludağ, "Kerâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 25: 266; Ayrıca geniş bilgi için Bk. İbn-i Haldûn, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir (Ankara: Yeni Şafak, 2004), 2: 671-677.

¹⁹⁵ Said Nursî, *Mektûbât*, Sekizinci Baskı (İstanbul: rnk Neşriyat, 2011), 52.

¹⁹⁶ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 15: 270-279.

¹⁹⁷ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 15: 242.

¹⁹⁸ Ahmet Albayrak, "Dinî Tecrübenin Dışa Vurum Problemi", *Din Psikolojisi Anabilim Dalı Mîlel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2 (Haziran 2005): 67.

¹⁹⁹ Kâdî Abdülcebâr, *el-Muğnî*, 15: 227.

tamamen kavramsal olarak ele alıp, realistik çerçeve de değerlendirmemişlerdir. Oysa sıra dışı olaylar pek çok kimselerden meydana gelmiş olup, bütün bunların Başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere delilleri vardır. Bu sebeple sadece kavramsal olarak ele alınamaz. Burada Kâdî Abdülcebâr'ın diğer delillerin ve gerçekliğini çok hafife alıp, sadece kendi fikrine odaklandığını anlıyoruz. Söz konusu bu yaklaşım tarzı, Mu'tezile bilginlerinin mûcize dışında kalan olağanüstü durumları inkâr etmelerine sebep olmuştur. Ehl-i sünnet ekolünün ise mâhiyet yönünden mûcize ile diğer hallerin arasında çok ayırım gözetmemeleri de doğru değildir. Bu yaklaşım kerâmet ve meûnet olaylarının mûcizenin önüne geçmesine sebep olmaktadır. Her ne kadar bu durum mûcizelerin Peygamberlerin, elçi olduklarını isbatta kullanmalarına zarar vermese de şüpheye sebep olma ihtimali gözardı edilemez. Bu konuda çok dikkatli olmakta yarar vardır. Meselenin ince eleyip sık dokunarak anlatılması gerekir. Aksi halde manevî boşluk altında bulunan kimselerin kullanımına müsait bir zemin hazırlanmış olur. Zira insanlar sıra dışı hallere meraklıdır ve istismara açıktırlar. Sonuç itibarı ile bütün bu hârikulâde olayların yaratıcısı her şeye muktedir olan Allah'tır.

Meûnetin bir başka açıdan manevî destek ve yardım olması yönüyle bir müslümanın Rabbi ile yaşadığı “yoğun psikolojik durum” ya da “müşâhede” ve “mûkaşefe” halleri olarak anlaşılması da mümkündür. Bu kaniya varmamızın sebebi meûnetin tanımında belirtildiği şekilde yani yoğun psikolojik durum yaşanırken, sıkıntı ve sorun en üst seviyeye yükselmişken meydana gelmesidir. Başkasının yapamayacağı, yaratılmışların gücünün yetmediği şeyler Allah'tan istenildiği takdirde iki türlü yardım gelmesi mümkündür. Birincisi, Allah'ın yaşamımızı sürdürmemiz için yarattığı zarûri ihtiyaçlar, ikincisi ise Allah'ın kulunu meleklerle desteklemesi, ona merhamet ve hayır kapılarını açması, Hâdî ismi şerifi ile imdâdına yetişmesi gibi zarûri olmayanlardır.²⁰⁰ İkinci olarak sayılan zarûri olmayan yardım yani meûnet, genellikle dînîne bağlı, saf ve temiz kalpli kişilerden, ihtiyaç duyduğu anda sıra dışı olarak ve ansızın meydana gelen, doğal sebeplerle açıklanması mümkün olmayan, ancak tecrübeyi yaşayan kişinin dînî bir dayanak ile açıklayabildiği olağanüstü bir hal ve olay şeklinde yaşanır. Meûnet'i Dinsel ve mistik olarak nitelendiren teologlara göre meûnet, dünyadakilere benzemeyen nihaî gerçekliğin ya da İlâh'ın duyumsanması, insanın kendi iç dünyasında hissedilmesi,

---

²⁰⁰ Ömer Çelik, *Kur'ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsîri* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 1: 48.

şuurlanması algılanmasıdır. Bu sebeple vasıtasız yaşanır. Allah ile yakınlaşılır. Kul rabbi tarafından kuşatılır. Bu hal kelimelerle ifâde etmekte zorlanılan bir haldir. Hislerin derin ve yoğun olmasıdır. Kişiyeye hâstır. Kutsalın farkına varmaktır. Âlemdeki ilâhî sırta vakıf olmaktır. İçseldir. Kişinin kesin olarak yaşadığını bildiği mutlak bir tecrübedir.²⁰¹ İkbâl (ö.1938) dînî tecrübeyi, “içsel yaşanıp, analiz edilemez bir yapıda olan” diye ifâde eder. Dînî tecrübe daha çok duyguyla alakalı olduğu için “İlâhî bir öz, yani Allah ile en üst perdeden, belli bir ilişkiyi kapsayan bütün duygular, algılar ve duyumlardır”. Bu sebeple bir dînî tecrübe olan meûnet olayını yaşayan birisinin bunu zihinlere aktarması pek de öyle kolay değildir, çünkü kognitif bir yapıdadır. Algı, hatırlama, hayal, düşünme, muhakeme, yargılama hep kognitif tanıma girer. Yani, meûnet de nesnellik ve öznelîk iç içedir. Bu açıdan bakıldığında meûnet’in psikoloji alanına da girmiş olduğunu müşâhede ediyoruz.²⁰² Meûnet Allah ile yaşanan yoğun psikolojik durum olduğu için paranormal bir yapıdadır. Paranormal sözlükte rutin, normal ve tanınan kanunlar ve doğal güçlerin dışında ya da ötesinde olan ve bunlarla açıklanamayan şekilde tanımlanmaktadır. Paranormal iddialar, insan kapasitesinin dışında olan ve sebep sonuç açıklamasıyla uyumsuzluk gösteren güçler, fikirler ve olgular için kullanılmaktadır. İslâm kültüründe paranormal kavramı için hârikulâde, mûcize, velâyet, kerâmet, tasarruf, irhâs, meûnet, ferâset, ilhâm, keşf kavramları kullanılmaktadır. Ancak bunlardan hârikulâde daha genel ve bütünü gösterici bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁰³ Bu tanımla dînî tecrübe, mistik tecrübe ve paranormal’in meûnet kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.

2.3. Meûnetin İmkânı

Kâinatı yaratıp, donatan ve birtakım nîzâmlar koyup idare eden Allah’ın, dilediği zaman bu nîzâmları değiştirmeye, şekillendirmeye tasarrufu vardır. Meûnetin aklı imkânı, tabiat kanunlarının zorunlu değil mümkün olması ile ilgilidir. Tabiat nîzâmının devamlı olarak değişiklik göstereceğini söylemek, bilimsel birtakım verilere aykırıdır.

---

²⁰¹ Albayrak, Dînî Tecrübelerin Dışa Vurum Problemi, 71; Cafer Sadık Yaran, *Dînî tecrübe ve meûnet* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 11; Hakan Hemşinli, *Dînî tecrübelerin nesnellîği üzerine*, (Doktora, Erzurum Atatürk Üniversitesi 2010): 121-130.

²⁰² Albayrak, “Dînî Tecrübelerin Dışa Vurum Problemi”, 72.

²⁰³ Mustafa Arslan, “Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *İ.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1/2 (Malatya): 24.

Bu sebeple Allah'ın, meûnet hâdisesini büyük bir sıkıntı anında kuluna destek için çoğu zaman olmayıp, bazen gerçekleştirdiğini görmek gerekir. Yani bu tür hâdiseler süreklilik esasına dayalı olmayıp nâdiren gerçekleşir. Meûnet İslâm düşüncesinde, üzerinde fazla durulmayan konulardan biridir. Kaynaklara indiğimiz zaman kısa cümlelerle anlatılıp geçildiğini görmekteyiz. Fakat Batı düşüncesinde özellikle Felsefe, Psikoloji ve Sosyoloji alanlarında “Dîni tecrübe” veya “Paranormal” adı altında incelenmeye değer bulunmuştur. Meûnet ,“Dîni tecrübe” veya “Paranormal” statüsünde düşünülebilir. Fakat “Dînî tecrübe” ve “Paranormal” daha geniş bir kapsama sahiptir. Felsefe alanında geniş yer bulan dînî tecrübeler Batılı kimi felsefeciler tarafından tenkîd edilmiştir. Kant, bazı eserlerinde sıra dışı olaylarla ilgili birtakım eleştiriler yöneltirken²⁰⁴ İslâm filozoflarından İbn Sînâ (ö. 428/1037) ise, olağanüstü durumları ârifler için mümkün görmektedir. Ona göre, bir ârif'in kendi kapasitesini aşan bir fiil ya da hareketi gerçekleştirdiği haber verildiğinde, onun hemen inkâr edilmemesi gerekir. Çünkü doğanın araştırılmasıyla onun nedeni bulunabilir.²⁰⁵ İbn Sînâ bu görüşüyle olağanüstü görünen olaylarda mutlaka bir doğal sebep olabileceğini ima eder. Bilge kişi ise geldiği merteye ile bu tür olayları gösterebilme gücüne ulaşmıştır. İbn Sînâ'nın bu yorumuyla mûcizevî olağanüstülük kavramını başkaları için kullanmaktan kaçındığını görüyoruz.

Meûnet olağanüstü bir durumdur. Bu durum genel anlamıyla en olağanüstü tecrübe olan mûcizeden başlayarak sıradan insanların yaşadığı ve iddiaları olmaksızın kişisel deneyimlerine kadar bir alanı kapsar. Allah'ın kâinata yerleştirmiş olduğu ve süreklilik özelliği olan kanun veya nîzamlar tecrübe ile bilinmektedir. Bu nîzamlar kelâm ilminde “gaye ve nîzâm delîli” olarak bilinir. Bu delîllerde yaratıcının tekliğine yönelik ikna edici bilgiler verilir.²⁰⁶ Bütün bu tecrübelerden âlemde kozmik yasaların varlığını görmekteyiz. İnsanoğlu bu yasaları keşfetmekte, yaşamakta ve istifâde etmektedir. Bu sistemi var eden Allah'tır. Hakîkatte bu sistem alışlagelen sünnetullah üzerine kuruludur. Fakat bu sistemin aksine bazen sıra dışı olaylar da gerçekleşmektedir. Bu olaylar kerâmet, meûnet, İstidrâc veya ihânet olarak değerlendirilir. Sayılan fevkalâde durumlar insanın gücünü aşan şeyler olduğu için bu

²⁰⁴ Yaran, *Dînî tecrübe ve meûnet*, 21.

²⁰⁵ Metin Pay, “İslâm Düşüncesinde Bazı Mûcize Telakkileri”, *Dînî Araştırmalar*, 18/47, (Temmuz-Aralık 2015): 160.

²⁰⁶ Arslan, Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 140-141.

tür olaylara şahit olan kişiler hayretler içinde kalmaktadır. Bu olayları yaşayan veya içinde olan kimselerin yaşadıklarını anlatması şaşkınlığı daha da arttırmakta kimi zaman abartılı bulunmakta kimi zaman reddedilip kişi yalancılıkla suçlanabilmektedir. Bu sebeple bazı ilim adamlarınca kabul edilmemekte veya konuya psikolojik yaklaşımlar yapılmaktadır. Oysa doğa kanunlarını koyan, onları değiştirmeye ya da olağandışı hale getirmeye muktedirdir. Kanun koyucunun alışlagelmişini değiştirmeye gücünün yetmiş olması meûnet 'in akli delilidir. Kanun koyucu Allah'tır ve o bir şeyin olmasını emrettiği zaman “*Ol der. O da oluverir*”.²⁰⁷ “*O her şeye gücü yetendir*”.²⁰⁸

İnsanın başına gelen felâket ve benzeri durumlarda maddî imkânların imdâda yetişemediği durumlarda ister, inançlı olsun ister, inançsız bütün insanların yöneldiği metafizik bir eğilim vardır. Kişilerin tabiat olayları esnasında yaşadıkları bu korku ve endişe Kur'ân âyetlerinde konu edilmiştir. Allah, bu durumları yaşayan insanların kendine yönelip dua etmelerini istek ve talepte bulunmalarını ve sabretmelerini istemiştir. Allah bir âyette şöyle buyurur: “*O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığınız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcuların da bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar onlara hücum eder de çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp boğulacaklarını) anlayınca dînî Allah'a hâs kılarak “Andolsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız” diye Allah'a yalvarırlar*”.²⁰⁹

Doğal felâketler, belâlar, musîbetler ve zorluklar karşısında Allah inancının belirginleştiği ve insanın içten duygularla O'na yönelmeye başladığı bir gerçektir. İnsanın fitratı bir tek ilâh inancına meyillidir. Yaratılışı gereği insan kendinden çok üstün yüce bir kudretin varlığını hep hissemıştır. “*O halde (Habibim) sen yüzünü bir muvahhid olarak dine yönelt. Allah'ın insanları yaratmasında esas aldığı o fitrata uygun hareket et*”.²¹⁰ âyet-i ve “Her doğan çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne babası onu Yahûdi, Hristiyan veya Mecûsi yapar”.²¹¹ hadîs-i bu hakîkati ifâde eder. Eğer kişi Allah ile beraber başka ilâhlara tapıyorsa, ya da inançsız ise sıkıntılı bir ortamda olupta

---

²⁰⁷ Bakara 2/117.

²⁰⁸ Âl-i İmrân 3/189.

²⁰⁹ Yunus 10/22.

²¹⁰ Rum 30/30.

²¹¹ Buhârî, “Tefsîr”, 2.

yardıma ihtiyaç duyduğu anda inkârcılığı bırakıp halis bir niyetle O'na yönelir. İnanç sahibi olan kişide sürekli ruh huzuru, kendine güven ve sükûnet bulunur. Allah'a olan inancı sayesinde kendisine ilâhî koruma, gözetim ve destek olunduğu konusunda ümit aşılır. Dindar ferd, sâlih kul olduğu sürece Allah'ın her an kendisiyle beraber olduğunu ve O'nun yardımına kavuşacağını ümit eder. Allah'ın, kendisini hiç yalnız bırakmayacağı bilincini taşımak, iç huzura sahip olmasını sağlar. Sıkıntı noktasında bir çıkış yolu bulabilir.²¹² Meûnet böyle bir psikolojik duygu ortamında ortaya çıkabilir. Yani inançsız bir kişinin zor durumda kaldığında rabbine yönelipte “inandım ya rabbî, beni kurtar”. demesi gibidir. Nasıl inanmadığı halde çaresizlik anında “inandım kurtar beni” diyorsa, o ruh halini yaşamışsa, sâlih bir kul da buna benzer bir mukâşefe halini yaşayabilir.

2.4. Meûnetin Dayandığı Deliller

Allah'ın darda kalan sevgili kullarına olağanüstü yollarla maddî veya manevî destek ve yardımda bulunması olarak ifâde edilen meûnetin gerçekliğini savunanlar Kur'ân ve hadîslerden çeşitli deliller getirmişlerdir.

2.4.1. Kur'ân-ı Kerîm'den Deliller

Yüce Allah kerîm kitabında mü'minlere yardım edeceğini, sıkıntılı anlarında onları bu sıkıntıdan kurtaracağını bazı âyet-i kerîmelerde ifâde etmiştir. Yardımdan kasıt maddî ve manevî yardımlarda olabilir. Dünyâ ve âhirette de olabilir. Aniden ya da iler ki bir zamanda yapılacak yardımlar da olabilir. Bu yardımların bir kısmını meûnet olarak adlandırmak da mümkündür. Şimdi konuyla ilgili âyetleri inceleyelim:

*“Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Halâ görmüyor musunuz”.*²¹³

Dünya Allah'ın âyetlerinin ve sanat hârikalarının sunulduğu bir sergidir. Biz her geçen gün yeni hârikalar ile karşılaşırız. Bu kitap'ın hârikaları bitmez. Bu zikri dinleyenler kendi paylarına düşen tecrübeyi alırlar. ve almaya da devam ederler. Böylelikle insan hakikatleri keşfe ve yeni hârikaları müşâhede ye devam edip hazineleri elde eder.²¹⁴ İbn-i Kesîr (ö. 774/1373) bu yorumuyla dünyanın yeni keşiflere açık olduğunu esrar ve hazinelerinin bitmeyeceğini, İnsanların bu tecrübeleri yaşayacağını

²¹² M. Osman Necati, *Kur'ân ve Psikoloji*, trc. Hayati Aydın (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 235.

²¹³ Zâriyat 51/20-21.

²¹⁴ İbn-i Kesîr, *Hadîslerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*, 13: 7483.

ifâde etmektedir. Bu tecrübelerin içinde meûnet de olmalıdır. Meûnete delîl olarak gösterilen Zâriyat sûresinin 51/20-21.ci âyetlerine başka anlamlarda yüklendiği gibi, enfüsî yol anlamı da verilir. Enfüsî yoldan kastın dînî tecrübe olan meûnete işaret ettiği ifâde edilir. Âyetler iç ve dış tecrübe yollarını birbirinden ayırmamış, her ikisinin de geçerli olduğunu ifâde etmiştir. İslâm düşünürleri, filozof ve tasavvuf çevreleri bu iki yolu birbirini tamamlayan ve destekleyen yol olarak görmüşlerdir.²¹⁵ Bu yorumlardan şunu çıkarabiliriz. Aşırı uçta olanlar hariç, aklî bilgileri önemseyen İslâm düşünürleri ve felsefeciler, enfüsî bilgileri inkâr etmemektedir; fakat bu tür tecrübeleri eserlerinde çok zikretmeyerek tecrübeyi yaşayanlara bırakmışlardır. Son dönemde ise, Muhammed İkbâl ve bazıları hariç, genelde modernist düşünceye sahip günümüz düşünürleri, dînî tecrübeyi İslâm'a aykırı görmüşlerdir.²¹⁶

Kur'ân'dan meûnete delîl olarak ileri sürülen âyetlerden birisi Âraf sûresi 128. Âyettir; “Mûsâ, kavmine, “Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz yeryüzü Allah'ındır. Ona, kullarından dilediğini mirasçı kılar. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarıdır” dedi.²¹⁷

Zemahşerî'nin yorumuna göre, insanlar firavunun zulmünden korktular. Mûsâ kavmini teskin etmek için, onlara zafere mutlaka ulaşacaklarını hatırlatmak için “sabredin ve Allah'tan yardım isteyin”. dedi. Bu sayede onlar Allah'ın vâdînî, Kıptîlerin mutlaka helak olacaklarını ve topraklarını tekrar elde edeceklerini hatırlayacaklardı. Çünkü Allah onlara bu yardımı vaat etmişti.²¹⁸ Mûsâ sıkıntılı bir durumda olan kavmine dua edin diyordu. Çünkü dua Allah ile baş başa kalma, ona yönelme anıdır. Dua edin ve Allah'ın meûnetini bekleyin. Demek ki çaresizlik anında sâlih kimselerin yapacağı şey Allah'tan yardım dilemek ve ona gelecek meûneti beklemektir. İmam Mâtürîdî şöyle demiştir: “Mûsâ burada kavminin dînî ve dünyevî ihtiyaçları görülsün diye Allah'tan yardım istemelerini talep etmiştir. Bunun Allah'ın emrettiklerinde başarı, nehyettiklerinde ise korunma olduğu ihtimal dâhilindedir. Mu'tezile'ye göre bu geçerli değildir. Çünkü yardım istemek sorumlu olunan şeyin

---

²¹⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 20: 355; Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 24.

²¹⁶ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 25.

²¹⁷ A'râf 7/128.

²¹⁸ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 944.

yerine getirilmesini gerektirir”.²¹⁹ Yani insan duadan sorumlu, Allah ise duayı kabul edip etmemekten sorumludur.

Neml sûresi 62. âyeti, meûnetin gerçekliğine delil getirilen diğer bir âyettir: “*Yahut kendisine dua ettiği zaman zorda kalmışa cevap veren ve başa gelen kötülüğü kaldıran, sizi yeryüzünün halifeleri kılan mı? Allah ile birlikte başka ilâh mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz*”.²²⁰

Zarûret insanı sığınmaya götüren, mecbur bırakan hal demektir. “keza idtarahu” onu, ona mecbur kıldı demektir. İsmi fâil ve ismi mef’ûlu aynı şekilde “muztar” olarak gelir. “Muztar” zamanın belâlarına uğrayan birinin Allah’a yakarmaya mecbûr bırakılmasıdır. Allah bu âyette onları önce mecbur bıraktığını sonrada dualarına icâbet ettiğini bildirmiştir.²²¹ Yani sıkıntıda kalan bir kimse Allah’a yalvarıp yakarmaya yardım istemeye mecbûrdur. Allah, bu mecbûriyetten sonra dualarına icâbet etmektedir. Her duaya anında cevap verilmediği gibi anında gerçekleşip meûnetin meydana gelmeside mümkündür. Güçlü ve karşı durulamayan yegâne güç Allah’tır. Ondan başkası meûneti sağlayamaz.

Fâtiha sûresinde yer alan “*Allahım! Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz*”.²²² âyeti, meûnetin gerçekleşebileceğine ilişkin en açık beyanlardan biri olarak kabul edilmiştir.

Zemahşerî’ye (ö. 538/1144) göre Fâtiha sûresindeki kulluk etme ve yardım dileme’nin birlikte anılmasının sebebi Kulların Rablerine yaklaşmalarına vesîle olacak şey ile talep edecekleri şeyin bir arada ifâde edilmesi içindir. “Kulluk etme neden yardım dilemeden önce zikredilmiştir?” sorusuna şöyle cevap verir. “İhtiyac duyulan şeyin istenmesinden önce vesîlenin zikredilmesi isteğe cevap verilmesini gerektirir”. Burada yardım dileme mutlak olarak ifâde edilmiştir. Sebebi ise istenebilecek her türlü yardımı istemek içindir.²²³ İnsan, uzun bir müddet Allah’tan bir şey ister de bir türlü meydana gelmez. Sonra bir anda oluverir. Kul böylece ona yönelir. Bu durum kula kalbinde o fiili yapmaya büyük bir istek duyunca gelir. Kulun kalbine bu büyük isteği veren Allah’tır. Allah’tan istenilen yardım onun etkili ve kesin sebebi yaratmasından ve

²¹⁹ Mâtürîdî, *Te’vilatü’l-Kur’ân*, 6: 40.

²²⁰ Neml 27/62.

²²¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 17: 447.

²²² Fâtiha 1/4.

²²³ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 90.

buna zıt olan fiilleri de ortadan kaldırmasıyla olur. Kul rabbine “Yalnız senden yardım isteriz”. demekle aslında şunu demektedir: “Ya Rabbi meleklerden değil, senden yardım istiyorum. Tıpkı İbrahim Peygamber’in ateşe atıldığında yalnız sana yönelip yardıma bulunması gibi”. Çünkü onun eli ayağı bağlıydı ateşteydi ve sen ona yardım edip sıkıntısından kurtardın. O senden başkasının yardımını istemedi. Ve sende kuluna lütûfta bulunup “*Ey ateş İbrahime serin ve selamet ol*”²²⁴ dedin. İbrahim peygamber, o sıkıntılı anında yalnız Allah’a yöneldi. Allah onu kurtardı.²²⁵ Elbette İbrahim Peygamber’in yaşadığı olay mücize diye adlandırılır. Fakat bu olay da bizler için ders vardır. Allah’a samîmî yöneldiğimizde İbrahim peygamber’e gelen yardım mücizesi bizlere meûnet olarak gelebilir. Allah zor durumda kalan mü’min kulunun çıkış yolunu göstermiştir. O, İstiâne yani yardım talep etmektir. Bütün işlerimizde başarılı olmak için Allah’ın yardımı şarttır. Kul Rabbinden yardım talep eder, rabbi de kuluna yardım eder. Âyette belirtilen yardım, Allah’tan başkasının yapamayacağı, yaratılmışların gücünün yetmediği şeylerin sadece Allah’tan istenmesini tenbih etmektedir. Söz konusu yardımın iki türlü olacağı belirtilmiştir: Birincisi, Allah’ın yaşamımızı sürdürmemiz için yarattığı zarûrî ihtiyaçlarımızdır; ikincisi ise Allah’ın kulunu meleklerle desteklemesi, ona merhamet ve hayır kapılarını açması, Hâdî ismiyle ile imdâdına yetişmesi gibi zarûrî olmayanlardır.²²⁶ İstiâne avn talep etmektir. İstekli veya isteksiz onu vermeye de iâne (yardım) denir. Elmalılı (1942) “Bütün meûnet Allah’ındır. Fakat irâde biz kullara aittir. Buna kesp veya cüz’i irâde denir ve asıl istitâat, bu meûnet ve irâdenin birleşmesi neticesinde ortaya çıkar. Bu da işin meydana gelmesi ile olmaktadır”²²⁷ demektedir.

Meûnet olayında dikkat çeken konulardan birisi, dînî tecrübe çeşidine yönelen dindar ferden içinde bulunduğu şartlar ve psikolojik durum ile bu şartlara ve duruma karşılık gelen ilâhî sıfatların örtüşmesidir. Meselâ Allah’a muhtaç olup, O’ndan yardım istemek mecburiyetinde olan, yani "istiâne" de bulunan mü’minin bu eğiliminin Allah’taki karşılığı "müsteân" ve aynı anlama gelen diğer sıfatlarıdır. Kur’ân-ı Kerîm, inanan kişinin ilâhî âlem ile olan ilişkisini de yaşayabileceği dînî tecrübelerinin yanında, hangi ilâhî sıfatların hangi dînî tecrübelerle karşılık geldiğini de öğretmeyi

---

²²⁴ Enbiya 21/69.

²²⁵ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 352.

²²⁶ Çelik, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, 1: 48.

²²⁷ Yazır, *Hak Dînî Kur’ân dili*, 1: 106-107.

hedeflemiştir”.²²⁸ "İyyake nestain" âyeti, dînî ve dünyevî her türlü ihtiyaca cevap verilmesi için kul'un yaratıcısından meûnet talebidir. "Ey Rabbimiz! Sana itaat etmek ve rızanı aramak niyetiyle bütün fiillerimizde Sen'den yardım talep eder, meûnetimizi yalnız sana hâs kılarız; çünkü bütün ihtiyaçları sen karşılar, sıkıntıları sen giderir, lütûfları sen ikrâm edersin demektir. "İstiâne", meûnettir. Meûnet ise bir kişinin gücünü aşan şeylerde ilâhî kudretin desteğidir. Âyetin vurgusuna ve tefsîr âlimlerinin açıklamalarına baktığımızda, "istiâne" nin rastgele yaşanabilecek bir dînî tecrübe olmadığı, her dînî tutum ve davranışta olduğu gibi mü'min kişinin kuvvetli bir îmâna sahip olması ayrıca müşriklik sıfatlarından kaçınarak, takva sahibi sâlih bir kul şeklinde yaşaması gerektiği anlaşılmaktadır.

Kur'ân'da Allah'ın kullarına yardımda bulunabilceğine dâir diğer bir ifâdede Bedir savaşında meleklerde Hz. Muhammed ve ashâbına destek olmasına yönelik beyandır: "*Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da "Ben size ard arda bin melekten yardım ediyorum" diye cevap vermişti*".²²⁹

Bedir günü Mü'minler savaşın kaçınılmaz olduğu anda rablerine yönelip yardım istediler. Kalabalık müşrik ordusuna karşı "Ey yardım isteyenlerin yardımcısı!" dediler. Cebrâil, Hz. Ebûbekir'in cenâhına beş yüz melekten indi. Mikâil, Hz. Ali tarafına beş yüz melekten indi. Melekler insan sûretindeydi. Beyaz elbiseler ve sarıkları vardı. Hz. Peygamber de bu esnâda galip gelmeleri için dua ediyordu". Bununla beraber meleklerin gerçekte savaşmadığı, savaş esnasında kalabalık gözükmek ve mü'minleri sabit kılmak için geldiğini söyleyenlerde vardır.²³⁰

İsmi zikredilen âyette yardım isteyen kişi bir görüşe göre Hz. Muhammed'dir. Sebebi ise Bedir savaşında kâfirlerin sayısının çok olmasıdır. Bu görüşe göre "mûcize" gerçekleşmiş, Allah melek ordularını göndermiştir. Diğer görüş ise bahsedilen yardımın mü'minlere olduğudur. Onlar kalabalık düşmanı gördüklerinde korkup endişelendiler. Bu korku ve endişe Hz. Peygamber'in endişesinden daha fazlaydı ve o sıkıntılı anlarında Allah'tan yardım istediler. Allah o anda meûneti ile destek verdi.²³¹ Bedir Savaşı'nda mü'minlerin meleklerle desteklenmesi de açık biçimde değinilmiş ve bazı

²²⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'ân'da Bir Dînî Tecrübe Olarak Allah'tan Yardım Dileme Ve O'na Muhtaçlık "İstiane" "İstiğase" ve "Fakr İla'llah", *İnönü Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, 5/2 (2014): 112.

²²⁹ Enfâl 8/9.

²³⁰ Kâdî Abdülcebbar, *Tesbitu Delaili'n-Nübüvve*, 742; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 90.

²³¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 11: 262-264.

sahâbiler meleklerin bizzat kâfirlerle savaştıklarını ve onları öldürdüklerini ifâde etmişlerdir.²³² Meûnet denildiği zaman ekseriyetle kulun zarûî halleri ve bu halleri Allah'a iletirken hissettiği içsel duygu ve düşünceler, yani kulun rabbi ile olan bağının sağlamlığı akla gelir. Zira âyetteki “iz testeğiyisune”²³³ “yardım istediğiniz zaman” ifâdesi mü’minin rabbi karşısındaki ruh halini belirten bir meûnet (dinî tecrübe) ifâdesidir. Fakat bu olgu sadece kul’un içinde bulunduğu ruh haliyle sınırlandırılmaz. Çünkü âyetin devamında geçen “festecebe”²³⁴ “yardım talebine cevap verdi” ifâdesi, “istiğâse”²³⁵ ye yani Allah’ın kuluna cevabını ifâde etmektedir. Âyetten çıkarmamız gereken mesaj şudur. Dînî tecrübe, sadece kulun duygu, his ve düşüncelerinden ibâret değildir. Aynı zamanda kul ile Allah arasında yaşanan gerçek ve içten bir talep ve bu talebe karşılık verme şeklinde ortaya çıkar. İstiğâse ifâdesi Allah’ın kuluna “buyur kulum” deyip duasına icâbetten ibaret olmasına rağmen bazı tasavvuf çevrelerince istismâr edilmiş, anlam değişikliğine uğramıştır. “Allah dostunun manevî himâyesine sığınmak” manasına gelecek şekilde genişletilmiş olan istiğâse şirke köprü olmuş ve nice dimağların zedelenmesine sebep olmuştur.²³⁶

*“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana îmân etsinler”.*²³⁷

Bu âyetteki “Ben yakınımıdır” ifâdesi Allah’ın dua edene kolayca cevap vermesi ve kendisinden istenen şeyi çabucak vermesi anlamını taşır. Allah kuluna lebbeyk diyerek süratle ihtiyacını giderir. “Biz ona şah damarından daha yakınız”.²³⁸ âyeti buna delildir.²³⁹ Diğer bir ifâdeyle “yakınlık” ibâresi mekân yakınlığı değildir. Allah, ilmi ve muhâfazası ile yakındır, birisi ona yalvarıp yakarırsa cevap verir mâhiyette bir yakınlıktır. Âyet Allah’ın icâbetinin dua edenin isteğine muvafık bir şekilde meydana

---

²³² Müslim, “Cihad”, 58.

²³³ Enfâl 8/9.

²³⁴ Enfâl 8/9.

²³⁵ Tehlikeli veya sıkıntılı bir durumda kalan insanın bundan kurtulmak için mânevî yardım istemesi; Bk. Karaman, *Dînî Kavramlar sözlüğü*, 332.

²³⁶ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’ân’da Bir Dînî Tecrübe Olarak Allah’tan Yardım Dileme Ve O’na Muhtaçlık "İstiane" "İstiğâse" ve "Fakr İla'llah", 101-114.

²³⁷ Bakara 2/186.

²³⁸ Kâf 50/16.

²³⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 620.

geleceğine delâlet eder.²⁴⁰ Zirâ Allah kuluna pek bir merhametli ve lütûfkardır. İmâm-ı Mâtürîdî'ye göre âyet birkaç şekilde yorumlanabilir. Birincisi itaat edene lütûfta bulunması, ikincisi yalvarana cevap verip, duasını kabul etmesidir.²⁴¹

Kur'ân'da Allah'ın lütûfkarlığını ve dualara icabet edeceğini ifâde eden “*Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir*”.²⁴² Ve “*Rabbimiz şöyle dedi: “Bana dua edin, duânıza cevap vereyim*”.²⁴³ gibi açıklamalar, meûnetin dînî açıdan mümkün olduğu gösteren delillerden sayılmıştır.

Nitekim bu çerçevede Kur'ân'da Allah'ın güçlü Câlut ordusuna karşı Tâlut'a yardım ettiği ve galip getirdiği ifâde edilmiştir. Allah'ın yardımı olmasa yeryüzü fesatla dolardı. Tâlut “*Ya rabbi Câlut'a karşı üzerimize sabır yağdır ve bizi galip kıl*” diye dua etti ve lütûf sahibi Allah tarafından duasına cevap verildi.²⁴⁴

Dünya ve âhiret için sabır ve namaz ile Allah'tan yardım dilendiğinde sabır öyle bir nimettir ki onunla her türlü iyilik ve güzelliğe kavuşursunuz. Allah sizi destekler.²⁴⁵ Âyetteki yardımdan kasıt Allah'ın himâyesidir. Sabır gösterenin sabrının sonu mutlaka hayırla biter.²⁴⁶ Elbette buradaki yardım ve himâyeden kasıt maddî yardım olduğu gibi manevî yardımla yani meûnet ilede izah edilebilir. Âyette geçen "istiâne" sözlü ya da fiili olarak meûnet, güç ve destek talebinde bulunmaktır. Yüce Allah, “*Ey îmâna ermiş olanlar, sabır ve namaz ile yardım arayın*”.²⁴⁷ diyerek, mü'min kullarına çağrıda bulunmuştur. Çünkü sabır ve namaz, ilâhi meûnete yardıma erişmenin en öncelikli ve en yakın yoludur.²⁴⁸ İçtenlikle yapılan dualara Allah “buyur kulum” deyip kulun arzu ettiği her ne ise hayrına olacak şekilde en münasip zamanda kabul buyurmaktadır.²⁴⁹ Bu münasip zaman bazen dünyâ da bazen âhirette olabilir. Bazen iyi bir zamanında bazen darda kaldığı bir anda hârikulâde bir şekilde olabilir. Dua insanı zinde tutar. İnanç sahibi olan kişilerin inançlarının manevî meyvelerini sadece ahirette değil dünyâda da

²⁴⁰ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 367.

²⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vilatü'l-Kur'ân*, 1: 397.

²⁴² Bakara 2/251.

²⁴³ Mü'min 40/60.

²⁴⁴ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 786.

²⁴⁵ Sabûnî, *Sâfvetü't tefsîr*, 1: 189.

²⁴⁶ Hicâzî, *Furkan Tefsîri*, 1: 112.

²⁴⁷ Bakara 2/153.

²⁴⁸ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur'ân'da Bir Dînî Tecrübe Olarak Allah'tan Yardım Dileme Ve O'na Muhtaçlık "İstiane" "İstigase" ve "Fakr İla'llah"”, 105; Yazır, *Hak Dînî Kur'ân Dili*, 1: 545.

²⁴⁹ Çelik, *Kurân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, 1: 248.

görmesini sağlar. Sıkıntılı durumda kalan bir kişiye olağanüstü bir yardımın gelmesi mânevî meyvelerdendir.

Görüldüğü gibi âyetlerin tefsîrlerini incelediğimiz zaman Allah'ın kuluna yardımı olan meûnetten bahsedilmiş zor durumda kalan, sıkıntıda olan kimselerin rablerine yönelecekleri zaman dualarının kabul edileceği ya da yardımın (meûnet) gelebileceği ifâde edilmiştir. Nitekim insanların hayatlarında bir defa da olsa mutlaka meûneti yaşadığını onların ifâdelerinden de anlıyoruz.²⁵⁰ En yüce varlık olan yaratıcının dilediği takdirde en büyük nimetleri ikram etmeye gücünün yettiğini bilmek ve ona güven duymak, dînî coşku ve duyguların kaynaklarındandır. Sıkıntıda kalan bir kimsenin bu kaynaktan faydalanması fitratının gereğidir. Allah'ın özel bir müdâhalesi olan meûnet, kişinin rabbine daha da bağlanmasını sağlar. Allah'ın kuluna aslında çok yakın olduğunu, özellikle de zor anlarda yardıma muhtaç iken kendisine gelen nusret ile bu dünyada yalnız olmadığını müşâhede eder.

2.4.2. Hadîslerden Deliller

Âyetlerde meûnet ile ilgili deliller olduğu gibi hadîslerde de mevcuttur. Bu hadîsler içerisinde konuya delil teşkil eden en önemli rivâyet, mağarada kalan üç arkadaş ile ilgili hadîstir. Bir mağarada çaresizce sıkışıp kalan, Allah'a yönelip yaptıkları iyilikleri dile getirerek "Allahım bizi buradan kurtar" diye tazarrûda bulunan üç kişiye Allah destek vermiş ve sıkıştıkları yerden onları kurtarmıştır.²⁵¹ Kaynaklarımızda kerâmet olarak gösterilen bu hadîse kanaatimizce meûnet kısmına girmektedir. Çünkü ilgili kişiler zor bir durumda iken yaptıkları hayırları vesîle edip, Allah'tan yardım istemişlerdir. İbn Hazm (ö.456/1064) bu hadîsle ilgili şöyle demektedir: "Olağanüstülük sadece peygamberlerde görülür. Eğer başkalarında görülmesi mümkün olsaydı mümkün ile mümtenînin farkı kalmazdı ve bütün hakikatler batıl olurdu. Mağaradaki üç adamın durumu kerâmet nevinden hârikulâdelikler değildir. Bunlar her zaman olabilecek doğasal şeylerdir. Ancak şöyle denilir. Allah onların duasını kabul etmiştir. Onların duası da Allah'ın kendilerini oradan kurtarması şeklinde olmalıdır".²⁵² İbn Hazm'ın, tabiatüstü olayların sadece peygamberlerde olabileceği

²⁵⁰ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, s.113-117.

²⁵¹ Buhârî, "Büyü", 98; Müslim, "Zikir", 100.

²⁵² Murat Serdar, *İbn Hazm'ın Kelâmi Görüşleri* (Kayseri: Gece Kitaplığı, 2015), 233-234.

düşüncesine katılmak mümkün değildir. Çünkü Allah isterse diğer kullarında da bu tür hâdiseler yaratabilir. Bununla birlikte olayı yaptıkları duanın kabulü olarak yorumlamasında meûnet 'e işâret eder.

Sahîh hadîs kaynaklarımızda meûnete ilişkin başka bazı rivâyetler yer almaktadır. Bu rivâyetlerden bazılarını aktarmak istiyoruz:

"Hiçbir Müslüman yoktur ki bir günah ve yakınlarla ilgiyi kesme isteği olmayan bir dua ile Allah'a niyaz etsin de Allah ona şu üç şekilden biriyle karşılık vermesin. Ya isteğini aynen yerine getirir. Yahut onun isteğini ahireti için saklar. Yahut da duanın dengi olan bir kötülüğü ondan savar. Dediler ki: O halde çok dua edelim. Hz. Peygamber (s.a.v) de; Allah da çok icâbet eder, buyurdu"²⁵³ Hadîste belirtildiği üzere Allah resûlu, akrabalarıyla iyi bir ilişki içinde olan kimselerin yaptıkları duaya muhakkak bir karşılığın verileceğini belirtmektedir.

"Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah'a talep edilen (dünyevî şeylerden) Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit (musibet) için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir".²⁵⁴ Bu hadîste "inen ve inmeyen musibet" ifâdesi önemlidir. Yapılan dualar başa gelen ya da gelecek olan musibetleri ortadan kaldırmaya kesinlikle etki yapmaktadır.

Hiz. Enes anlatıyor: Bir adam şöyle dua etmişti: "Ey Allah'ım! Hamdlerim sanadır, nimetleri veren sensin, senden başka ilâh yoktur, sen semâvat ve arzın celâl ve ikrâm sahibi yaratıcısısın, Hayy ve Kayyûmsun (kâinatı ayakta tutan hayat sahibisin) Bu isimlerini şefaatchi yaparak senden istiyorum!" (Bu duayı işiten) Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sordu: "Bu adam neyi vesile kılarak dua ediyor, biliyor musunuz?" "Allah ve Resûlü daha iyi bilir?" dediler. "Nefsimi kudret elinde tutan Zât'a yemin ederim ki, o Allah'a, İsm-i Âzam'ı ile dua etti. O İsm-i Âzam ki, onunla dua edilirse Allah icabet eder, onunla istenirse verir".²⁵⁵ "Resûlullah (aleyhissalatu vesselam) buyurdular ki: "Rabbimiz haydır, kerîmdir. Kulu dua ederek kendisine elini kaldırdığı zaman, O, ellerini boş çevirmekten istihya eder".²⁵⁶ "Ey yedi kat semanın ve onların gölgelediklerinin Rabbi, ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi, ey

²⁵³ Müslim, "Zikr", 92, (2735).

²⁵⁴ Tirmîzî, "Daavât", 112, (3542).

²⁵⁵ Tirmîzî, "Daavât", 109 (3538).

²⁵⁶ Tirmizi, "Daavât", 118, (3551).

şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlûkatının şerrine karşı, beni himaye et! Et ki, hiç birisi, üzerime aniden saldırmazın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir, senden başka ilâh da yoktur”.²⁵⁷ “Allahım, pislikten ve (cin ve şeytan gibi) kötü yaratıklardan sana sığınırım”.²⁵⁸

Görüldüğü gibi hadîs-i şeriflerde korku anında, musibet ve darlık anında, nefsi ve ruhî korkular anında Allah’a sığınmaktan bahsedilmiş ve yapılan bu şekil dualara icâbet edileceği Peygamber (as) tarafından belirtilmiştir. Meûneti her zaman elle tutulur gözle görülür maddî bir yardım olarak da görmemek gerekir. Elbette bu boyutu olmakla beraber manevî yönden insanı ayakta tutan onun için moral ve isteklendirme yerine geçen bir tarafı da vardır. Her fiilinde Allah’a yönelmenin ve sonuçlarını Allah’tan istemenin rahatlığını yaşayan mü’minler, havf ve recâ arasında olup, hayat boyunca umutlarından hiçbir şey kaybetmezler. Çünkü Allah’a sığınmanın, ondan muhafaza istemenin rahatlığını, sükûnunu, sadırlara verdiği sevinç ve coşkuyu başka hiçbir kanalla elde edemeyeceklerdir. Onlar, dua edipte rablerine içten yöneldiklerinde, Allah’la beraber olduklarını bilirler. Yani sâlih kul rabbinin kendisine kâfi olduğunu başı darda olduğu zaman dua ettiğinde duasına icâbet edip, bazende olağanüstü bir durum (meûnet) ile onu o sıkıntıdan kurtarabileceğine inanır. Bu yüce Allah’ın kudretinde olan bir durumdur. Hadîsler mütevâtir olmasa bile Kuran’da geçen meûnet ile ilgili âyetlere uygun muhtevâyâ sahip olduklarından reddetmeye gerek yoktur.

2.5. Hızır İnanıcı ve Meûnet

Hiç şüphesiz olağanüstü olaylar denildiği zaman akla gelen önemli isimlerden biri Hızırdır. Hızır, Hz. Mûsâ zamanında yaşamış olan bilge bir kişiliktir. Kendisine Allah tarafından özel bilgiler ve hikmet ihsân edilmiştir. Arapça kaynaklarda hadır (hadır, hıdr) şeklinde Arapça kökenli bir kelime olduğu kabul edilir. Türkçe’ye ise Hızır ve Hıdır biçiminde yansımıştır. Hadır “yeşil, yeşilliği çok olan yer” mânasındaki ahdar ile eş anlamlıdır.²⁵⁹ Bazı hadîs kaynaklarında Hızır’a bu ismin, kuru yerde oturduğunda altından otların yeşerip dalgalanması sebebiyle verildiği ifade edilmiştir.²⁶⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de Hızır ismi geçmemektedir. Fakat tefsîr âlimleri tarafından Mûsâ kıssasında

²⁵⁷ Tirmizi, “Daavât”, 96, (3518).

²⁵⁸ Buhâri, “Vüdu”, 9.

²⁵⁹ Abdülkadir Evgin, *Hadislerde Hızır Gayb ilişkisi*, (Ankara: İlâhiyat yayınları, 2015), 16; İlyas Çelebi, “Hızır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 406.

²⁶⁰ Buhârî, “Enbiyâ”, 29.

kendisine ilim ve hikmet verilen kişinin Hızır olduğu belirtilmiştir.²⁶¹ Bu kıssada Mûsâ ile Hızır'ın yolculuğundan ve yaşadıkları hârikulâde olaylardan bahsedilir. Öyle ki Hızır'ın elinde cereyan eden bu hâdiselerin sıra dışılığı karşısında Hz. Mûsâ dahi şaşkınlığını gizleyememiştir.²⁶²

Hz. Peygamber, bu kişiye “Hızır” isminin verilmesinin sebebini şöyle açıklar; Hızır otsuz kuru bir yere oturduğu zaman ansızın o otsuz yer Hızır'ın arkasından yeşillenip dalgalanırdı”.²⁶³ Bu hadîsten şu yorumu çıkartabiliriz. Hızır, Allah tarafından bazı sıra dışı haller ile donatılmıştır.

Bir başka hadîste Resûlullah (s.a.s.), Hızır'ın ilmiyle ilgili olarak, gemi yolculuğu sırasındaki bir konuşmayı şöyle nakleder: "Bir serçe, denizden gagasıyla su alıp, gemiye konmuştu. Hızır bunu Hz. Mûsâ'ya göstererek şöyle dedi: Allah'ın ilmi yanında, benim ve senin ilmin, şu serçenin denizden eksilttiği su kadar bir şeydir."²⁶⁴ Hz. Mûsâ Hızır'ın gösterdiği olağanüstü durumlar karşısında oldukça şaşırılmış, hayretler içinde kalmıştı. Ama aslında bu şaşırtıcı durumlar Allah'ın ilmi yanında yok denecek gibidir.

Konuyla ilgili bir başka nakilde Saîd b. Cübeyr'den gelen şöyle bir rivâyet vardır: “İbn Abbas'a dedim ki, ‘Nevfe'l-Bekâlî Mûsâ'nın İsrâîloğulları'nın Mûsâ'sı olmadığını iddia ediyor. Bana şu cevabı verdi: "Allah'ın düşmanı yalan söylüyor. Ben Ubeyy İbnü Ka'bı dinledim”. demişti ki: Ben Resûlullah'tan işittim, şöyle dedi: "Mûsâ Beni İsrail'e hutbe irad etmek üzere ayağa kalktı. Kendisine, "insanların en bilgini kimdir?" diye soruldu: "Benim" diye cevap verdi. Cenâb-i Hak, "Allahu a'lem (yani en iyi bilen Allah'tır)" demediği için Mûsâ'yı azarladı. Ve: "İki denizin birleştiği yerde bulunan bir kulum senden daha âlimdir" diye ona vahyetti."²⁶⁵ Mûsâ peygamber Allah'ın en sevgili kullarından birisi ve mûcize sahibi olmasına rağmen hadîse göre peygamber olmayan bir başkası ondan daha hikmetli ve bilgili olabilmektedir. Kaynaklarda Hızır ile ilgili bu gibi bilgiler geçmesine rağmen müphemlik söz konusu olduğu için birçok efsaneler uydurulmuştur. Kimileri “Hızır yaşıyor kıyamete kadar yaşayacak” derken kimileri onun vefat ettiğini söylemişlerdir. Vefat ettiğini söyleyen bilginler arasında Başta Buhârî, İbrâhim el-Harbî (ö. 285/899), Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), Ebü'l-

²⁶¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 15: 211; Neseffî, *el-Akâidu'n-Neseffîyye*, 53.

²⁶² Kehf 18/60-81.

²⁶³ Buhârî, 7/3209, Tirmizî 3358; Heysemî, *Sahîhi-i İbn Hibbân Zevâidi*, 2: 394.

²⁶⁴ Buhârî, “İlm”, 44; Müslim, “Fezâil”, 180.

²⁶⁵ Buhârî, “Sahîh”, 4725 (909).

Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Muhammed Abdürraûf el-Münâvî (ö. 1031/1622), Takıyyüddin İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve Süyûtî olmak üzere birçok hadîs ve tefsîr âlimi vardır. Yaşadığına dâir nakledilen haberler İbnü'l-Cevzî, Ali el-Kârî, Muhammed Dervîş el-Hût (ö. 1276/1860) gibi hadîs tenkitçileri tarafından reddedilmiştir. Onun veli, melek ya da nebî olduğunu söyleyen bilginlerde vardır. Özellikle Şîa ve kolları Hızır'ı kendilerine mâletmiş Aleviler ve Yezîdîler arasında da önemli bir yer edinmiştir.²⁶⁶

Kur'ân ve sahîh hadîs kitaplarında geçen bilgiler ile yetinmeyen çevreler, zaman geçtikçe hızırla ilgili abartılı bilgiler ve birçok hurâfeler ortaya atmış, bu sebeple İslâm inancına aykırı birtakım yorumlar ortaya çıkmıştır. Öyle ki her yardım hızırdan beklenir olmuştur. Çocuklarını ninniyle büyüten Kâdînlar hızırla ilgili şarkılar söylemişler veya masallar anlatmışlardır. Hızır'ın taş bebeğe can vermesi, yola giden çocuğun elinden tutması, eşiğine (kapısına) gelmesi ve uğur getirmesi gibi temenniler yer alır. Bilmecelerde Hızır'ın kılıç sallaması ve bir değnekle dağları yerinden oynatması anlatılır. Buna bağlı olarakta “Kul sıkışmayınca, Hızır yetişmez”, “Her vaktini hazır (her geceyi Kadir), her geleni Hızır bil”, “Hızır gibi yetişmek, Hızır'a uğramak, Hızır'ın eli değmek” gibi atasözleri ve deyimler dil kültürümüzde yer alır.²⁶⁷ Türk toplumunda da olağanüstü Hızır inancı üst seviyededir. Hızır'ın Ab-ı hayat dediğimiz cennet pınarından içtiği ve kıyamete dek ölmeyeceği, her sıkışana yardıma koşacağı, değişik kılıklarda ve değişik görünümde insanlar arasında dolaşacağına dâir yerleşik bir inanç söz konusudur. Öyle ki ambülânların ve acil servislerin adını Hızır Âcil Servisi koymuşlardır.²⁶⁸ Özellikle tasavvuf çevrelerince hızır'la ilgili birçok menkıbeler anlatılmıştır. Bu menkıbelerde hızır normal bir beşer sıfatıyla suffilerle görüşmesinin yanında hava da ve denizde görülebilmektedir. Fizyolojik yapısını değiştirme, çeşitli kalıplarda görünebilme kabiliyetine sahip olduğu için ihtiyar, genç ya da bir çocuk gibi gözükebilmekte çeşitli hayvan sûretlerine de bürünebilmektedir. Öyle bir güce sahiptir ki tabiatı emri altına alabilir. Ölülerini diriltebilir. Uzak mesafeleri katedebilir. Yardımına ihtiyaç duyulduğu zaman hiç umulmadık bir anda ortaya çıkar ve olağanüstü bir şekilde darda kalan kişilere yardım eder, meûnet gösterir ve daha sonra tekrar gözden kaybolur.

²⁶⁶ Çelebi, “Hızır”, *İslâm Ansiklopedisi*, 17: 406.

²⁶⁷ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 119; Necmettin Çalışkan, “Kehf Sûresi Bağlamında Hz. Mûsâ ve Sâlih Kul (Hızır) Kıssası ve Antakya'da Hızır İnancının Sosyo-Kültürel Etkileri”, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9/18, (Temmuz 2015): 245; Evgin, *Hadîslerde Hızır Gayb İlişkisi*, 38

²⁶⁸ Muhittin Uysal, “Tesbit ve Yorum Bakımından Hızırla İlgili Haberler”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, (2000): 337.

Tasavvuf eserlerinin pek çoğunda kayıtlı bu menkıbelerde hızır'ın ekmek ve su vermekten ölümden kurtarmaya, hakikat yoluna irşat etmekten hırka giydirmeye kadar pek çok sūfiye yardım eli uzatıp ihsanda bulunup meûnet vesilesi olduğu ifade edilir.²⁶⁹

Görüldüğü gibi meûnet vâsıtası hızır realitesi toplum arasında üst seviyededir. Çok sayıda insan Allah'ın darda kalan kişiye hızır'ı gönderdiğine inanmakta ve sıkıştıkları anda olağanüstü bir kurtuluş için sürekli beklenti içinde olmaktadır. Oysa yaşadığı kesin olarak bilinmeyen hızır'ın her darda kalana yardıma koşacağı inancı doğru değildir. Hz. Peygamber'in "Sizin bu geceniz var ya, bundan yüz sene sonra, şu anda mevcutlardan kimse yeryüzünde kalmayacaktır".²⁷⁰ hadîsinden hareketle birçok bilgin onun yaşamadığını ifade etmişken, insanların her başları sıkıştığında hızır'ın yetişmesini beklemesi sosyolojik ve psikolojik birtakım sorunları da beraberinde getirecektir. Allah'ın kulunun imdâdına yetişeceği, ona yardım edeceği düşüncesi elbette güzel bir düşüncedir. Bu beklenti Kur'ân ve sünnet ile çelişmez. Fakat meûnetin Allah'tan değil, hızır'dan geleceği beklentisi Kur'ân ve sahîh sünnete muhaliftir. Kimileri "Yardım et Allah'ım" yerine "Yetiş ya Hızır" diyebilmekte böylelikle şirke düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Yardım edecek tek güç Allah'tır. Her şeye kadir olan odur. Yalnız ondan yardım istenmelidir. Bununla beraber "Hızır kesinlikle ölüdür" demek mümkün gözüküyor. Fakat yaşamadığına dâir deliller daha güçlüdür. Hal böyleyken meûnet (ilâhî yardım) "hızır vasıtası ile ulaşır" düşüncesi yaygın olarak devam etmektedir. Konu üzerinde ilgili birimlerce durulmalı ve hızır'ın yaşadığına ve sıkıntı da bulunan insanlara yardım ediyorsa bunun Ancak Allah'ın emri ile mümkün olabileceği insanların zihnine nakşedilebilmelidir.

Günümüz insanların meûnet ile ilgili düşünceleri Cafer Sadık Yaran'ın "Dînî Tecrübe ve Meûnet" adlı eserinde ortaya serdedilmektedir. Yapılan bu çalışmada 17 ve 25 yaş arasındaki insanların bu tecrübeyi daha fazla yaşamak istedikleri ortaya konulmuştur. Meûnet ile ilgili tecrübeler yaşlı kimseler ile sınırlı değildir. İnsanlar karar verme çağında ilâhî yardıma muhtaçtırlar. Kimileri yönlendirme bekler. İşte bu yaşlar hayata atılma, askerlik ve üniversite yaşları olduğu için ilâhî yardım beklemeye daha fazla yönelim vardır.²⁷¹ Bazı kişiler size hiç ilâhî yardım ulaştı mı? sorusuna "Tek

²⁶⁹ Mustafa Öztürk, "Bilge Kul-Mûsâ Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu", *O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14-15, (2003): 270.

²⁷⁰ Buhârî, "İlim", 41.

²⁷¹ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 113.

başına sakin bir ortamda iken ulaştı”. Cevabını verir. Bu da gösteriyor ki genelde yalnız kalan kişiler ihtiyaç zamanında derin tefekkür halini yaşarken dînî tecrübe ile karşılaşabilmektedir.²⁷² İlahî yardım “inancıma olumlu etki yaptı”²⁷³ diyenlerin sayıları oldukça fazladır”.Yaşadığımız dînî tecrübe olayı var mı?” sorusuna % 65 oranında “evet” cevabı verilmiştir. Rakamın oldukça yüksek olduğunu düşünmekteyiz. Zira olağanüstü bir alanı kapsıyan meûnet, bazı çevrelerce doğru kabul edilmemektedir. Onlara göre yaşanan sıra dışı olaylar halka açık yerlerde de gerçekleşmelidir. Aksi takdirde doğrulanabilir olmaz. Bu çevrelere göre bu tür olaylar ya tesadüftür ya da ruhî bunâlimda olan kişilerin gördüğü halisünasyonlardır. Yaşanan olaylara mantıksal bir izah bulma yoluna gitmişlerdir. Oysa bu hâdiseler sıra dışı yani doğal olmayan olaylardır.²⁷⁴

Çevremizden mutlaka dînî tecrübe (meûnet) ile ilgili söylemler duymuşuzdur. Tecrübeleri yaşayan kişiler yaşadıkları olayları heyecanlı bir şekilde bir başkasına naklederler, ve böylece kulaktan kulağa gider. Elbette bu sıra dışı olayların üzerine ekleyip köpürtenler varsa da gerçeği aktaran dürüst ve samîmî kişiler de vardır. Günümüzden yaşanan birkaç meûnet örneğini vermek istiyoruz.

15 yaşında iken Kur’ân öğrenmek için istekli olan birisine köy yerinde oldukları için babası müsaade etmiyor. Babası ona yaşının büyük olduğunu öğrenemeyeceğini ve köydeki işlerin çok olduğunu söylüyor. Israrla öğrenmek isteyen bu kişi babasından dayak bile yiyor. Bir gece herkes uyuduğu sırada aniden duvarda parlayan bir levha görüyor. Dikkatli baktığında orada Kur’ân harfleri olduğunu anlıyor. Her gece bu harfleri okumaya başlıyor. Böylece 15 yaşındaki bu kişi olağanüstü şekilde Kur’ân okumayı öğreniyor.²⁷⁵

Üniversite öğrencisi iki arkadaş ramazan ayında son paralarını pideye veriyorlar. Ceplerinde hiç para kalmıyor. Yurda dönebilmeleri için paraya ya da metro kartına ihtiyaçları var. Fakat ortada isteyecekleri kimse yok. Telaş içinde sürekli Allah’a yalvarıyorlarken aniden karşılarında bir Kâdîn çıkıp kartını veriyor ve bunu kullanabileceklerini söylüyor. İki genç kartı kullanıyor, fakat Kâdîn akıllarından hiç

---

²⁷² Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 114.

²⁷³ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 115.

²⁷⁴ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 28-40.

²⁷⁵ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 78.

çıkıyor. Çünkü kartta sadece iki kişilik çekim var. Bu meûnet olayını gençler hiçbir zaman unutmuyor.²⁷⁶

O gün suya çok ihtiyacı olan birisi suların kesik olduğunu fark ediyor. Buna bir çare düşünürken şöyle dua ediyor: “Allahım! ya Hây deyince her şey olur diyorsun, çok bunaldım suyunu gönder”. Musluğu açtığına suların aktığını görüyor. İşini bitiripte biraz zaman geçtikten sonra tekrar musluğu açınca suyun yine kesildiğini fark ediyor.²⁷⁷

Görüldüğü gibi birçok insanın başına, meûnet dediğimiz olağanüstü hâdiselerin gelmiş olabileceğini bu anlatımlardan öğrenmiş oluyoruz. Başta da dediğimiz gibi elbette buna benzer hâdiseleri uydurup senaryo üreten insanlarda mevcuttur. Fakat meûnet olaylarını anlatan bütün insanların yalancı olduğunu söylemek akılla bağdaşmamaktadır.

2.6. Meûnet ile İlgili Değerlendirme

Verilen bütün bilgilerden hareketle meûnetin hem ilâhiyat hem de felsefe alanında dikkate değer olduğunu müşâhede ediyoruz. Bu tecrübenin dikkate değer bulunması, Allah ile kul ilişkisi, bilginin doğası, kapsamı ve kaynağı açısından mühimdir. Çünkü bu tür meûnet tecrübelerini yaşayan bir insan, yaşadığı sıra dışı olaylarla hayatına yön verir ve genellikle yaşadıklarının gerçeklik ile yakından ilişkili olduğuna inanır. Bu sebeple hem İslâm filozofları hemde felsefeciler konuyu bilginin kaynağı ve kapsamı alanında değerlendirmişlerdir. Benzer durum ilâhiyat alanı için de geçerlidir. Dînî tecrübeler sıra dışı olduğu için tecrübeyi hiç yaşamayanlar bunu anlayamazlar. Bu da meûnet tecrübesinin “yaşamayan anlamaz” türünden bir gerçeklik olduğunu gösterir. Hâdiseyi yaşayan kişiler hayatını bu etkiyle devam ettirmeye başlar. Yaşanılan meûnet tecrübesinin süresi çok kısa olsa dahi etkisi uzun süre devam etmektedir.

Vermiş olduğumuz âyetler ve hadîslerde meûnete atıflar vardır. Sıkıntıda olan kulun, rabbine yönelipte yardım istemesi netîcesinde Allah kulunu darda bırakmamaktadır.²⁷⁸ Bazen bu yardımı meûnet olarak anında gönderirken bazen âhirete saklamaktadır. İsimleri farklı olsa da Allah’ın kullarına değişik şekillerde yardım edebileceği inancının en sağlam dayanağı dua müessesesidir. Kur’ân ve hadîslerle desteklenen dua gerçeği meûnetin de gerçek olabileceğini gösterir. Kul, başı daraldığı

²⁷⁶ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 81.

²⁷⁷ Yaran, *Dînî Tecrübe ve Meûnet*, 84.

²⁷⁸ Mü’min 40/60.

zaman, bir sıkıntı veya belaya mâruz kaldığında yahut bir arzu ve isteği hâsıl olduğu vakit, âlemlerin rabbine sığınması ve yalnızca ondan yardım dilemesi istenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA VE AZAP İÇERİKLİ HÂRIKULÂDE HALLER

1. İSTİDRÂC

1.1. Sözlük ve İstılâh Anlamı

Aslı yükselmek anlamında درج kökünden türeyen İstidrâc kelimesi, derece derece yükselmek, aşama aşama çıkmak, adım adım ilerlemek, basamak basamak yükselmek manalarını içerir.²⁷⁹ Cürcanî İstidrâcî çeşitli ifâdelerle tanımlar. “Allah’ın, kulu belâ ve azab ile hakir olması için ömrünü bitirinceye kadar vakit vakit haceti kabul edilmiş kılmasıdır”. “Kişinin Allah’ın rahmetinden tedricen uzaklaşmasıdır”. “Allah’ın mühlet vermesi ile azabı hak edenin azar azar azaba yaklaşmasıdır”. “Şeytan’ın bir kulu yüksek bir yere yükseltip sonrada oradan düşürüp helak etmesidir”.²⁸⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de mekr, keyd, imlâ, ihlâk, hud’a, muhâdaa ve imhal olarak da geçmektedir.²⁸¹ İspirî, şöyle demektedir: "Kendisinden hârikulâde olaylar gerçekleşen bir adam gördüğünde onun durumuna bak. Eğer durumu şer-i şerîfe uygunsu, onda gerçekleşenin kerâmet olduğuna hükmet. Uygun değilse İstidrâc ve sihir olduğuna hükmet. Sakın cahillerin itibar ettiği gibi sadece hârikulâde olayın meydana gelmesine itibar etme".²⁸² Bütün bu tanım ve açıklamalara göre İstidrâc sahibi kişi, yükselmeyi veya çok başarılı olmayı çıkarına uygun bir başarı zanneder. Oysa hakîkatte bu yükselme onun için kötü bir noktada tamamlanacaktır.

²⁷⁹ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhit Tercemesi*, 2: 1266; Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 248; İsfahâni, *el-Müfradat el-fâzi'l-Kur’ân*, 541; Topaloğlu, Karaman, *Yeni Kâmus*, 98; Yeğin, *Yeni Lûgat*, 513.

²⁸⁰ Cürcanî, *Kitabu't-Ta'rifât*, 19; Arslan, Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 335, Karaman ve dğr., *Dînî Kavramlar Sözlüğü*, 331.

²⁸¹ Karadeniz, “İstidrâc”, 2: 985; Durmuş Özbek, "Hârikulâde Olaylar ve İhânet/Hızlân", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (Mart 2002): 96; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 155.

²⁸² Öge, "Ömer el-İspirî nin er-Risâle fi'l Havârik Risâlesi Bağlamında Hârikulâde Olaylar", 735.

1.2. İstidrâcın Mâhiyeti

Hârikulâde haller inançlı, inançsız, fâcir, dindar herkeste zuhûr edebilir. İnanmayan fâcir kimselerde bu haller'in meydana gelmesine İstidrâc, mekr, keyd gibi isimler verilir. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) şöyle demektedir. İblis, Deccâl ve Firavun gibi Allah düşmanlarından hârikulâde haller zuhûr etmesi mümkündür. Bunlar mûcize ya da kerâmet olarak değil "ihtiyaçlarını giderme" olarak isimlendirilir. Bir yandan ihtiyaçları giderilirken diğer yandan yavaş yavaş cezaya çekilirler. İhtiyaçlarının giderilmesine aldanarak küfür ve haddi aşmada ileri giderler.²⁸³

Ehl-i Sünnet âlimlerinin ilâhlık iddiasında bulunan bir kişiden hârikulâde olayların zuhûr etmesinin caiz olduğu görüşünü benimsediklerini ve bu konuda ittifak ettiklerini anlıyoruz.²⁸⁴ Her bir ferd Allah'ın verdiği akıl ve idrak ile, yaratılan birisinin ilâh olamayacağını kavrayabilir. Bu sebeple ilâhlık iddiasında bulunan kişiden İstidrâcın görülebilmesinin mümkünlüğüyle beraber bu hallerin, göz boyamasına müsâde edilmemesi ve aldatici hallere inanılmaması gerekir. Kâfirin elinde zuhûr etse dahi bilinmesi gerekir ki o kâfirdir. Onun yalancılığı noktasında şüphe yoktur. Firavunun yüzyıllarca hâsta olmaması İstidrâca örnektir.²⁸⁵ Eserlerinde kelâmî konuları da işleyen Said Nursî, Şualar adlı eserinde Deccâl'in İstidrâc nevî'nden olağanüstü haller göstererek insanları etkileyebileceğini ifâde etmektedir.²⁸⁶ İlâhlık iddia eden Deccâl ve Firavun gibi zevatların kâfir olduğu hususunda akli başında hiçbir insanın şüphesi olmamasına rağmen, ilâhlık iddia eden bu kimselerden sıra dışı olaylar meydana gelmiş, ya da gelecektir. Oysa ilâh mürekkep, cisim ya da âraz değildir. Yani parçalardan meydana gelmez. Fakat Deccâl ya da Firavun cisim olup yaratılmışlardır. Yaratılmışların ilâh olması mustahildir. Diğer taraftan günümüz âlimleri içerisinde Deccâl'in ilâhlık iddia eden bir kişi değil, her dönemde bulunabilecek bir tip olduğunu iddia edenlerde vardır.²⁸⁷

---

²⁸³ Beyazîzâde Ahmet Efendi, *İmâmî Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikâdi Görüşleri*, trc. İlyas Çelebi (İstanbul: İfav Yayınları, 2016), 119.

²⁸⁴ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 119; Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 285; Taftazanî, *Şerhu'l-Akâid*, 277.

²⁸⁵ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 285; Bakıllanî, *Kitâbü'l-Beyân Ani'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l- Keramât*, 126; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, Haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 121-122.

²⁸⁶ Bakıllanî, *Kitâbü'l-beyân 'ani'l-fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l- keramât*, 126; Nursî, *Şualar*, İkinci Baskı (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010), 926-930.

²⁸⁷ Üşî, *Emalî Tercümesi*, 73.

Olağanüstülük sadece ilâhlık iddia edenlerde meydana gelmez. İstidrâc bazı hikmetlere binaen kâfirlere ve âsilere verilmiştir. Zira onlar bunu kendine mâl eder, gafletlerine devam ederler. Bu haller ile övündükçe övünür kötülüklerine devam ederler. Bundan dolayı Allah onları kurtulamayacakları hale getirir. İstidrâc'ın kâfir ya da günahkâr kişilerde meydana gelme sebebi ise öncelikle doğru yolu kabul etmeyip Kitâb'ın çağrısına kulak tıkamalarındandır. Bu böyle devam ettiği müddetçe her başarının kendilerinden kaynaklandığını düşünürler. Bu başarıların içinde insanların kaldıramayacakları şeyleri yapabilme gücü de olabilir.²⁸⁸ Örneğin, su üstünde yürüyebilir ya da uçabilirler. Sportif alanda, ilmî alanda kimsenin yapamadığını yapabilirler. Eğer bu yüksek başarılar inanan kimselerden meydana gelirse “Benim yaptığım şeyler doğru olmasaydı, Allah bana bu kadar başarı vermezdi”. diye düşünürler. Bunun neticesinde kibir ve gururları daha da artar. Bu anlayış daha sonra onların sapıklıklarını artırır. İşte bu noktaya derece derece gelirler. En sonunda şiddetli bir azaba maruz kalmaları için şartlar olgunlaşır. Sühreverdî (ö. 632/1234), “İslâmın emir ve yasaklarına uymayan kişilerde görülen sıra dışı haller, o kişilerin Hak'tan daha fazla uzaklaşmasına, azmasına, halkı hor görmesine sebep olur”. demiştir.²⁸⁹ Çeşitli inanç gruplarına mensup kişilerde bu haller görülebilir. Fakat bunlar sürekli değildir. Örneğin, bazı ilkel dinlerde büyücü, kâhin veya şamanların kötü ruhları kovduklarına inanılırdı. Yahûdilikte de din adamlarınının hârikulâde haller göstererek hâstaları tedavî ettiğine inanılırdı. Yine İncil de Havârilere ne zaman tebliğe başlarsa Hz. İsa'nın desteğiyle, insanları kötü ruhların etkisinden kurtardıklarına ve tedavisi zor hâstaları iyileştirdikleri zikredilmektedir. Eski Türklerde de Kamlar'ın her hâstalığa şifâ bulduğu ve gelecekte haber verebildikleri düşüncesi yaygındı. Böyle insanların olağanüstü şekilde talepleri yerine getirmesi ve insanların bunları görmesi İstidrâc olarak açıklanmaktadır.²⁹⁰

Netice olarak İstidrâc, kâfir ve fâsıkların elinde zuhûr eden fevkalâde hallerdendir. İster mü'min ister kâfir olsun Allah'ın onların ellerinde İstidrâc nevî'nden olağanüstü haller yaratabileceği kabul edilmiştir.

²⁸⁸ Taftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, trc. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 253.

²⁸⁹ Şihabüddin Sühreverdî, *Avârifü'l-Meârif*, trc. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Saadet Yayınevi, 2010), 259.

²⁹⁰ Abdulvahap Yıldız, “Kerâmet ve İstidrâc”, *Harran Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1, (Ocak-Haziran 2009): 57.

1.3. İstidrâcın İmkânı

Ehl-i Sünnet Kelamcılarının çoğu olağanüstü durumların Peygamberler dışında da görülebileceğini, bunun imkân dâhilinde olduğunu söylemişlerdir. Az da olsa bu görüşü benimsemeyen kimselerin de bulunduğu kaynaklarda geçmektedir. Örneğin Eş'arî kelâmcılarından Ebû İshak el-İsferâyînî (ö.418/1027), bunlardan bir tanesidir.²⁹¹ İmâm Eş'arî'nin (ö.324/936) verdiği bilgiye göre Müslümanlar içerisinde mucize dışındaki hârikulâde hallere ilişkin dört görüş bulunmaktadır. Birincisi, Peygamberler dışınca kimsede olağanüstü hallerin olmayacağını söyleyenler ki bunlar Mu'teziledir.²⁹² İkincisi, sadece imamlarda zuhûr edeceğini söyleyenler ki bunlar râfizilerdir. Üçüncüsü, sâlih kimselerde meydana gelmesini mümkün görenler ki bunlar Ehl-i sünnettir. Dördüncüsü ise İlâhlık iddia eden kimselerde meydana gelmesini caiz görüp nübüvvet iddiasında bulunan yalancılarda zuhur etmesini kabul etmeyenlerdir.²⁹³ Ebû Hanîfe İstidrâcın mümkün olduğunu, bunun "İhtiyacı giderme" olarak ifade edilebileceğini eserinde bildirmiştir.²⁹⁴ Olağanüstü hallerin vukû bulması sahâbe ve sonraki nesillerden tevâtür yoluyla nakledildiği için inkârı kabil değildir. Olağanüstü hallerden îmân ve amel-i sâlih ile olanlar kerâmet veya meûnet, îmân veya amel-i sâlih ile olmayanlar İstidrâcdır.²⁹⁵ Ehl-i Sünnete göre genel olarak dört türlü hârikulâde hâdise vardır. Bunlar: Peygamberlerin mucizeleri, velîlerin kerâmetleri, Allah düşmanlarının aldatmaları (ihânet) ve velî olmayan mü'min kimselerin sıkıntılarını gidermeye yönelik olan meûnettir. Bazıları ihânet ile İstidrâcı kasetmişlerdir.²⁹⁶ Ehl-i Sünnet'e göre Allah, şeytanları istediği kılığa sokar, onlar da kuş sûretine girip insanların önüne geçer, onlara vesvese verirler. Mu'tezile ise Şeytan'ın insana vesvese veremeyeceğini, insanların kendi kendine vesvese verdiğini söylemektedir. Ebû'l Muîn en-Nesefî (ö.508/1115), Mu'tezile'nin bu görüşünü eksik bulur. Ona göre nefis insanı kötülüğe sürükler, fakat vesveseyi Şeytan verir.²⁹⁷

²⁹¹ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3: 544-546; Abdülkerîm Kuşeyrî, *Risâletü'l-Kuşeyriyye*, trc. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlk Harf yayınevi), 2013, 558.

²⁹² Ebu Hâsan el-Eş'arî, *Makaletü'l-İslâmiyyin*, trc: Mehmet Dalkılıç (İstanbul: Kabalcı, 2005), 74.

²⁹³ Eş'arî, *Makaletü'l-İslâmiyyin*, 317; Yavuz, Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet, 91.

²⁹⁴ Ebu Hanife, *el-Fıkhü'l-Ekber*, trc. Hüseyin S. Erdoğan, (İstanbul: Hisâr Yayınevi,1990), 216.

²⁹⁵ Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, 277.

²⁹⁶ Yavuz, "Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet", 92-94.

²⁹⁷ Nesefî, *Tabsiratü'l-edille*, thk. Hüseyin Atay (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993), 109-134; Ebu'l-Muîn en-Nesefî, *Bahrü'l-Kelâm*, trc. Ramazan Biçer (İstanbul: Gelenek, 2010), 90-91.

Ebû Ali el-Cübbâî (ö. 303/916), Ehl-i sünnet ekolü'nün İstidrâca delîl olarak getirdiği Âraf sûresi'nin 182-183 âyetlerini şöyle yorumlar. Bu âyetler kâfirlerin geri dönüşü olmayan bir yola giripte cezayı hak edene kadar, Allah'ın süre vermesi acele etmemesini ifâde eder. Yani Allah kulunun hayrını ve iyiliğini istediği için onu hemen helak etmek yerine süre vermektedir. Bu sayede belki tekrar tevbe edip günahlardan arınabilirler. Fakat tevbe ve arınmayı istemedikleri belli olunca cezaya aniden düşerler. Bu cezalar öldürmek, kökünü kazımak veya dünyâda ceza çektirmek olduğu gibi âhirete de bırakılabilir. Râzî (ö.606/1210), Cübbâî'nin bu düşüncesine şu cevabı verir. Âyetteki kasıt onların her haddi aşmasında Allah'ın daha da bol nimet vermesidir, böylece onlar dünyaya meyleder, Allah'tan uzaklaşırlar. Bu bazı insanların başına geldiğine göre bunu nasıl inkâr edebiliriz. Ayrıca farzedelim bu mühlet verme cezayı vermeme de olsun. Ancak bu da Mu'tezile'nin "Allah kulunun ancak hayrını ve salâhını ister" görüşüyle çatışır. Eğer Allah o kimsenin hayrını istediği içi mühlet veriyor olsaydı onun hemen canını alırdı ki, bu da onun günaha girmesini engellerdi. Allah kulunu dünyada yaratıp mükellefiyet verip, bunun o kulun sadece küfrünü arttıracığını bildiği halde ömrünü uzatıp günah işleme imkânı verince biz Allah'ın o kimseyi azap için yaratmış olduğunu anlarız. Bu da "*Biz İnsanların ve cinlerin çoğunu cehennem için yaratmışızdır*".²⁹⁸ âyetine uygundur demektedir.²⁹⁹

İstidrâc ile olağanüstü bir durum ifâde edilir. Ayrıca kâfirlerin dünyada çok iyi bir pozisyonda olup, başarılı olmaları ve bu başarının getirdiği sarhoşluk ile övünüp gururlanmaları, bu sebeple yavaş yavaş cehenneme sürüklenmeleri kastedilir".*Âyetlerimizi yalanlayanları farkına varmayacakları şekilde adım adım uçurumun kenarına göstereceğiz*"³⁰⁰ âyeti İstidrâca delîl olarak gösterilen âyetlerdendir. Burada işâret edildiği gibi İstidrâc sahipleri inkârcı ve günahkârlardır. Serrâc (ö. 378/988) ise "inanç sahibi olmayanlarda görülür" demiştir.³⁰¹ Fakat tariften anladığımız kadarıyla İstidrâc sadece ilâhlık iddia eden kimselerden değil günahkâr kimselerden de görülür. Bu tabiatüstü olay meydana geldiğinde oluşan sıra dışılığın kerâmet mi İstidrâc mı olduğu noktasında tartışmalar vardır, hatta sihir dahi bu tartışmalarda konu edilmiştir.

---

²⁹⁸ A'râf 7/179.

²⁹⁹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 11: 177.

³⁰⁰ A'râf 7/182.

³⁰¹ Ebu Nasr es-Serrâc, *el-Luma*, trc. Hâsan Kamil Yılmaz (Ankara: Altınoluk, 1996), 526.

1.4. İstidrâcın Kerâmet ve Sihirden Farkı

Bir başka tartışma konusu İstidrâcın, kerâmet ve sihrin nasıl ayırt edileceği hususudur. Kerâmet ilâhi bir lütûftur.³⁰² İstidrâc ise bir âfettir. Sonu felâket ve hüsrarla biten bir aldanmadır. Her ikiside hârikulâde olaylardır. Fakat birisi sâlihlerde görünürken diğeri fâcirlerde ve küfür ehlinde görünür. İstidrâcın manaları içinde kâfirlerden meydana gelen haller denilirken fasık ve facirlerdende meydana gelir, denilmektedir.³⁰³ O zaman bu halin kendîni kontrol edemeyen bir müslümandan ya da velî bir kuldân zuhûr etmesi de mümkündür. Kuşeyrî (ö. 465/1072) şöyle demiştir: İstidrâc şekillerinden biri mürîdin nefsinin ve rabbinin hakkını bilmeden yersiz iddiâda bulunup tehlikeli yollara girmesi bu sebeple edepsizlik etmesidir.³⁰⁴ O halde kerâmet ve İstidrâc nasıl ayırt edilecektir, Şöyle ki kerâmet sahibi kişi gurur ve kibire kapılmaz. Kendisinde zuhûr eden bu hal'in Allah'ın inâyeti olduğunu bilir ve bu haller için hoşnut olmaz. Bu hal'in imtihan olduğunu bilip İstidrâc endişesi duyar. Oysa İstidrâc sahibi kişi gösterdiği hârikulâde olay için kibirlenip gururlanır. Bu hallere müstehak olduğunu düşünür. Ve bunları izhâr edip herkesin duymasını ister. Bu hallerle övünür. Kendisini Allah'ın gazabından emin zanner. Sonunu kötü biteceğini hiç düşünmez. Kalbinde havf olmaz. Tevazû olmaz. Bu hale şükretmez.³⁰⁵

Nursî kerâmetle İstidrâcın farkını şöyle açıklar: “Kerâmet ile İstidrâc sûreten birbirine benzese de manen birbirine mübâyin ve zıttır. Zirâ kerâmet, mûcize gibi Allah'ın fiilidir. Ve o kerâmet sahibi de kerâmetin Allah'tan olduğunu bilir, tevekkül ve yakîni ziyadeleşir. İstidrâc ise gaflet içinde iken eşyay-ı gaybiyenin inkişâfından ve garib fiilleri izhâr etmekten ibarettir. Fakat bu İstidrâc sahibi bunu nefesine istinat ve iktidarına isnat etmekle enaniyeti ve gururu öyle fazlalaşır ki “bu servet ancak benim bilgim sayesinde bana verilmiştir”. der. Kerâmet bir ikrâm iken, İstidrâc bir keyd, yani kâfirlere küfürlerinden ve azgınlıklarından dolayı ilâhî bir hiledir. Allah kâfirlerin küfrünü onların isteğine bağlı olarak arttırarak İstidrâc sûretinde kâfirlere birtakım

³⁰² Üşî, *Emâli Tercümesi*, 75; Neseî, *Bahrü'l-Kelâm*, 89.

³⁰³ Cürçânî, *Kitabu't-Ta'rifât*, 19; Kelâbâzî, *Ta'arruf*, 121-122; Gölcük, Toprak, *Kelâm, Tarih-Ekoller-Problemler*, 391

³⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevî, *Râhu'l-Beyân*, trc. Ömer Çelik, Cafer Durmuş (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 6: 455.

³⁰⁵ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 123.

güçler verir. Deccâlin bir gözünde ispiirtizma olup insanları tesiri altına alması bu kabildendir.³⁰⁶

Görülüyor ki hârikulâde bir hale sahip olmak endişe verici bir durumdur. Bu sebeple son derece ciddi olunmalı, dikkatli davranılmalıdır. Çünkü bu tür sıra dışı haller nefsin hoşuna gider ve insanı yoldan çıkarabilir. Bu öyle bir yoldan çıkmadır ki kişi farkında bile olmaz. Bu tür halleri kendine mâl eder, “Ben yaptım ben ettim ben başardım der” buna sevinir. Sonunda helâk olup gider.

Diğer yandan yapılan tanımlara bakıldığında İstidrâcın sihirle benzer yönleri olduğunu anlıyoruz. Bu benzer yönden hareketle İstidrâc ile sihir birbirine karışmaz mı? Sorusu sorulduğunda şöyle cevap verilebilir: “sihir” kelimesi, “döndürmek, çevirmek, geri yüklemek, aldatmak, kandırmak, hile yapmak ve havale etmek” gibi değişik anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise insana yönelik tabiatüstü ya da doğaüstü gizli güçlerin yardımı ve aracılığıyla belli bir maksadı gerçekleştirmek ve belli bir gayeye ulaşmak için uygulanan ve etkili olduğu kabul edilen eylem³⁰⁷ olarak ifade edilir. Sihir bir yönüyle sıra dışı olduğu için İstidrâca benzer. Çünkü İstidrâc gösterenler, sihirle yapılmayanı yapılmış gibi gösterirler. Meselâ; Bir kimse cam ve ateş yemediği veya şiş batırmadıkları halde, başkaları onun cam ve ateş yediğini veya vücuduna şiş batırdığını zanneder.³⁰⁸ Bazı sihirbazlar havada uçabilir, küçük deliklere girip kaybolabilir. Zira her yöne hareket edebilmek insanın gücü dâhilindedir. Sihirbazın seçtiği şeyde Allah’ın aklen ona güç vermesi imkânsız değildir. Çünkü sonuçta o kuvveti veren Allah’tır.³⁰⁹ İslâm dînî kesin olarak sihiri ve kâhinliği yasaklar. İslâm’ın kâhinleri kınamasının sebebi, insanları basit ve uydurma şeylere inandırıp gerçek Allah inancından uzaklaştırmasıdır. Bu açıdan yaptıkları göz boyamadır. Firavun’un sihirbazları Hz. Mûsâ (as)’ya karşı içine civa doldurulmuş hortuma benzer iplerin sıcak bir alana bırakılması sonunda iplerin yılan şeklini aldığını iddia ederek insanları aldatmışlardır.³¹⁰ Buna karşılık Hz. Mûsâ elindeki asâ’yı bırakınca dev bir yılana dönüşmüş ve bütün

³⁰⁶ Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, 218.

³⁰⁷ Hüseyin Doğan, “Sihir ve Din İlişkisi”, *Muş Alparlan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu* (Mayıs 2012), 513-514; İlyas Çelebi, “Sihir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 170.

³⁰⁸ Bakıllanî, *Kitâbü'l-Beyân Ani'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l-Keramât*, 98-99; Yıldız, *Kerâmet ve İstidrâc*, 61.

³⁰⁹ İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, trc. Adnan Bülent Baloğlu (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 262; Bakıllanî, *Kitâbü'l-Beyân Ani'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l-Keramât*, 98-99.

³¹⁰ Bakıllanî, *Kitâbü'l-Beyân Ani'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l-Keramât*, 98-99.

sihirli yılanları yutmuştur. Bunu gören sihirbazlar Hz. Mûsâ'nın peygamber olduğuna îmân etmişlerdir.³¹¹ Kur'ân-ı Kerîm'de “*Nerede olursa olsun, sihirbaz aslâ iflâh olmaz*”.³¹² buyrulurken Hz. Peygamber “Kim bir kâhine ya da falcıya gider de onun söylediğinin doğru olduğunu kabul ederse, Muhammed’e indirilene inkâr etmiştir”.³¹³ “Kim bir kâhine gelir, bir şey sorar ve söylediklerine de inanıp tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez”.³¹⁴ buyurmuştur. Dolayısıyla İstidrâc ile sihrin birbiriyle ilişkisi olduğu söylenebilir. İkisinde de aldatmaca vardır. İkisinde de hayrete sevkeden haller meydana gelir. Fakat birisi insanlar tarafından göz boyama tekniği ve el çabukluğu ile uydurulurken, diğeri ise Allah’ın ceza kabilinden hazırladığı bir tuzaktır.

1.5. İstidrâcın Dayandığı Deliller

1.5.1. Kur'ân-ı Kerîm’de İstidrâc

Kur'ân-ı Kerîm’de İstidrâc ile ilgili çeşitli âyet-i kerîmeler mevcuttur. Bu âyet-i kerîmelerde Allah’ın emir ve nehiyelerine kulak asmayan kişilere birçok başarılar verilip onların aşama aşama helakinden bahseder. Tefsîr âlimleri de bu tür kişilerden meydana gelebilecek olağanüstü hallere kitaplarında yer vermişlerdir. Konuya dâir âyet-i kerîmeleri ve yorumları şöyle sıralayabiliriz.

“Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları bilemeyecekleri bir yerden yavaş yavaş felakete götüreceğiz. Ben onlara mühlet veririm. Şüphesiz benim tuzağım çetindir”.³¹⁵

İstidrâc derece derece yükselmek anlamını taşır. “Senestedricuhüm” ifâdesi “Biz onları helak edecek ve cezalarını katlandırarak şeylere hiç bilmedikleri yerden yani kendileri hakkında ne murad edildiğini bilmeksizin azar azar yaklaştıracamız” demektir. Allah bu kimselere azgınlığa dalıp gitmişken daha fazla nimet gönderir. Böylece iyice şımarırlar ve yeni günahlara girerler kendilerini doğru yolda hisseder elde ettiklerini Allah’ın lütfu görürler. İşte bu Allah’ın İstidrâcıdır.³¹⁶ Râzî şöyle demektedir. “Ümli lehum” imlâ mühlet vermek demektir. Âyetteki anlamı onlara süre veririm ki

³¹¹ A’râf sûresi 115-118.

³¹² Tâhâ 20/69.

³¹³ Ahmed, *Müsned*, 2/429.

³¹⁴ Müslim, “Selam”, 175; İmâm Nevevî, *Riyazu's-Sâlihîn*, trc. Abdullah Parlıyan (Konya, Konya Kitapçılık, 2002), 490.

³¹⁵ A’râf 7/ 182-183.

³¹⁶ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 1046; Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 11: 175.

günahlarını sürdürsünler. Ömürlerini uzatırım ki hakka dönüp tevbe etsinler diye. Âlimlerimiz kaza kader meselelerinde “İstidrâc” “imlâ” ve “keyd-i metîn” ifâdelerini delil olarak öne sürmüşlerdir. Bu ifâdeler Allah’ın kullarını küfre ve delâlete sevkedecek şeyleri yaratabileceğini gösterir ki, Mu‘tezile bunu reddeder.³¹⁷ İmâm Mâtürîdî: “İstidrâc gaflet anında kişinin emin olduğu yerden ansızın azaba düçar olmasıdır. Bu azap onların bunu hak etmesi sebebiyledir. Onlar, tuzak kurarken Allah’ta onlara bir plan dâhilinde farkına varamayacakları bir şekilde tuzak kurmuştur”.³¹⁸ demektedir. Kuşeyrî ise: “İstidrâc halk arasında şöhret bulurken Allah katında zelil olmaktır. Bir kimsenin saf halini terk edip, günaha dönmesidir. Hâstalıkli anlamlardan doğan geniş iddialardır”.³¹⁹ demektedir.

İstidrâcta manevî bir zorlama vardır. Fakat kulun inkârına bağlı bir ayrıntı ve o inkârın bir cezası olan, yani kulun kendi hür iradesi ile yaptığı bir seçime ilişkin olan ve ömrün belli bir noktasından başlayan bir zorlama şekli olduğundan, esas itibarıyla bir mutlak zorlama değildir.³²⁰ Hikem-i Ataiyye’de şöyle denilmiştir. “Sürekli kötülük ve fenalık yaptığın halde Allah’ın sana devamlı olarak iyilikte bulunmasının İstidrâc olmasından kork. Çünkü o böylelerini hiç beklemedikleri terden tedricen helâke sürükleyeceğini haber vermektedir.”³²¹

Tasavvufî anlayışa sahip olan Müfessir Bursevî (ö. 1137/1725)’ye göre, “İstidrâc” ya aşağıdan yukarıya yavaş yavaş yükseltmek ya da yukarıdan aşağıya yavaş yavaş indirmektir. Netice de korkunç bir sona düçar olurlar. Müfessire göre, Allah güç ve kuvvetine layık bir şekilde ceza vermek için zulmedenlere mühlet verir. Bazılarına da rahmeti gereği azablarını hafifletmek için dünyada ceza verir.³²² Bursevî ruhban ve benzerlerinin olağanüstü hâdiseler gösterebileceğini, bunların İstidrâc nevî’nden meydana geldiğini hatta Hintli kafirlerin şaşılacak himmetlerinin olduğunu beyan edip şöyle bir nakil verir: Gazneli Mahmud (ö.421/1030), Hintli keferelere her saldırmasında hâstalanmakta ve başarısız olarak geri dönmektedir. Bunun sebebini araştırınca Hintli bazı kimselerin himmette bulunduğunu öğrenmiş ve bunu engellemek için davullar

³¹⁷ Razî, *Tefsîr-i Kebîr*, 1: 176.

³¹⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü'l-Kur’ân*, 6: 138-139.

³¹⁹ Kuşeyrî, *Letaifu'l-İşarat*, trc. Mehmet Yalar (İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012), 2: 270.

³²⁰ Yazır, *Hak dîni Kur’ân dili*, 4: 353-355.

³²¹ Çelik, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, 2: 277.

³²² Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, 6: 453-455.

çalınmış, okunup üfürülmüş ve o Hintli kişilerin zihinleri başka şeylerle meşgul edilmiş, bu sayede şehir ele geçirilmiştir.³²³

“Âyetlerimizi yalanlayanları bilmedikleri yerden yavaş yavaş azaba yaklaştırırız. Bu sebeple onlara peşpeşe nimetler veririz. Yani Allah bu nimetleri onları sevdiğinden değil kurdukları düzeni başlarına geçirip yıkmak için nimet vermektedir. Allah haddi aşanlara mühlet veriyor ki sonunda kurtulmalarına imkân kalmayacak şekilde onları yakalayacaktır”.³²⁴

Âyetlerin tefsîrlerini incelediğimizde hârikulâde olaylara çok atıf yapılmamış olup, genelde zâlim ve zorbaların cezalarının daha çetin olması için Allah tarafından onlara derece derece üstünlükler verildiği, fakat onların bu başarılarını kendilerinden bilip hadlerini daha da aştıkları ve en sonunda kurtulamayacakları bir azaba uğrayacakları ifade edilmiştir.

İstidrâc ile ilgili bir diğer bir âyet şudur: “(Ey Muhammed!) Bu sözü (Kur’an’ı) yalanlayanlarla beni baş başa bırak. Biz onları bilemeyecekleri biçimde adım adım helâka yaklaştıracāğız. Onlara mühlet veriyorum. Şüphesiz benim tuzağım sağlamdır”.³²⁵

Âyetteki “yaklaştırma” ifâdesi İstidrâctır. “Bilmedikleri yönden” ifâdesi ise bu İstidrâcı fark edememeleridir. Tasavvufî anlayışta İstidrâca sadece zâhirden değil batından da bakılır. Ebû’l-Hüseyin şöyle demektedir: İstidrâca muhatap olan kişi sekr halindedir. Sekr halinde olan kişiye fecaatinin elemi ancak bu halden çıktığında verilir.³²⁶

Allah kendi planı uyarınca, âyetlerini yalan sayanları hemen cezalandırmayıp onlara mühlet verir. Kendilerine bazı imkân ve fırsatlar tanır. Fakat onların bu fırsatı değerlendirmeyip kurtuluşu olmayan bir yıkıma doğru giderler. Başarılarının ve elde ettiklerinin kendi ellerinden meydana geldiğini düşünür, verilen tevbe imkânını kullanamaz ya da onlara unutturulur.³²⁷

³²³ Fatih Oruç, “İsmail Hakkı Bursevî’nin Ruhu’l-Beyan Tefsîrinde Hârikulâde Olaylar”, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2008), 59.

³²⁴ Hicazî, *Furkan Tefsîri*, 2: 373.

³²⁵ Kalem 68/44-45.

³²⁶ Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, 22: 150-153.

³²⁷ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 22: 71; İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri*, 14: 8066; Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsîri*, 5: 436-437.

“Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şıarmış yöneticilerine (iyiye yönlendirici) emirler veririz; onlar ise orada günah işlemeye devam ederler, sonuçta o ülke helâke müstahak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz”.³²⁸ âyetinde şımarık yöneticiler’e emredilenin ne olduğu hususunda müfessirler farklı açıklamalar yapmışlardır.

Zemahşerî’nin âyet ile ilgili açıklaması sosyolojik bir yasaya işaret eder. Buradaki “emir”den maksat Allah’ın söz konusu insanlara her türlü imkânları bol bol vermesidir, bu da onları şımarıklığa ve azgınlığa sevkeder. Böylece o ülke yoldan çıkmış olur. Çünkü bu insanlara meşakkat ve zarar yoluyla uyarılar yapılmış ama onlar bu uyarıyı dikkate almamışlar, gereken dersi çıkarmamışlardır. Bu sebeple Allah onlara bir babanın evladına davrandığı gibi kimi zaman sert kimi zaman lütûfkar davranarak nimetler vermiş, nimetler arttıkça bu kimseler azmışlardır. Herhangi bir kabahat işlemediklerini düşünüp tevbe etmeye de yanaşmayınca Allah onları ansızın yakalamıştır.³²⁹ Yani zaten şıarmaya meyilli olan yöneticilere Allah mal, mülk, makam, şan, şöhrat vererek onları daha da azgınlıktırılmakta ve onlar derece derece azaba yaklaştırılmakta, bu şımarık halleri sebebiyle de azabları daha da katlanmaktadır. Fakat onlar bunun farkına varamayacak durumdadırlar.

Râzî, Mu’tezilî âlim Cübbâi’den şöyle bir nakil bildirir: Âyetteki “Dilediğimiz vakit” ifâdesi azab vaktinin yakın olduğunu ifâde eder. Bir belde için helak etme süreci başlamadan önce Allah onların nimetten şıarmış yöneticilerine itaati emreder. Onlar ise buna yanaşmaz. Bu şuna benzer hâsta ölmek üzere olduğunda acıları artar hâstalığı şiddetlenir. Bununla hâstanın ölmek istediğı anlamı çıkmaz. İşte buradaki kasıt budur.³³⁰ Yani Cübbâi’ye göre burada aşama aşama tuzağı çekmekten bahsedilmiyor. Şıarmış yöneticilerin tevbe etmelerine fırsat veriliyor. Bu fırsat değerlendirilmeyince helak başlıyor.

İmâm Mâtürîdî şöyle demektedir: “Yalanlama ve inat yüzünden şıarmış yöneticiler helak edilirler. Onlara nimet verilmiş, onlar bu nimete şükür yerine kibirlenme yoluna gitmişlerdir. Ulularına itaat emri verilmiş, yerine getirmemişlerdir.

---

³²⁸ İsrâ 17/16.

³²⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 644; Karaman, *Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsîri*, 3: 470-471.

³³⁰ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 14: 432.

İşte helak sebepleri budur. Allah mûcizeler karşısında kibirlenen geçmiş ümmetleri helak etmiştir, yoksa resûlleri yalanlayanları hemen helak etmemiştir”.³³¹

“Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unuttunca her şeyin kapılarını onlara açtık. Nihâyet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık! Böylece onlar birdenbire bütün ümitlerini yitirdiler”.³³² âyetiyle ilgili olarak Hâsan Basrî’den şöyle bir yorum aktarılır: Allah kimin rızkını genişletir de o kimse bunun imtihan olduğunu görmezse onun sıhhatli bir görüşü yoktur. Allah kimin rızkını daraltır da o kişi kendisine yardım edildiğini farketmezse onunda sıhhatli görüşü yoktur. Kâbe’nin rabbine yemin olsun ki istedikleri kendilerine verilipte sonra geri alınan kavim, hileleri(mekr) karşılığında cezaya uğratılmıştır.³³³

İmam Mâtürîdî şöyle demektedir: Onlar davet edildikleri şeyi kabul etmeyi bıraktılar belalar konusunda uyarıları unuttular. Buna rağmen her şeyin kapısı onlara açıldı ve şımardılar daha sonra da ansızın yakalandılar. Bütün ümitleri bitti.³³⁴ İnsanlar kıtlıktan bolluğa, ulaştıkları zaman, imtihanda olduklarının farkında olup daha dikkatli davranmalı, nimetleri verene hakkıyla şükretmelidir. Kurânda geçmişte nimet verilenlerden bahsedilir. Onlara bol nimet verilip şükür istenince aldandıklarından, şükür yerine kibir duygusu içine girmişlerdir. Bundan dolayı Kur’ânın anlatımına göre helak edilmişlerdir. Hz. Peygamber: “Bir topluluk günah işlemekte ısrar ederken yine de Allah’ın onlara istedikleri şeyleri verdiğini görürseniz bilin ki bu bir İstidrâcdır”.³³⁵ buyurmuşlar, ardından da En’am 7/44.cü âyeti okumuşlardır.³³⁶ Yine Hz. Peygamber “Allah zâlime süre verir, bir yakalayınca da artık bırakmaz”.³³⁷ buyurup, “İşte Rabbinin haksızlık eden beldelere cezalandırması böyledir. O’nun cezası acı ve şiddetlidir”.³³⁸ âyetini okumuştur. Kendilerine hatırlatılan şeyleri unutup, uyarıldıkları zaman bundan yüz çevirenler için İstidrâc ve mühlet kabilinden bol rızıklar verildiğinden sözedilir. İstidrâca uğrayan bu kişiler rızıklardan istifâde ettirilip, sonrada cehenneme

³³¹ Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-Kur’ân*, trc. Yunus Vehbi Yavuz (İstanbul: Ensar, 2018) 8: 271-272.

³³² En’am 7/44.

³³³ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, c.9, s.435; İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri*, 6: 2631.

³³⁴ Mâtürîdî, *Te’vilâtü'l-Kur’ân*, 5: 81.

³³⁵ Ahmed b. Hanbel, 4, 145.

³³⁶ İbn Kesîr, *Hadîslerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsîri*, 6: 2631.

³³⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 11; Müslim, “Bir”, 62.

³³⁸ Hûd 11/102.

atılmışlardır. Devamla onların bu hatalardan pişman olduğu, fakat çok geç kaldıkları vurgusu da vardır.³³⁹

Konuyla ilgili bir diğer âyette şöyle denilmiştir: “*Firavun kavmine seslenerek şöyle dedi: "Ey milletim! Mısır'ın mülkiyeti benim değil mi? Şu ırmaklar ayaklarımın altında akıyor mu? Bunları görmüyor musunuz?"*”³⁴⁰

Firavun Hz. Mûsâ'nın davetini reddedip “o fakir ben ise zenginim padişah olacak biri varsa o da benim” gibi sözler söylemiş, sahip olduğu saltanat neticesinde ilâhlık iddia etmiş. Bu kibirle helâka sürüklendiğinin farkına varamamıştır, fakat Mu‘tezile olayı farklı bir açıdan değerlendirmiş 48. âyetteki “*onlar belki dönerler diye azabla yakaladık*”.³⁴¹ ifâdesinden kastın, Allah'ın herkesin îmân etmesini istemesi olduğunu, Mûsâ'nın gösterdiği mucizelerin bu amaca matuf olarak bulunduğunu, azabtan kastın ise, çekirge istilası, kurbağa istilası, kan ve biçim değiştirme gibi onlara isâbet eden şeyler olduğunu ileri sürmüşlerdir.³⁴² Mu‘tezile âyetteki kastı bir İstidrâc olarak görmemektedir. Rivâyete göre, Firavun köşküne at üzerinde binip çıkmak ister ve bu isteğine uygun şekilde atının ayakları uzayıp kısalırdı. Deccâlinda insanları aldatmak için bir takım hârikulâde göstereceği bilgisi vardır. Allah, Firavun gibi ilâhlık iddiasında bulunan, kibirlenen, büyülenen kimseleri oyalanmaları ve azablarının artması için isteklerine uygun şekilde sıra dışı şeylerle İstidrâc edecektir.³⁴³

İstidrâc ile ilgili verilen âyetleri değerlendirdiğimiz zaman genelde dünyadaki imtihan sürecine vurgu yapılmış, insanların verilen rızıklarla imtihan edileceği ifâde edilmiş, kazanılan başarı ya da rızıkların Allah'a değil de kulun kendisine yakıştırmasının İstidrâc olduğu vurgulanmıştır. Allah, müslümanlar içindeki fâcir ile sâlihlerin ayrılmasını murâd etmiştir. İstidrâc bu ayrımı sağlayacak araçlardan biridir. Nitekim Hz. Ömer bile İran fethinden sonra bol ganimetlerle dönünce isridrâcdan Allah'a sığınmış ve şöyle demiştir. “Allah'ım! Bu hazinelerin isridrâc olmasından sana sığınıyorum”.³⁴⁴ Hz. Ömer'in ne kadar titiz olduğunu ve kul hakkına nasıl riâyet ettiğini düşünürsek, mü'minler'in İstidrâc konusunda çok dikkatli davranması gerektiği sonucunu çıkarırız.

³³⁹ Hicâzî, *Furkan Tefsîri*, 2: 168.

³⁴⁰ Zuhruf 43/51.

³⁴¹ Zuhruf 43/48.

³⁴² Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 19: 533.

³⁴³ Ebu Hanîfe, *Fıkh-ı Ekber*, 217.

³⁴⁴ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 120; Gölcük, Toprak, *Kelâm, Tarih-Ekoller- Problemler*, 392.

1.5.2. Hadîslerde İstidrâc

İstidrâc ile ilgili âyetler olduğu gibi hadîsler de mevcuttur. Bu bağlamda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah'ın bir kula günah işlemesine rağmen dünyada sevdiği şeyleri ihsânda bulunduğunu görürseniz bilin ki o İstidrâcdır”.³⁴⁵ Daha sonrada İstidrâca örnek teşkil etmesi bakımından şu âyet-i okumuştur: “*Kendilerine hatırlatılanları unuttuklarında onlara her şeyin kapısını açtık. Nihâyet kendilerine verilen nimetlere sevinip zevke dalınca onları azabımızla ansızın yakalayiverdik. Hemen ümitsizliğe kapılıp şaşkına döndüler*”.³⁴⁶

Hadîs'ten anlaşıldığı üzere Allah günahkâr bir kuluna yaptığı hatalara rağmen rızık vermeye devam ediyorsa bu İstidrâcdır. Bir başka rivâyette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah zâlîme süre verir, bir yakalayınca da artık bırakmaz”.³⁴⁷ Çünkü bu kişi sürenin sonuna gelmiştir. Geriye dönüş bırakmamıştır. Tâbiri câiz ise bütün kredilerini tüketmiştir.

Dünyâda iyi insanlar olduğu gibi kötü insanlarda vardır. Bazen iyi insanlar kendilerine şu soruyu sorarlar. Neden Allah zâlîmleri helak etmiyor. Kötülük yapanlar neden hep kazançlı oluyor. Neden yaptıkları yanlarına kâr kalıyor. Bunun cevabı yukarıdaki âyet ve hadîste verilmiştir. Allah onlara mühlet vererek günahlarının artmasını sağlıyor. Elbette bu kişiler kendi yaptıklarının sonucunda günah sahibi oluyorlar. Fakat kalpleri o kadar katılaşmış ki günahlarının farkına varamayıp, kötülük yapmaya doymuyorlar. Allah'ta onlara süre vererek zulümleri sebebiyle azablarının artacağı bir zemin hazırlıyor. Böylece onlar alçaltıcı bir azaba dahil edilecek ve bir daha oradan asla çıkamayacaklar.

İstidrâca örnek olarak vereceğimiz hadîslerden bazıları Deccâl ile ilgilidir. Deccâl Kur'ân'da zikredilen konulardan değildir. Fakat taberî gibi bazı tefsîrciler "*Rabbinin bazı âyetleri geldiği gün, önceden îmân etmemiş olan veya îmânında hayır kazanmayan kimseye artık îmân etmesi fayda vermez*".³⁴⁸ âyetinde yer alan "bazı âyetler" ibâresiyle kastedilen mevzulardan birinin Deccâl olduğu ifâde etmiştir.³⁴⁹ Bizce bu yorum zorlama

³⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, 4, 145.

³⁴⁶ Enâm 6/44.

³⁴⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 11; Müslim, “Birr”, 62.

³⁴⁸ Enâm 6/158.

³⁴⁹ Taberî, *Câmîu'l-beyan*, 7: 265.

bir yorumdur. Çünkü burada kastedilen ölüm ya da kıyamettir. Bu sebeple meseleye hadîs penceresinden bakmamız gerekmektedir.

Başta Hz. Ebû Said el Hudrî ve Hz. Huzeyfe gibi sahâbeler olmak üzere çok sayıda sahâbeden yapılan rivâyetlere göre Hz. Peygamber, kıyâmete yakın bir dönemde Deccâl isimli birinin çıkacağını, ilâhlık iddiasında bulunacağını, bir yıllık mesefeleri bir günde gidecek güçlerinin olacağını, bazı İstidrâc halleri göstererek insanları kandıracağını haber vermiştir. Bu hadîslerin metinleri şöyledir: “Deccâl”³⁵⁰ in bir suyu ve ateşi olacak. İnsanların su olarak gördükleri yakıcı bir ateştir. Ateş olarak gördükleri ise, soğuk tatlı bir sudur. Sizden her kim ona yetişirse, ateş olarak gördüğüne talib olsun. Çünkü o, temiz tatlı bir sudur”.³⁵¹ “Deccâl insanları aldatmak için onların gözleri önünde bir adamı öldürüp tekrar diriltecek”³⁵² “Deccâl semaya emreder onlara yağmur yağdırır. Yere emreder onlara nebâtat bitirir. Bir harabeye uğrar ve “hazinelerini çıkar” der”.³⁵³ İbn Arabî’i de “Deccâl’in İstidrâcı su dediğinin ateş, ateş dediğinin su olmasıdır”.³⁵⁴ demektedir.

Deccâl ile ilgili hadîsler birçok sahâbe tarafından sahîh yollarla gelmiştir. Bundan dolayı kimi çevrelerce tevâtür derecesine ulaştığı belirtilir. Suyûtî bunlardan birisidir.³⁵⁵ Hadîslerde müteşâbih ifâdeler fazla olduğu için zahirî manada anlamak güçleşmektedir. Yani Deccâl ile kastedilen bir şahıs mıdır? Yoksa bir sistem midir? günümüzde bunun tartışması devam etmektedir.

Dünya bir imtihan yeridir. İnsanlar bu âlemde imtihan’dan geçirileceklerdir. Sahîh hadîslerden anladığımız kadarıyla Deccâl da bir imtihan aracıdır. Allah’ın kendisine verdiği güçle bazı sıra dışı olaylar gösterecektir. Deccâl’in göstereceği hârikulâde olaylar "İstidrâc" kabilindedir. Çünkü İstidrâc, "inançsız, îmânsız, âsi, fâcir kimselerin

---

³⁵⁰ İlâhî dinlerde kıyamet alâmetlerinden sayılan ve insanları doğru yoldan saptırmaya çalışacağı kabul edilen olağan üstü güçlere sahip kişi; Bk. Kürşat Demirci, “Deccal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, İstanbul 1994), 9: 67.

³⁵¹ Buhârî, “Fiten”, 25-26, “Enbiya”, 50; Müslim, “Fiten”, 105 (H. 2935); Buhârî, Müslim, *Müttefekun Aleyh Hadîsler*, trc. Abdullah Fevzi Kocaer (İstanbul: Hüner Yayınları, 2005), 777-780; Mahmûd el-Mısırî Ebû Ammâr, *Rihletu’n İle’d-Dâri’l-Âhire*, trc. Halil Aldemir (İstanbul: Karınca Yayınları, 2010), 318-325.

³⁵² Buhârî, “Fiten”, 27; Buhârî, Müslim, *Müttefekun Aleyh Hadîsler*, 777-780.

³⁵³ Buhârî, “Fiten”, 25; “Tevhîd”, 31; “Müslim”, 2937/110; Buhârî, Müslim, *Müttefekun Aleyh Hadîsler*, 777-780; Mısırî, *Rihletu’n İle’d-Dâri’l-Âhire*, 318-325.

³⁵⁴ İbn Arabî, *Tedbirât-ı İlâhiye*, trc. Ahmet Avni Konuk (İstanbul: İz Yayıncılık, 2004), 127.

³⁵⁵ Muhammed b. Cafer, el-Kettânî, *Nazmu’l- Mütênâsire mine’l-hadîsi’l-mütevâtire*, trc. Hanifi Akın, (İstanbul: Karınca Yayınları, 2003), 541.

isteklerine uygun olarak gösterdikleri hârikalardır".³⁵⁶ Gösterilen bu sıra dışı olaylar karşısında, bazı inancı zayıf kimselerin Deccâle inanacağı kaynaklarda belirtilmektedir. İnancı güçlü olanlar ise ona kanmayacaklardır. Zira insanlar çok iyi bilirler ki ilâh yaratılmışlar gibi olmaz. İlâh gözle görülmez. Oysa hadîsten anladığımız kadarıyla Deccâl herkes tarafından görülebilen bir şahıstır. Gözünde şaşılık olan ve kendi gözünü iyileştirmekten âciz olan bir varlıktır. Bu sebeple Hz. Peygamber: "Dikkat edin Deccâl'in sağ gözü kördür. Rabbiniz ise tek gözlü değildir".³⁵⁷ buyurmuştur. Bu hadîs-i şerifte de daha önce belirttiğimiz gibi müteşâbih bir ifâde söz konusudur. Bu sebeple te'vil edilerek yaklaşılması gerekir. Peygamber efendimiz "Rabbiniz ise tek gözlü değildir". demekle Allah-u Teâlâ'da asla bir eksiklik olamayacağını belirtmiştir. Allah'ın gözü vardır. Ama yaratılmışlara benzemez. O noksan sıfatlardan uzaktır. "*Şüphesiz Allah bütün yaptıklarınızı görür*".³⁵⁸ âyeti bu hakîkati ifâde eder. İnsanlar, bu nakiller sayesinde akıl ve irâdeleri ile Deccâl'in göz boyayan hallerini bilebilecekleri için onların İstidrâcına aldanmayacaklardır.³⁵⁹

Hadîste geçen Deccâl ile ilgili ifâdeler sıra dışı olaylardan bahsetmektedir. Zâhirine bakıldığında insanın kabul etmekte zorlanabileceği anlaşılmaktadır. Belki de bu yüzden Nursî Deccâl'in öldürülmesini aslında bir insanın değil, materyalist bir akımın yok edilmesi olarak görmüştür. Yani ona göre Deccâl "Şahs-ı manevî'dir".³⁶⁰ Nursî'nin öngördüğü gibi Deccâl'in manevî bir şahıs olacağı da mümkün olmakla birlikte biz ilizyonist bir beşer olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü sahîh rivâyetlerde Deccâl'in beşer olduğu belirtilmektedir.

Sonuç itibariyle Deccâl, son dönemin en büyük fitnelere birisi olarak görülebilir. Bazı müfessirler tarafından "bir kısım âyetler Deccâle işaret ediyor" şeklinde yorumlar yapılsa da bu konudaki esas mâlumatlar hadîslerde mevcuttur.

1.6. İstidrâc ile İlgili Değerlendirme

Egemen Dünyanın mazlumlara yönelik zulümleri geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam ediyor. Yaptıkları onca kötülüğe rağmen, kimse müdahale

---

³⁵⁶ Nursî, *Mektûbât*, 54.

³⁵⁷ Buhârî, "Fiten", 26; Müslim, "Fiten", 101; Buhârî, Müslim, *Müttefekun Aleyh Hadîsler*, 777-780; Mîsrî, *Rihletu'n İle'd-Dâri'l-Âhire*, 318-325.

³⁵⁸ Bakara 2/110.

³⁵⁹ Hucvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, 286.

³⁶⁰ Nursî, *Şualar*, 493.

etmiyor. Üstelik bu zâlim kimseler her alanda başarılı olabiliyorlar. Bu başarı belki zulüm ve gasb neticesinde, belki de her alanda yaptıkları yenilikler neticesinde oluyor. Müslümanlar ise genel olarak zulme uğrayan, zayıf, başarısız, bilgisiz ve güçsüzler. Kâbe’de her gün ağlayarak dua ve niyazda bulunuyorlar. Ama duaları kabul edilmiyor. Ya da öyle zannediliyor. Bazı zayıf inanç sahipleri “Allah bize hiç yardım etmiyor. Zâlimin yaptığı yanına kâr kalıyor” gibi sözler söylüyor. Peki, gerçekten böyle midir? Allah kullarını zulümle baş başa mı bırakmıştır? Nasıl olurda kâfir veya âsi kimseler böyle başarılarla ulaşmakta ve bu devam etmektedir. Şöyle ki; bu yaşananlar Allah’ın kudreti, bilgisi, ilmi dışında değildir. Onun izni olmadan bir yaprak dahi kıpırdamaz.³⁶¹ Allah böyle dilemeseydi hiçbir kâfir onun izni dışında olacak bir hata, kusur, aşırılık yapamazdı. Allah murât ettiğine göre böyle oluyor ve bizim de böyle inanmamız gerektiğini anlıyoruz. Siyasette, tarımda, ticarete, bilgi ve teknoloji de inançsız kimseler, keyifli ve başarılı iken; mü’min canı boğazında yaşamaktadır. Bir kısım Müslümanlar için bu harama girmekten dolayı olabilir. Eğer harama girilse belki de daha refah içinde yaşayacaklar. Ama bu seferde ahireti kaybetme tehlikesi ile karşılaşabilecekler. Tâhâ sûresinde Allah şöyle buyurur: *“Onlardan bazı kesimlere, kendilerini sınamak için dünya hayatının süsü olarak verdiğimiz şeylere gözünü dikme. Rabbinin rızkı daha hayırlı ve daha kalıcıdır”*.³⁶² Allah kullarından bazılarını sınamak için İstidrâc vermekte ve îmân ehli kimseleri uyarmaktadır. “Sakın onlara verilen dünya süslerini arzu etmeyin”. demektedir. Elbette Müslümanlar her alanda başarılı olabilmek için çaba harcamalıdır. Fakat Allah, insanları imtihan edecekse ona kimse mânî olamaz.

Tehânevî (ö. 1158/1745) şöyle demiştir: Fiiller tekrarlandıkça ruhta bir meleke haline dönüşür. Kul bütün benliği ile dünyaya meyl ederken Allah kulun taleplerini gerçekleştirdiğinde bundan onun için bir lezzet ve arzu ortaya çıkar. Bunun fazlasını ister. Gözü doymaz olur. Daha çok mal mülk servet başarı için yüksek sa’y ortaya koyar. Amacına ulaştınca durmaz. Bu hal bir alışkanlık (ünsiyet) peyda eder ve “bu başarılar ve zenginlik bendeki bir meziyet sayesinde oldu” demeye başlar. Bundan sonra sürekli böbürlenip, insanları hor ve hakir görmeye Allah’ın üzerindeki ihsânını

---

³⁶¹ En’âm 6/59.

³⁶² Tâhâ 20/131.

inkâr etmeye başlar.³⁶³ Bu da Cenâb-ı Allah'ın gazabını celp eder, bu zihniyetteki kimseler elde ettikleri başarılar ile sevinirken Allah'ın azâbına adım adım ilerlerler.

İstidrâc devletlere de milletlere de şahsiyetlere de uygulanır. Fecr sûresinde şöyle buyrulur”*Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine; direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine, o vadide kayaları yontan Semûd kavmine, kazıklar (çadırlar, ordular) sahibi Firavun'a! Ki onların hepsi ülkelerinde azgınlık ettiler. Oralarda kötülüğü çoğalttılar. Bu yüzden Rabbin onların üstüne azap kamçısı yağdırdı. Çünkü Rabbin (her an) gözetlemededir*”.³⁶⁴

İrem şehrine sahip olan bağ ve bahçeleri ile meşhur bir kavim, lüks ve şatafat içinde yaşarken helâk edilmişti. Allah, bu âyetlerde eski tarihin bildiği ve tanıdığı zâlim ve müstekbirlerin akıbetlerini haber vermiş, onlar zengin, güçlü ve gururlu iken, âhireti unutmışlarken sonunda bir rüzgâr ile yok olup gitmişlerdir. Tarih böyle zâlim ve fâcirlerin yüksek başarılarla ulaştıktan sonra yok olduğunu haber vermektedir. Günümüzde de kibirlenen zâlim ve zorba devletler vardır. Bütün zulümlerine rağmen aniden yok olmamaktalar. Kanaatimizce Onların İrem sahiplerinden farkı aniden değil, aşama aşama helâke sürüklenmeleridir. Bu aşama cehennem ile son bulacak yani eninde sonunda İstidrâc gerçekleşecektir.

Kur’ân’da şöyle denilir: “*Âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları bilemeyecekleri bir yerden yavaş yavaş felakete götüreceğiz. Ben onlara mühlet veririm. Şüphesiz benim tuzağım çetindir*”.³⁶⁵ Bu âyette açıkça ifâde edildiği gibi, Allah İstidrâc gereği razı olmadığı kuluna nimet, ömür ve kazanç verir. Onu her alanda güçlü kılar ve sonunda aşama aşama cehenneme yaklaştırır. “Eğer Allah dünyaya, bir sinek kanadı kadar değer verecek olsaydı kâfire bir bardak su vermezdi”.³⁶⁶ hadîsi bize bunu izhâr eder. Allah katında dünyanın değeri olmadığını dünyaya “*oyalanma yeri*”³⁶⁷ demesinden anlayabiliriz. Allah’ın, dünyaya değer veren ve onu unutan kafir ve âsilerle derdi vardır.³⁶⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de geçmiş kavimlerden çokça bahsedilmesinin sebebi bizce budur. Şeytanın bu âsilere yaptıklarını süslü göstermesi Kur’ân’da şöyle dile

---

³⁶³ Muhammed Ali Et-Tehanevi, *Keşşaf-u Istilâhati'l-Fünun*, thk: Ahmed Hasan Besec (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 2: 85 -90.

³⁶⁴ Fecr 89/6-14.

³⁶⁵ A'râf 7/182-183.

³⁶⁶ Tirmîzî 2320.

³⁶⁷ En'âm 6/32.

³⁶⁸ İbrâhim 14/42.

getirilir: “*Hani şeytan onlara yaptıkları işi güzel gösterip şöyle demişti*”.³⁶⁹ “*Biz âhirete îmân etmeyenlere yaptıkları işleri süsledik, o yüzden onlar körelmiş bir vaziyette bocalayıp dururlar*”.³⁷⁰ Bu âsi kimselere yaptıkları çirkinlikler ve kazandıkları dünyalık menfaatler durup dururken süslü gösterilmedi. Onlar Allah’ı ilâh kabul etmeyip ona şirk koşular ya da emirlerine karşı geldiler. Şeytana ve nefislerine uydular. Dünyayı ve içindekileri istediler. Allah’ta onlara istediklerini verdi. Enfâl sûresinde dünyalık hayatı süslü gösterenin şeytan olduğu ifâde edilir. Oysa Allah bu kimseleri hep tevâde, adâlete, doğruluğa, iyi bir kul olmaya davet etti. Kitâp ve Peygamberlerle bu emirlerini insanlara ilettiler. Ama onlar bütün bu çağrılarını reddettiler. Doğruyu bulsunlar diye var güçleriyle çalışan peygamberlere deli ya da sihirbaz dediler. Kitaplara öncekilerin masalları dediler. Verilen nimetlere şükür yerine inkâr ettiler. Bu yorumlar günümüz toplumları için de geçerlidir. Müslüman olmayan devletler zengin ve güçlüler. Çünkü bu zenginliklerini büyük oranla sömürge ve başkasına ait olanı zorla almaya borçlular. Yani Allah ne istediler ise verdi. Bugün onların kibirinden geçilmiyor. Sanki şöyle diyorlar: “Çok güçlüyüz biz ne istersek o olur. Bizim sözümüz dışında kimse söz söyleyemez”. Fakat aslında tuzâğa çekiliyorlar. Derece derece, helak olmaya sürükleniyorlar. Çok sayıda âyette peygamberlere ve inananlara sabretmeyi tavsiye eden Allah, elbette en çok sabırlı olan ve mühlet verendir. “*Senden önce de nice peygamberlerle alay edildi. Fakat ben, o kâfirlere akıllarını başlarına toplamaları için bir süre mühlet verdim. Ama onlar akıllanmayınca sonra da onları azabımla kısıvrak yakaladım, cezam nasılmış, gördüler*”.³⁷¹ âyet’i bu hakîkati ifâde eder ve İstidrâca işâret eder. Allah müşriklere yaptıklarına karşılık menfaatlerine uygun olarak süre verir. “Onlara süre vermemiz sizi aldatmasın azabtan kurtulamayacaksınız”. demesine rağmen müşrikler aldanırlar ve bu çağrıdan ders çıkarmaz zorbalıklarına devam ederler. Yusuf sûresindeki şu âyete baktığımızda bu helak edişi daha iyi anlarız. “*O müşrikler kendilerine mühlet verilmesine aldanmasınlar. Daha öncekilere de böyle fırsat verilmişti. Ne zaman ki peygamberler, toplumlarının îmâna gelmelerinden ümitlerini kesecek raddeye gelirler ve toplumları da peygamberlerinin kendilerini aldattığı zannına kapılırlar, işte o zaman onlara yardımımız ulaşır, inkârcılar helâk olur, dilediğimiz kimseler kurtulur. Çünkü (uzun vâdede) cezamız, suçlu toplumlardan hiçbir*

³⁶⁹ Enfâl 8/48.

³⁷⁰ Neml 27/4.

³⁷¹ Ra’d 13/32.

sûrette geri çevirilmez”.³⁷² Müslüman olmayan devlet veya kişilerin Hz. Peygamber’in ümmeti dâiresine girmediğini düşündüğümüzde âyetteki “*uzun vadede suçlu toplumlara cezaları verilecektir*” ifâdesinden onların uzun vadece helake sürüklenmelerini yani İstidrâcı anlayabiliriz. Ancak İstidrâcı ille de hemen bu dünyada görecekları şeklinde yorumlanması zorunlu değildir. İstidrâcı, Allah’ın kafir ve zâlimlerin yaptıklarını hemen cezalandırmayıp, onları ahirette çepeçevre saran bir azabı hak etmeleri olarak değerlendirmek mümkündür. Bir başka ifâdeyle Allah’ın koyduğu tabiat yasaları olduğu gibi, toplumun işleyişine ilişkin sosyal yasalar da vardır. Öyle ise sosyal yasalar gereği, kötülük ve zulüm eden kişi ve toplumlar bu dünyada insanlardan diğer dünyada da Allah’tan karşılıklarını alacaklardır. Yüce Allah bu yasaları kendisi koyduğu için, küfür ve zulümlerinin sonucunda kişi ve toplumların karşılaştığı alaşağı oluşları da kendine izâfe etmektedir. Her şey ilâhi adaletin gereği olarak meydana gelmektedir. Önceden bu cezaların olacağı bildirilmiştir. Yoksa haksız yere Allah’ın insanlara tuzak kurması ve onları helak etmesi söz konusu değildir.

İstidrâc sadece inançsızların imtihanı değil, mü’minlerin de imtihanıdır. Hz. Ömer halîfe olunca, vakit geçirmeden Yermuk savaşı sırasında Halid b. Velid’i başkomutanlıktan azletti ve başkomutan olarak Ebû Ubeyde b. Cerrah’ı atadı. Bunun sebebi insanların “Halid b. Velid girdiği her şavaşı kazanır” diye düşünmeleri idi. Bu olay kibir kapısını aralayabilir ve insanları İstidrâca yönlendirebilirdi. Kimileri bunun sebebinin Mâlik b. Nüveyre olayı olduğunu düşünmüşlerse de Hz. Ömer bunun böyle olmadığını şehirlere/yöneticilere yazdığı yazılarıyla şöyle açıklamıştır: “Ben Halid’i bir kızgınlıktan, bir hiyânetten dolayı azletmedim. Ancak insanların onunla fitneye (İstidrâca) düşmesinden (Allah’a değil de) ona dayanmalarından (tevekkül) korktuğum için azlettim; bu açıdan Allah’ın sâni (işleri gerçek çeken çeviren) olduğunu bilmelerini isterim dedi. Başka bir rivâyete göre de 638 yılında ele geçirdiği ganîmet mallarından bir kısmını şan ve şeref sahibi kimselere verdiği için azletmiştir.³⁷³ Hz. Ömer’in bizzatkendisi İran fethinden sonra bol ganimetlerle dönünce isridrâc’dan Allah’a sığınmış ve şöyle demiştir: “Allah’ım! Bu hazinelerin isridrâc olmasından sana

---

³⁷² Yusuf 36/110.

³⁷³ Mehmet Akbaş, “Seyfullah Lakabının Halid b. Velid’in Cihadına Yansıması”, *Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/2 (2012): 98; İsrail Balcı, “Hz. Ömer’in Komutan Atama Stratejisi”, *O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi*, 20/ 20-21, (Ocak 2005): 193; Mustafa Fayda, “Halid b. Velid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 291.

sıgınıyorum”.³⁷⁴ İran fethi büyük bir fetihtir. Sahâbeler bu savaştan büyük ganîmetler elde etmişti. İşte bu noktada Hz. Ömer tedirgin olup, elde edilen mal, mülk ve başarıların Müslümanları İstidrâca uğratmasından endişe etmiştir.

Öyle anlaşılıyor ki İstidrâc kaynaklarda ifade edildiği gibi sadece sıra dışı meydana gelen olaylardan değildir. Meseleye sadece hârikulâde olaylar bağlamında bakıldığında vahyin bize ne demek istediğini asla kavrayamayız. Asıl İstidrâc kişinin farkına varmadan cehenneme sürüklenmesidir. Hz. Ömer’in duyduğu endişelerden Müslümanların her daim İstidrâc tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu anlayabiliriz. Hatta günümüzde bazı insanların “Biz, nasıl olsa müslümanız; namaz kılmamak ibadet etmesekte en sonunda cennete gideriz. Allah’ın rahmeti geniştir”. dediklerini işitiyoruz. Bu düşüncelerinin sebebi bazı âyet ve hadîslerin yanlış yorumlanmasından kaynaklanıyor olabilir.³⁷⁵ Çünkü âyetler ve hadîsler bağlamından koparılıp tek başlarına ele alınmaktadır. Malesef halk arasında bu tür anlayışlar doruk noktadadır. Tıpkı Mürchie düşüncesi gibi “Günah işleyen ve işlemeyenlerin îmânı aynıdır”.³⁷⁶ anlayışı hâkimdir. Bize göre en büyük İstidrâc budur. Böyle kimselerin dünyaya düşkün olması, dünyalık menfaatler için ibadetini terk etmesi, Rabbinin emirlerini pek önemsememesi, âhireti aklına pek getirmemesi ve kalbinin temiz olduğunu iddia etmesi bizce İstidrâcdır. Kâfirlerin âhirette “*Rablerinin huzurunda boyunlarını büküp, “Rabbimiz! (Gerçeği) gördük ve işittik. Artık şimdi bizi (dünyaya) döndür ki, sâlih amel işleyelim. Biz artık keskin olarak inanmaktayız”.*³⁷⁷ demeleri dünyâda iken İstidrâca uğradıklarının farkına varamamalarıdır. “Allaha inanıyorum” deyipte kulluğunu yerine getirmeyenlerin “nasıl olsa cennetliğiz”. demeleri bizce İstidrâcdır. Zira Allah kullarını İstidrâca düşmemeleri için şöyle uyarmaktadır; “*Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının. Allah’ın va’di gerçektir. Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın”.*³⁷⁸ âyetin ifâdesiyle dünya hayatındaki cezbedici şeyler bizler için İstidrâca sebep olabilir. Elde ettiğimiz nimetler dünyaya bağlılığımızı arttırırsa, Arabalar, evler, elbiseler, ayakkabılar, yiyecekler vs. ibâdeti, itaati, şükrü unutturursa bu bizim için bir felâket olup İstidrâc’a dönüşebilir.

³⁷⁴ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 120; Gölcük, Toprak, *Kelâm, Tarih-Ekoller- Problemler*, 392.

³⁷⁵ A'râf 7/49; Şuarâ 26/88; Buhârî, “İman”, 15.

³⁷⁶ Sönmez Kutlu, “Mürchie”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 41.

³⁷⁷ Secde 32/12.

³⁷⁸ Lokman 31/33.

Sonuç olarak İstidrâc, Ehl-i Sünnet Akâidinde varlığı kabul edilen olağanüstü hallerden biridir. Kur'ân'a ve hadîslere dayanarak yorum yapan Ehl-i Sünnet âlimleri İstidrâcın kâfir veya fâsık kimselerde görülebildiğini ifâde etmişlerdir. Bazı âlimler İstidrâcın riyâzet ve eksersizle yapılabileceğini ifâde etmişlerdir. Müfessirlere göre özellikle Hindistan ve Çin halkı gibi Budizm ve Hinduizm itikâdına sahip müşrik kimselerden riyâzet ve egzersiz yoluyla da elde edilebilen Hârikulâdeliğin görülmesi, bu kimselerin, halkı kendi yol ve itikatlarının sağlam olduğuna inandırmak ve yanlarına çekebilmek içindir. Bu yol onların sık başvurdukları bir yöntemdir. Bu yolla çokça menfaat elde etmişlerdir.³⁷⁹

Kanaatimizce İstidrâc her ne kadar riyâzet yoluyla da elde ediliyorsa da sadece bu yolla elde edilir, demek hata olur. Zira İstidrâc gösterebilen herkes egzersiz yapmayıp riyâzete girmemektedir. Bu olay, Allah'ı tanımayan kâfir ve fâsık kimseler için, belli bir süre neticesinde meydana gelen olaylardandır. Allah'ın emrini gözetmeyenler, şımaran böbürlenmiş kişiler, her başarıyı kendine yontanlar ve bunun neticesinde çağrılara da kulak asmayanlar İstidrâca uğrayacaktır. Olayı bu şekilde anlayıp yorumlamak ve bu pencereden bakmak bizler için daha İsbetli olacaktır; çünkü İstidrâc ile ilgili olduğunu düşündüğümüz âyetler ve İstidrâca verilen anlamlar böyle düşünmemiz gerektiğini göstermektedir. Eğer İstidrâcî tarihte yaşanan birkaç olayla anlamaya ya da anlatmaya çalışırsak, Allah'ın kullarına vermek istediği asıl mesajdan uzaklaşmış oluruz ki, bunun bize pek faydası olmayacaktır. Fakat konuyla ilgili âyetlerin neden gönderildiği düşünüp, yorumlarsak ve yorumlarımızı hayatımıza yansıtırsak mesajları daha iyi anlamış oluruz.

---

³⁷⁹ Hayati Aydın, "İslâm İnançları Açısından Mûcize, Kerâmet, Sihir ve İstidrâc Kavramları Üzerinde Bir İnceleme", 134.

2. İHÂNET VE HIZLÂN

2.1. Sözlük ve Istılâh Anlamları

İhânet (اهانة) Arapça bir kelime olup, hakîr ve zelîl olmak, yumuşak, zayıf, sakin olmak, alçak, adî, düşük kalitede olmak, yavaş ve hafîf olmak manalarına gelen (هون)³⁸⁰ kökünden türemiştir. Ehane (اهان) fiilinden mastar olan ihânet ise küçümsemek, aşağılamak, hor görmek, kınamak, alçaltmak gibi manalara gelir.³⁸¹

Istılâh olarak ihânet, ilâhlık veya peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin elinde bu misyonunu yalanlayan hârikulâde bir olay meydana gelmesini ifâde etmesinin yanı sıra, ulûhiyyet veya nübüvvet iddiasında bulunan veya büyü yapan bir kimsenin iddialarını yalanlayacak olaylarla karşılaşmasıdır.³⁸² Bu duruma küfrü ve fasıklığı açık olan kişiler düşer. Mâtürîdî düşünür Ömer Nesefî, ihânetin hızlân ile eş anlamlı olduğunu söylemektedir.³⁸³ Allah'ın, buyruklarına boyun eğmeyen insanlardan yardımını kesmesi anlamında kullanılan hızlân, sözlükte “yardımını kesmek, kendi haline bırakmak” anlamında masdar olarak gelir. Akâid ve Kelâm ilminde hızlân: Küfrü ve fıska açıkça bilinen bir kimsenin elinde isteğinin tam tersine meydana gelen hârikalara denir.³⁸⁴ Hızlân genellikle nusret, tevfiik ve lütûf kelimelerinin karşıtı olarak “Cenâb-ı Hakk'ın itaatsiz kullarını kendi haline terketmesi” ve “insanda günah işleme gücünün yaratılması” diye tarif edilir.³⁸⁵ İtaatsiz ifâdesinden Müslüman olupta haddi aşan kimseleri anlamak mümkündür.

2.2. İhânet/Hızlân'ın Mâhiyeti

İhânet/ hızlân Ehl-i sünnet âlimlerince hârikulâde hallerden birisi olarak sayılmıştır. Delîl olarak bâzı âyetler ile İslâm tarihinde özellikle ridde olayları esnâsında

³⁸⁰ İsfahâni, *el-Müfradat el-fâzi'l-Kur'ân*, 1528-1529; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsu'l-Muhit Tercemesi*, 2: 1266; Topaloğlu, Karaman, *Yeni Kâmus*, 475; Penrice, *Kur'ân sözlüğü*, 325; Uysal, *el-Halîl sözlük*, 823; Döndüren, “İhanet”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, 4: 45; Özbek, “Hârikulâde Olaylar ve İhânet/Hızlân”, 99.

³⁸¹ Penrice, *Kur'ân sözlüğü*, 325; Mursy, *Türkçe Arapça Büyük Lûgat*, 190; Yeğîn, *Yeni Lûgat*, 459.

³⁸² Arslan, Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 335; Özerverli, “Hârikulâde”, *İslâm Ansiklopedisi*, 16: 182; Akçay, *Peygamberlere İman*, 64.

³⁸³ Nesefî, *el-Akâidü'n-Nesefiyye*, 119.

³⁸⁴ Özbek, “Hârikulâde Olaylar ve İhânet/Hızlân”, 101.

³⁸⁵ İlyas Çelebi, “Hızlân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 419; Gölcük, Toprak, *Tarih-Ekoller-Problemler*, 392; Bulut, *Delîlleriyle İslâm Akâidi*, 368; Yeğîn, *Yeni Lûgat*, 410; Özbek, “Hârikulâde olaylar ve İhanet/Hızlân”, 99.

yaşanan birtakım olaylar gösterilmiştir. Peygamberlik iddiasında bulunan kişinin yaptığı tersi olarak gerçekleştiği belirtilen ihânet, tartışmalı konulardandır. Mâhiyeti noktasında ehl-i sünnetin görüşü şudur. Peygamberlik yalnızca Allah'ın seçeceği kişiler eliyle yürütülür. Her beşer peygamber olamaz. Peygamberlere hâs özellikler vardır. bu özelliklerin toplanmadığı kişiler peygamber olamazlar. Eğer birileri böyle bir şey iddia ederlerse mûcize göstermeleri gerekmektedir. Mûcize ise kişinin beklentilere yönelik şeyleri gerçekleştirmesinden geçer. Allah ile irtibatı olan peygamberler, Onun desteği ile olağanüstü şeyler gösterirler.³⁸⁶ Örneğin; Hz. Mûsâ'nın denizi yarması³⁸⁷ Hz. Salih'in kayadan deve çıkarması³⁸⁸ gibi. Fakat ihânet olayı isteğin tam tersinin gerçekleşmesi demektir. Buna Müseylime adlı kişinin yaşadıkları örnek verilebilir. Rivâyete göre Müseylime peygamberlik iddia etmiş, fakat ne için dua ettiyse tersi meydana gelmiştir.³⁸⁹ Müseylime rivâyetinin sahîh olduğunu varsayarsak, onun peygamberlikle uzaktan yakından alakası olmadığını anlamış oluruz. Çünkü yapmak istediği şey meydana gelmemiştir. Bu da onun yalancı olduğunu gösterir. Nebî yalancı olursa Allah'ın haberinde de yalan olmuş olur ki; böyle bir şey mümkün değildir.³⁹⁰ ayrıca peygamberlerde hıyânet, yalan, dînî hükümleri bildirmemek gibi şeyler olamaz. Oysa Müseylime, son peygamber olduğunu bildiği Hz. Muhammed'e biat ettiği halde sonra ihânet içinde olmuştur. Bazı farzları kaldırmaya çalışmış, kendine inanan bir avuç akılsız kişiden ibadet zorunluluğunu kaldırmaya çalışmıştır.

Öte yandan Mu'tezile âlimleri Müseylime ve benzerlerinin yaşadığı olayların mümkün olmadığını hatta buna ihtiyaç olmadığını belirtmişlerdir.³⁹¹ Onlara göre Müseylime'nin yaşadığı ihânet olayı gerçeği yansıtmaz. Mu'tezile sıra dışılığı Peygamberler dışında hiç kimseden kabul etmedikleri için, hızlân konusunu farklı bir pencereden, insan hürriyetinden ele alırlar. Yani Mu'tezile hızlân'ın anlamının olağanüstü bir durum olarak değil! Tefvik, lütûf bağlamında ele alınması gerektiğini söyler.³⁹² Mu'tezilenin bu görüşü, Ehl-i sünnet ekolüne nazaran daha isâbetli görünmektedir. Zirâ Bin dörtyüz yıllık İslâm târihinde sadece ridde olayları esnasında

---

³⁸⁶ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 120; Lakanî, *Cevheretü't-Tevhîd*, 144.

³⁸⁷ Şuarâ 26/63.

³⁸⁸ Şuarâ 26/155.

³⁸⁹ Neseî, *el-Akâidü'n-Neseîyye*, 119.

³⁹⁰ Lakanî, *Cevheretü't-Tevhîd*, 147.

³⁹¹ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 15: 239.

³⁹² Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, 212.

yaşanan Müseylime hâdisesinin ve birkaç küçük olayın ihânet/hızlân hâdisesine delil gösterilmesi ve başka bir kaydın olmaması, meselenin Tevfik, lütûf, salâh, aslâh bağlamında ele alınmasının daha doğru bir yöntem olacağını ortaya koymaktadır.

2.3. İhânet/Hızlân'ın İmkânı

İhânet/Hızlân, Ehl-i sünnet âlimlerine göre mümkündür. Tevfik ve hızlân hem ilâhî hemde insanî fillerle alakalıdır; çünkü iyilik ve günah işlemede insanın dahilidir. İnsan kendisine verilen kudretle itâat ya da isyan eder. Bununla beraber Allah dilerse bir insanı mü'min ya da kâfir yapar. O her şeye kadir olandır. Yoktan var edip rızıklandıran odur. Ona hesap sorulamaz. Fakat Allah adâlet sahibidir. Kimseye zulmetmez. Eğer bir kişi cehennemlik olmuşsa bu o kişinin yapıp ettikleri yüzündendir. Allah'ın terazisi asla şaşmaz.³⁹³ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: “Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şekilde zulmetmez; fakat insanlar kendilerine zulmederler”.³⁹⁴ “Her ümmetin bir peygamberi vardır. Onların peygamberi geldiği (tebliğini yaptığı) zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez”.³⁹⁵

Nakillerden de anlaşıldığı gibi Hidâyeti isteyene hidâyet, dalâleti isteyene dalâlet verilir. Bir insan, Hz. Peygamber'in ve Kur'ân-ı Kerîm'in çağrısına kulak verirse Allah onun için inancı ve itâat etmeyi yaratır. Böylece Allah, bu kimseye tevfiği ile inâyet eder. Fakat bunun tam tersi durumda da Allah mâsiyeti yaratır ve o insan kâfir olur. Bu halde o insana Allah'ın ihânet/hızlânı'dır. Neticede bu kişi izzetsiz, güçsüz, zayıf ve hakîr kalır. İnsanları kandırmaya yönelik yaptığı şeyler için ihânet/hızlân meydana gelir. Kişi bu durumda rezil olur. Yalancılığı ortaya çıkar.

İhânet/hızlân konusu incelenirken lütûf, ihsân ve tevfiği konusuna temas şarttır. Zira Mu'tezile kelâm sisteminde lütûf, “vucûb” prensibine bağlı olarak ele alınmış; Allah için ahlakî anlamda zorunlu kabul edilmiştir. Mu'tezile, bu noktada konuya ilâhî adalet açısından yaklaşmakta ve meseleyi “hürriyet” açısından ele alıp insan eksenli hale getirmektedir. Kâdî Abdülcebbar insanın lütüfa erişebilmesi için gayret içinde

³⁹³ Eş'arî, *el-Lüma' Fi'r-Red Ala Ehli'z-Zeyğ ve'l-Bida*, trc. Kılıç Aslan Mavil, Hikmet Yağlı Mavil (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 125.

³⁹⁴ Yunus 10/44.

³⁹⁵ Yunus 10/47.

olması gerektiğini ifade eder.³⁹⁶ Eş'arî'ler ise, Allah'ın kudretini esas alarak O'nun fiillerinin, hiçbir şarta bağlı olmadan meydana geldiğini söyler.³⁹⁷

İhânet/hızlân'ın imkânı ile ilgili Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) görüşleri şöyledir: Allah kullarından dilediğini kendisinden bir lütuf olarak hidâyete erdirir. Ya da dilediğini adaleti gereği saptırır. Onun saptırması hızlândır. Hızlânın manası razı olduğu şeyleri yapmaya kulu muvaffak kılmamasıdır. Bu onun adaleti gereğidir ki, hızlâna uğratılan kişi yaptığı isyana karşılık cezalandırılmış olur. Kafir olan, kendi fiili, Hakk'ı inkâr etmesi ve Allah Teâlâ'nın yardımını kesmesi (hızlân) ile küfre sapmıştır. İmân eden de kendi fiiliyle imân etmekle birlikte bu fiil onun imânı istemesine bağlı olarak Allah'ın yardımıyla (tevfik) vücûda gelmiştir³⁹⁸ Dolayısıyla Ebû Hanîfe hızlânın gerçekleşmesinde kulun pozisyonunu öne çıkarmış, Allah yaratsa bile bu işe sebep olanın kulun bizzat kendisi olduğunu ifade etmiştir.

Mu'tezile âlimleri ihânet/hızlân meselesine olağanüstülük açısından bakmaz. Bunu mümkün ve gerekli de görmez.³⁹⁹ Mesele tevfik (yardım, destek) ve hızlân (yardımı kesme) ile ilgilidir. Mu'tezileye göre tevfik, Allah'ın imân edeceğini bildiği kulu için lütuf yaratmasıdır. Hızlân ise, sözkonusu lütfunun olmamasının sonucudur. İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah, o kimseye lütfetmişse o kimsenin imân edeceği bilgisi Allah katında varolduğu için lütfetmiştir. Lütfetmediği kimsenin ise, inanmayacağına dâir Allah'ın bilgisi vardır. Bu da o kişinin hızlândır. Bu ilkelerden hareketle Mu'tezile'nin "Allah bütün yaratıklarını kendisinin tevfikine mazhar kılma gücü ile vasıflanamaz". demesi gerekir. Onların bu anlayışı Cüveynî'ye (ö. 478/1085) göre Kur'an'a aykırıdır. Çünkü "Allah Kur'an'da "*Dileseydik herkesi hidâyete erdirirdik*".⁴⁰⁰ "*Rabbin dileseydi herkesi tek bir ümmet yapardı fakat onlar ihtilafa düşmeye devam etmektedirler*".⁴⁰¹ buyurur". demektedir.⁴⁰² Eş'arî (ö. 324/935-36) Mu'tezile'ye şöyle bir soru sorar; tevfik Allah'tan ise, neden hızlân'da Allah'tan olmasın. Aksi halde Allah'ın kâfirleri imâna muvaffak kılp, küfürden koruduğunu iddia etmiş olursunuz. Küfür bizzat kâfirlerin elinden meydana geldiği halde Allah onları

³⁹⁶ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 13: 15-17.

³⁹⁷ Eş'arî, *el-İbâne ve Usul-ü Ehli's-Sünnet*, trc. Ramazan Biçer (İstanbul: Gelenek yayınları, 2010), 147-148

³⁹⁸ Beyazîzâde Ahmet Efendi, *İmâmı Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikâdi Görüşleri*, 105.

³⁹⁹ Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, 15: 239; *Şerhu'l-Usulü'l-Hamse*, 2: 433-434.

⁴⁰⁰ Secde 32/13.

⁴⁰¹ Hud 11/118.

⁴⁰² Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, 212.

küfürden nasıl korumuş olmaktadır. Eğer Mu‘tezile böylelikle hızlânı kabul ederse onlara şöyle denir: “Hızlân Allah’tandır. Zaten Allah’ın kâfirler için yarattığı küfürde bu değil midir”? “Evet” derlerse sorun yok. “Hayır” derlerse o zaman onlara “Allah’ın yarattığı hızlân ne anlama geliyor”. diye sorulur. “Hızlân onları küfürle baş başa bırakmaktır”. derlerse onlara şöyle denir: “Allah’ın mü’minleri küfür ile baş başa bırakma sözü size ait değil mi”? “Bize ait” derler ise, o zaman onlara: “Hızlan onları küfür ile baş başa bırakmak olunca, sizin Allah’ın mü’minleri de îmân konusunda muvaffak kılmadığını iddia etmiş olduğunuz anlaşılıyor”. denir. Buda dinden çıkmak anlamına gelir. Onların hızlân’ın küfre ait olduğunu bilmeleri gerekmektedir.⁴⁰³

Nusret (yardım) konusunda Mu‘tezile şöyle der: Allah’ın mü’minlere yardımı bazen onlara delil olarak yardım ettiği manasına gelir. Şu âyetlerde olduğu gibi”*.Şüphesiz biz, peygamberlerimize ve îmân edenlere hem dünya hayatında hem şahitlerin dikileceği gün her halde yardım edeceğiz*”.⁴⁰⁴ Bazen de bu yardım kâfirlerin ayağını kaydırmak ve kalblerine korku vermek için olur ki; neticede mağlup olurlar vEbû durum mü’minler için kâfirlere karşı Allah’ın bir yardımı, kâfirler için ise Allah’ın onların kalblerine korku vermesi sebebiyle hızlânı (yardımını kesmesi) olur.⁴⁰⁵ Hızlân ikâbtır. Çünkü sadece fâsık olup isyân edene zarar verir. Bu zarar girdiği savaşı kaybetmesi, dînî konularda yardımın kesilmesi, zemmedilmesi veya alçaltılmasıdır. Yani nusret, Ebû Hâşim’e (ö. 321/933) göre lütuf, hızlân ise ikâbtır. Ebû Ali’de bu görüşe yakındır.⁴⁰⁶ Kâdî Abdulcebbar’a göre hızlân: Kâfirin kendisinden delilin alınmasıyla onun hafife alınması, kötü durumlara düşmesi ve müstehak olması, Böylece kalbine korku salma ve aklına korku getirmek sûretiyle cezalandırılmasıdır.⁴⁰⁷ Ashâbımız içinde mûcizenin iddiaya mutabık değil, aksine olduğunda onu yalanlamaya delil olduğunu kabul edenler de vardır. Anlatıldığına göre, peygamberliği isbat için suya tükürüp fişkırmasını isteyen Müseylime’nin istediğinin aksi meydana gelmiş ve kuyu kurumuştur. Bu olay onun için yalanlayıcı bir delil olmuştur. Bize göre ise bunun aslı yoktur. Çünkü bu durumda olan bir şeyi yaratmak Allah için câiz olmaz. Zira o isteğin

⁴⁰³ Eş‘arî, *el-Lüma‘ Fi’r-Red Ala Ehli’z-Zeyğ ve’l-Bida*, 113-119; Özbek, Hârikulâde Olaylar ve İhanet/Hızlân, 103.

⁴⁰⁴ Eş‘arî, *Makaletü’l-İslâmiyyin*, 220 222; Mü’min 40/51.

⁴⁰⁵ Eş‘arî, *el-Lüma‘ Fi’r-Red Ala Ehli’z-Zeyğ ve’l-Bida*, 125-129; Özbek, Hârikulâde Olaylar ve İhanet/Hızlân, 102-108

⁴⁰⁶ Orhan Şener Koloğlu, *Cübbâiler’in Kelâm Sistemi* (İstanbul: İsam Yayınları, 2007), 408.

⁴⁰⁷ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu’l-Usulü’l-Hamse*, 2: 354-362.

ardından istediğini yaratmaz ve bu yeterlidir.⁴⁰⁸ demiştir. Cüveynî ise bu konuda şu bilgileri vermektedir: Tevfik, kulda itaat etme gücünü yaratmaktır. Hızlân, kulda günah işleme gücünü yaratmaktır. Sonra kendisine tevfik verilen kişi günah işleyemez.⁴⁰⁹ Eş'arilerin tevfik tanımına şöyle bir îtiraz gelir: Kul itaat etmekle mükelleftir. Güç yetirme itaattan önce olmazsa âciz olan kişinin teklifi lazımdır. Bu itiraza şöyle cevap verilir: Teklif, sevap ve araçlara tevakkûf eder, bu sebeple bu mevzûdaki îtiraz lâfzîdir. Zira her ikisi de teklifin sebep ve araçların selâmeti; kudreti olarak adlandırma ve adlandırmama yönünden hakikidir.⁴¹⁰ İzmirli İsmail Hakkı (ö.1946) şöyle demektedir: Mutluluk ve şekâvet insanda meydana gelen iki durumdur. Kulun sıfatlarıdır. İnsanda bir durum arız olur ki ya taat ya da isyan oluşur. Eğer iyilik oluşursa Tevfik, kötülük oluşursa hızlân meydana gelmiştir.⁴¹¹

Genel kanaate göre hızlân, Allah'ın hoşnut olmadığı şeyleri yaptığında kulunu desteksiz bırakılmasıdır. Allah, kuluna irâde kudreti vermiştir. Fakat günah işlemesine razı değildir. Mu'tezile hızlân'ı Allah'ın mü'minlere iyiliği ve ilâhî lütûfta bulunmayı terk etmesi olarak yorumlamıştır. Bu durum Allah'ın bir cezasıdır ve küfre güç yetirmez. Bazıları da "onları yardımsız bıraktı yani küfürlerini yarattı" demektedir.⁴¹² Rivâyete göre Müseylime Müslüman iken daha sonra peygamberlik iddia etmiştir. Hz. Peygamber'e mektup yazarak "Allah yeryüzünün yarısını sana yarısını bana verdi".⁴¹³ deyip peygamberliğini iddia için bazı sözde âyetler okumuş, Bazı kimselerin sorunlarını gidermek için dualar etmiştir. Yine rivâyete göre dualarının tersi meydana gelmiştir. Bu rivâyete baktığımız zaman Allah'ın ondan lütfünü kestiğini ve Yalanları ortaya çıksın, diye küfrünü yarattığını müşâhede ediyoruz.

İslâm âlimleri Peygamberlik iddiasında bulunan kimselerin, iddialarına uygun biçimde ellerinde hârikulâde bir hâdisenin gerçekleşmesini caiz görmezler. Fakat bunun tam zıddı olan hızlân meydana gelebilir. Böylelikle Allah, yalancı peygamberlik iddiasında bulunan kimselerin yalanını ortaya sermiş olur.⁴¹⁴ İslâm tarihi eserlerinde

---

⁴⁰⁸ Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usulü'l-Hamse*, 2: 433-434.

⁴⁰⁹ Cüveynî, *Kitâbu'l-İrşâd*, 212.

⁴¹⁰ Lakanî, *Cevheretü't-Tevhîd*, 115.

⁴¹¹ İsmail Hakkı İzmirli, *Yeni İlmi Kelâm*, Sad. Sabri Hizmetli (Ankara: Ankara Okulu, 2013), 435.

⁴¹² Eş'arî, *Makaletü'l-İslâmiyyin*, 220; Altıntaş, *Kelâm El Kitabı*, 435.

⁴¹³ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 340.

⁴¹⁴ Hucvirî, *Keşfu'l-Mahcûb*, 286.

ihânet/hızlân olaylarının yaşandığına dâir bilgiler olduğunu daha önce belirtmiştik. Âlimler bu hâdiseyi Kur'ân-ı Kerîm'den delîllerle desteklenmeye de çalışmışlardır.

2.4. Kur'ân-ı Kerîm'de İhânet/Hızlân

Kur'ân-ı Kerîm'in bâzı âyetleri ihânet/hızlân'ın gerçek olduğuna, delîl olarak gösterilir. Bu âyetlerden birisi Furkan sûresindedir.

*“O gün, (dünyada iken) haktan sapsmış kişi ellerini ısırarak şöyle diyecek: "Keşke peygamberle birlikte aynı yolda olsaydım! Eyvah! Keşke falancayı kendime dost edinmeseydim! Meğer bana uyarıcı mesaj geldikten sonra, o dost bildiğim kişi bu mesajdan beni saptırmış!" İşte şeytan insanı (böyle) çaresizlik içinde yapayalnız bırakır”.*⁴¹⁵ Âyette sözü edilen kişinin Ukbe b. Ebi Muayt olduğu zikredilir. Rivâyete göre Ukbe, bir ziyafet hazırlamış ve Kureyş'lileri davet etmişti. Resûlullah'ı da davet etmiş, ancak Müslüman olmadıkça onun davetine icabet etmeyeceğini bildirmişti. Ukbe, Kureyş'in tamamının bu yemeğe gelmesini istediği için Hz. Peygamber'in isteğini kabul edip şehâdet getirmişti. Fakat Umeyye b. Halef ya da Ubeyy b. Halef bu durumu eleştirdiler. Ukbe'nin tekrar eski dînine geri dönmesini ve Hz. Muhammed'in yüzüne tükürmesini, aksi takdirde bir daha bir araya gelemeyeceklerini söylemişti. Ukbe arkadaşlarının kendisine emrettiklerini yaptı. Allah resûlü'nün yüzüne tükürme teşebbüsünde bulunduğu zaman, tükürüğü kendi yüzüne döndü, yüzünü ve dudaklarını yaktı. Öyle ki; yüzünde geçmeyecek derin izler kaldı. Öldürülünceye kadar bu izler yüzündeydi.⁴¹⁶ Ukbe'nin Peygamberlik iddiası yoktu. Ama rivâyeti ele aldığımız zaman ihânet/hızlân hadîsesinin onda gerçekleştiğini görüyoruz. Âyete göre “hesap günü keşke arkadaşımı dinlemeseydim” demesinden kasıt ise onun ihanet/hızlân'a uğratılmasıdır. Çünkü, şeytan tiynetindeki hâin kişilere uymanın neticesi, mahşerde “yapayalnız ve yardımsız” bırakılmaktır. Bu elem verici âkıbetin adı hızlândır. 29. âyetteki hazûl kelimesiyle aynı kökten olan hızlân dînî bir terim olarak, “Allah'ın kendi buyruklarına karşı gelen insanlardan yardımını kesmesi, onları yardımsız bırakması” anlamını taşır.⁴¹⁷ Râzî tefsîrinde şöyle bir bilgi vardır; Hz. Peygamber ona (Ukbe'ye) Mekke

⁴¹⁵ Furkân 25/27-29.

⁴¹⁶ İmâm Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân*, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruç Yayınları, 2003), 12: 538-542.

⁴¹⁷ Nesefî, *el-Akâidü'n-Nesefiyye*, 119.

dışında rastlarsam mutlaka senin başına binerim, buyurmuştu. Ukbe Bedir günü esir edildiği zaman Hz. Ali'ye emir verip boynunu vurdurdu. Böylece Ukbe'ye zikir (hakikat) geldiği halde Ubey, şeytanlık ederek onu sapıtmıştı. Öyle ya şeytan, insana çok hızlılık olmuştur. Hızlân yardımsız bırakmaktır. Âyette geçen "hazûl" ondan mübalağa kipidir. Yani gerek cinlerden gerek insanlardan olsun şeytan önce dost görünür, sonrada onu yardımsız bırakır, çekiliverir.⁴¹⁸ Şeytan bir kişiyi helaka sürükleyinceye kadar dost edînir sonra onu terk eder. Şeytanın yüzüstü bırakmakla vasfedilmesinde onun ahirette fayda vereceğine dâir dünyada vaatte bulunup istek uyandırdığına işaret vardır.⁴¹⁹ Bu âyette hızlân, insanın haktan sapması neticesinde yapayalnız bırakılması ve arzularının boşa çıkması anlamındadır.

*“Allah ile birlikte başka bir ilâh edinme, yoksa kınanmış ve yalnızlığa itilmiş olarak kalırsın”.*⁴²⁰

Bütün nimetler Allah'ındır. Ona şirk koşan veya yalancı davrananlar bu nimetleri başkasına veya kendilerine mâletmiş olur. Bu sebeple kınanmayı hak etmiş olup, terk edilir. Kendisine yardım edilmez. Muhafızsız kalır. Bu hızlândır. Kim Allah'a ortak koşarsa veya emrinin tersini iddia ederse hızlâna müstehak olur.⁴²¹ Âyet bunu net bir biçimde belirtmektedir.

*“Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkmışlardır”.*⁴²²

Taberî bu âyet-i şöyle tefsîr etmiştir: Ey îmân edenler, Allah'ın farz kıldığı emirleri yerine getirmeyerek onları unutan kimselerden olmayın. Allah böyle insanlara hayırdan nasip almalarını unutturmuştur. İşte bunlar, Allah'ın itaatinden ayrılıp isyâna düşen kimselerdir.⁴²³ Allah böyle kimseleri yaptıkları sapkınlıklar neticesinde hızlâna uğratmış, nasipsiz yani yardımsız bırakmıştır. Yardımsız kalmaları onların Allah'ı unutmaları sebebiyledir. Allahı unutmak kişinin dünyaya bağlanmasına sebep olur. Böylece bu kişi Allah'tan korkmaz, dünyaya niye gönderildiğini unuttur ve Allah'tan yardım istemez. Dünya muhabbeti onu hayırlı amellerden uzaklaştırır ve büsbütün

⁴¹⁸ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 7: 166; Yazır, *Hak Dinî Kur'ân Dili*, 6: 249.

⁴¹⁹ Bursevî, *Ruhu'l-Beyân*, 13: 538.

⁴²⁰ İsrâ 17/22.

⁴²¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 14: 441.

⁴²² Haşr 59/19.

⁴²³ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsîri*, trc. Mevlüt Karaca (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 12: 245.

yoldan çıkar. Allah da onlara kendilerini unutturmuştur. Onlar faydasız şeylere tapar ve kendilerini alçaltırlar. Bu şekilde Hızlân'a maruz kalırlar.⁴²⁴ Müfessirlerin birçoğu tarafından bu âyet, Allah'a itaat etmeyip kendisine karşı görevlerini yerine getirmeyenlere, iyilik yapmayı ve kötülüklerden sakınmayı unutturması, onları bu hisseden ve saadetten mahrum bırakması şeklinde ifâde edilmiştir.⁴²⁵

"Allah kimi zillete düşürürse, artık ona ikram edecek yoktur".⁴²⁶

Allah her kimi bedbaht kılmak ve küfür ile hakîr kılmış ise hiçbir kimsenin onun üzerindeki bu horlanmışlığı kaldırmaya gücü yetmez. "Muhakkak Allah dilediğini yapar". Burada onların sonunda cehenneme ulaşacağını kastedilmektedir. Kimse Allah'a itiraz edemez.⁴²⁷ Yaratılmışlar içinde secdeden, kulluktan, ibadetten kaçınan sadece bâtınıyla değil, zâhiriyle şeytana tabi olan insanlar oldukları için, üzerlerine azap hak olan ve ezelde bedbahtlıklarına hükmedilen insanların çoğu özellikle burada zikredilmiştir. Bunlar, şeytanlık karakterinin ağır bastığı ve zillet bataklığında olan kimselerdir. "Allah kimi hor ve hakir kılsa..." kimi kahrının, gazabının ehli, cezasının ve öfkesinin mahalli kılsa "artık onu değerli kılacak bir kimse yoktur. Şüphesiz, Allah dilediğini yapar".⁴²⁸ Şunu unutmamak gerekir ki Allah âdaleti gereği kullarına hep çağrılar yapmış ve hidâyet yolunu göstermiştir. Ama âsi kullar, şeytanın yaverliğini tercih etmiş ve hızlâna uğratılarak yardımsız bırakılmışlardır. İşleri istedikleri gibi gitmemiş, yaptıklarının tersi olmuştur.

"Ama insan, Rabbi kendisini sınavıya da ona ikramda bulunup nimetler verse: "Rabbim beni şereflendirdi, bana lütfetti" der.Fakat Rabbi onu imtihan edip rızkını azalttığı anda ise; "Rabbim bana ihanet etti" der"⁴²⁹

Âyette kastedilenler Utbe b. Rabia ile Ebû Huzeyfe b. el-Muğire'dir. Umeyye b. Halef'in kastedildiği söylendiği gibi, Ubeyy b. Halef'in kastedildiği de söylenmiştir. Bunlar öldükten sonra dirilişe îmân etmeyen küfre meyilli olan kimselerdendi. Özellikleri içinde, dünyalık elde ettiklerinde şükür, nimet ellerinden alındığında hemen isyân vardı. Âyet bu tavrı eleştirmiş, böyle davrananların hızlâna uğratıldıklarını

⁴²⁴ Çelik, *Kur'ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, 5: 89.

⁴²⁵ Karaman ve dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri*, 5: 303.

⁴²⁶ Hac 22/18.

⁴²⁷ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân* 12: 41-43.

⁴²⁸ Muhyiddin İbn-i Arabî, *Te'vilat-Tefsîr-i Kebîr*, trc. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitsan 2008), 2: 810.

⁴²⁹ Fecr 89/ 16.

belirtmiştir.⁴³⁰ Sabunî şöyle demektedir: “Rabbi bir kimseyi imtihan vesilesi ile fakir düşürdüğünde o gafletle “Rabbim beni zillete düşürdü” der. O nimetin sadece rızık olduğunu sanır. Oysa emniyet, akıl, sağlık, her çeşit belâdan uzak kalma birer nimettir. Ama o “Rabbim rızıkımı daralttı” der.⁴³¹ Allah’ın bir kimseyi değerli kılması ona itaati (tevfiki) nasip etmesidir. İhânet yani zillet ise onun kibirlenmesi ve rabbini şikâyet etmesidir. Oysa ona sabır ve şükür lazımdı.⁴³²

*“O zaman biz ona, (Allah’ın Zat’ını kolayca görmesi için) kolaylık sağlayacağız. Fakat kim cimrilik eder, kendîni Allah’a muhtaç görmez ve en güzel sözü (kelime-i tevhidi) yalanlarsa, biz de onu en zor olana kolayca iletiriz”.*⁴³³

Bu âyetlerdeki “kolaylaştırma” ifâdesi tevfiğe; “zorlaştırma” ifâdesi de hızlâna delîl gösterilir. “Biz ona en güç olanı ulaştırırız”. İfadesi, Allah’ın hızlânı kâfirlere hâs kılması olarak yorumlanmıştır.⁴³⁴ Bir kimse ki eğer iyilik yolunu tercih ederse Allah iyilik yolunu o kimseye açar. Fakat cimri davranan ve kendisini Allah’a muhtaç görmeyene ise cehennem yolu kolaylaştırılır.⁴³⁵ Bunun birincisi Tevfik ikincisi hızlândır.

*“Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir? Mü’minler, ancak Allah’a tevekkül etsinler”.*⁴³⁶

İmam Mâtürîdî, buradaki “Hızlân” ifâdesinin kendisinden bir şey yapması beklenen kişinin bekleneni yapamaması anlamını taşıdığını ve bu kelimenin “ibtîlâ” yani gerçek anlamının dışında kullanıldığını belirtmiştir.⁴³⁷ Allah’ın dostluğunu ve yardımını kazanmış olan kimse, başkalarının yardımına muhtaç olmaz. O’nun yardımının tecelli ettiği yerde mağlûbiyet yoktur; yardımsız bıraktıkları ise iflâh olmazlar. Bu sebeple mü’minler sadece O’na dayanmalı, O’na tevekkül etmeli ve O’ndan yardım istemelidirler.⁴³⁸

⁴³⁰ Kurtubî, *el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’ân*, 19: 92-93.

⁴³¹ Muhammed Ali Sâbûnî, *Amme Cüzü Tefsîri*, trc. Ahmet İyibildiren (Konya: Uysal Kitabevi, 1994), 238.

⁴³² Sâbûnî, *Amme Cüzü Tefsîri*, 238.

⁴³³ Leyl 93/7-10.

⁴³⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, 23: 187.

⁴³⁵ Çelik, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli ve Tefsîri*, 5: 488-499.

⁴³⁶ Âl-i İmrân 3/160.

⁴³⁷ Mâtürîdî, *Te’vilatü’l-Kur’ân*, 2: 511.

⁴³⁸ Karaman ve dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîri*, 1: 705.

Görüldüğü gibi verilen âyetler ve tefsirlerinde Allah'ı inkâr eden veya onun nimetlerine nankörlük edenlerin dünyalık menfaatlerle oyalanıp rablerini unutacağı ve böylece Allah'ın böyle kimselerden yardımını keseceği bildirilmektedir. Elbette Allah'ın yardımını kestiği bir kimse hak ve hakîkati göremez. Günâha meyilli olduğu için, Allah'ın çağrısına kulak tıkar. Bundan dolayı Allah bu kimseden yardımını kaldırır. Bu sebeple böyle bir kişi günahı daha da arzular. İşlediği hatalar ona tatlı gelmeye başlar. Ondan lütûf ve yardım kesildiği için yapmak istediği şeyler ya günahı sevme noktasına gider ve iyi bir şey yapıyorum zannederken kötü şeyler yapar. Ya da yapmak istediğinin tam tersi meydana gelir ve bu kişi rezil rüsvay olur. Tıpkı Rivâyette geçtiği üzere Müseylime'nin yaptığının tersinin meydana gelişi gibi, onunda istediğinin aksi hâdiseler vakî olmuş, ihânet/hızlân onun üzerinde gerçekleştiği belirtilmiştir.

2.5. İslâm Tarihinde Görülen İhânet/Hızlân Olayları

Rivâyete göre Hz. Peygamber'in son dönemlerinden itibaren irtidat olayları meydana gelmiştir. Bazı kimseler kendilerinin peygamber olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle Hz. Ebûbekir döneminde sahte peygamberler ile savaş yapılmış ve galip gelinmiştir. Rivâyetin devamında Peygamberliklerini ilan eden bu kişiler, sihir veya göz boyama ile bazı hâdiseler gösteriyorlardı. Örneğin Cündüb b. Gülsüm demirden çivileri ve çamuru yaktığını iddia etmiş, Kehmuş el-Küllâbî adındaki kişi ise vahşi hayvanların arasına bırakıldığı halde kendisine hiçbir zarar vermemelerini peygamberliğinin delili olarak göstermiştir. Ebû Cu'vâne el-Âmirî isimli Tâifli bir adam ateşin kendisini yakmadığını söylerken, Hanzale b. Yezîd el-Kûfî de şişenin içine yumurtayı sağlam olarak sokup çıkarma işini peygamberlik delili olarak sunuyordu.⁴³⁹ Tüleyha isimli birisi, Allah'tan vahiy aldığını iddia ediyor, uydurma sözlerle bazı insanları kandırıyordu.⁴⁴⁰ İnsanların bir kısmı onun peygamberliğini kabul ediyordu. Müseylime adlı birisi Halkı peygamberliğine inandırmak için bazı hâdiseleri gösteriyordu. Halk ondan Hz. Muhammed'in mûcizeleri gibi mûcizeler istiyordu. Örneğin Ümmül Heysam adında bir Kâdîn Müseylime'nin yanına gelerek "Hurma ağaçlarımız uzun ve meyvesizdir, kuyularımız kurumuştur. Sende Muhammed'in her zaman halkına dua

⁴³⁹ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, trc. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), 2: 309-330; İbnu'l-Cevzî, *Saydu'l-hâtur*, 1. Baskı, thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1992), 411-413; Cürcanî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, 3: 430; Hüseyin Günday, "Klasik Arap Mizahında Sahte Peygamber Figürü", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21/2, (2012): 201.

⁴⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, 341; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih* 2: 295.

ettiği gibi bizim hurmalık ve sularımızın düzelmesi için dua et. Yeni doğan çocuklarımız için dua et" dedi. Müseylime bu istekleri yerine getirmek için dua etmeye başladığında isteklerinin tam tersi meydana gelmiştir. Yine rivâyete göre bu durum ancak Müseylime ölünce düzelmiştir.⁴⁴¹

Kainâtın tasarrufu Allah'a aittir. İnsanoğlunun dünya ve ahiret saadetini elde etmesi için Allah'ın lütfu şarttır. Bu açıdan bakıldığı zaman bela ve musibetlerin kul için bir tefekkür vesilesi olup kendine çekidüzen vermesine etki etmesi gerekir. İhanet/hızlânda böyledir. İlâhî bir uyarıdır. Eğer bir kişi ihânet/hızlâna maruz kaldıysa bunun neden olduğu üzerinde derin derin düşünmeli ve tevbe etmelidir. Bir kul için en vahim şey bu gibi musibetlere uğradığında bunun farkına varmaması ve tevbe etmemesidir. Bunun neticesinde Allah bu kişiyi tamamen yardımsız bırakır ve rezil eder. Kur'ân'da Allah ile ilişkisini kesenlerin rezil olacağı apacık bildirilmiştir.⁴⁴² "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkmışlardır".⁴⁴³ Allah'ı unutan aslında kendîni unutmuş ve Allah'ın yardımının dışına çıkmış olur. Asıl ihânet/hızlân' da budur. Zira "Allah kimi zillete düşürürse, artık ona ikram edecek yoktur".⁴⁴⁴ İmâm Mâtürîdî bu âyetle ilgili şöyle demektedir: "Allah'ın hakir kılması iki şekildedir. Birincisi: Allah'ın yüzüstü bıraktığını, ibadetinden ve kapısından kovduğunu onurlandıracak kimse yoktur. Bir de şöyle deriz: Allah'ın cehenneme atarak değersizlendirdiği kimseye îtibar verecek ve oradan çıkartacak kimse yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar. Bu Mu'tezile aleyhinedir. Çünkü onlar "Allah bazı şeyleri diler ama yapmaz" demektedirler. Oysa Allah dilediğini yapar".⁴⁴⁵ Bir Mü'minin çabası Allah'a itaat etmek içinse Allah ona tevfik eder. Fakat tam tersi Allah'a isyan için çaba harcarsa hızlânını bulur. Hızlânın zıddı olan tevfik ile ilgili Mâtürîdî ve Eş'arîler kulun hayırlı amellerde destek görmesi ve kötü fiillerde yardımsız kalması derken Mu'tezile tevfik, îmâna güç yetirme, hızlân ise yardımsız kalma hükmünün verilmesi yani Allah'ın ilâhî lütufta bulunmaması olarak açıklamışlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilen âyetler ve onlara getirilen yorumlar ışığın

---

⁴⁴¹ İbn Hişâm, *Sîretü'n-Nebeviyye*, 4: 339; İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, 2: 305-312; Arslan, Bozkurt, *Sistemik Kelâm*, 335; Özbek, *Hârikulâde Olaylar ve İhanet/Hızlân*, 101-102; Bulut, *Delilleriyle İslâm Akâidi*, 368; Gölcük, Toprak, *Kelâm, Tarih- Ekoller- Problemler*, 392; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali*, 156.

⁴⁴² Nahl 16/27.

⁴⁴³ Haşr 59/19.

⁴⁴⁴ Hac 22/18.

⁴⁴⁵ Mâtürîdî, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Ensar Yayınları, 2018), 9: 465.

da bu gibi olayların vukua gelebileceğine inanmak İsâbetli gözükmeştir. Bela ve musibetler karşısında Allah'a dua etmemiz de bunu göstermektedir. Ancak kanaatimize göre bunları sadece sıra dışı ve olağanüstü olaylar olarak algılamak yerine kulun kendi kusur ve hatalarından veya daha ileri düzeydeki isyanlarından kaynaklanan sapmalar olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

SONUÇ

Olağanüstü hâdiseler, daimâ merak ve ilgi uyandıran, insanların üzerinde konuşup tartıştıkları konulardan olmuştur. Bu özelliği nedeniyle günümüzde de insanlar konuya olan ilgisini devam ettirmekte, fakat saf duyguları zaman zaman istismâr edilmektedir. Hayatın akışı içerisinde insanın yaşamında mümkün olan bu tür tecrübeler, Allah'ın lütfu, ihsânı, bazen cezası ve imtihanı olarak ele alınması gerekirken, insanları aldatmak için araç haline dönüştürülebilmektedir. Dünyalık çıkarlar uğruna insanları etrafında toplamak ve onlardan yararlanmak isteyen çevreler güya hârikulâde haller kendilerinde toplanyormuş gibi gösterip, taraftar toplamaya ve böylece insanların maddî ve manevî değerleri üzerine hâkim olmaya çalışabilmektedirler. Mâlesef saf insanlar bu tuzaklara düşebilmekte, kimileri ise sapıtabilmektedir.

Bu araştırma da mûcize ve kerâmetin dışındaki olağanüstü olaylar incelenmiş ve şu neticelere ulaşılmıştır:

1. Mûcize, Allah'ın Peygamber olarak gönderdiği kişinin peygamberliğini isbat için elinde meydana gelen sıra dışı olaylardır. Akıl olağanüstü bir olay olması nedeniyle elinde mûcize gerçekleşen peygamber'in doğruluğunu onaylar. Mûcize ancak peygamberler tarafından gösterilebilir. Kur'an ile sâbit olduğu için inkârı tehlikelidir. Günümüzde mûcizenin gerçekleşme durumu söz konusu değildir. Çünkü Hz. Muhammed'den sonra başka bir peygamber gelmeyecektir. Kesin delillerle ispat olunduğu için, İslâm kelâmcıları ve diğer âlimler mûcizenin varlığını reddetmenin küfür olduğunu belirtmişlerdir. Mûcize dışındaki olağanüstü hâdiselerin mâhiyetleri ise tartışmalıdır.

2. İrhâs, Peygamber olacak kullarda peygamber olmadan önce zuhûr eden hallerdir. Kur'an'da Hz. İsrâ ile ilgili örnekler verilmiştir. Yine Kur'an'da Hz. Muhammed'in geleceğinin müjdelendiği âyetler vardır. Buna "Beşairü'n nübüvve" denilir. Kimi çevreler nübüvvet işaretleri sayesinde Müslüman olmuşlardır. Bundan dolayı "Beşairü'n Nübüvve" irhâsât olarak değerlendirilebilir. İrhâs Kur'an'da yer verilen hallerden olduğu için inkârı tehlikelidir. İlk dönem siyer eserlerinde Hz. Muhammed'in irhâsâtından çokça bahsedilir. Yapılan araştırmalar neticesinde bu olaylarının büyük kısmında çelişikiler olduğu açıktır. Nakille alakalı kaynaklarda zikredilen kişiler ya bir kişidir. Ya da "ben şöyle işittim" "şöyle duydum" gibi ifâdeler vardır. Ayrıca kaynaklardaki bazı râvîlerin sorunlu olduğu tesbit edilmiştir. Bazı

nakiller çok uçuk olup, Hz. Muhammed'i beşerlikten uzaklaştırmaktadır. Bu uçuk nakillerin sebebi Hz. Muhammed'i sevmekten kaynaklanıyor olsa da yanlıştır. Asrı Saâdet olarak ifade edilen zaman dilimini örnek alarak yaşamak Hz. Muhammed'i sevmeye en büyük delil teşkil eder. Bu sebeple sîret kitaplarında geçen Hz. Muhammed'in irhâsât olaylarına temkinli yaklaşmakta yarar vardır.

3. Meûnet Allah'ın darda kalan kullarına desteğidir. Sadece kelâm alanında değil, felsefe, psikoloji, sosyoloji alanındada dikkate değer bulunmuştur. Özellikle seküler çevrelerce inkâr ediliyor olmasına rağmen, inkârını gerektiren ciddi bir delil yoktur. Allah'ın darda kalan sâlih kullara anında yardım etmesi akla aykırı bir durum değildir. Çünkü her şeye gücü yeten Allah'ın kullarına yardımı ve desteği mümkündür. Kur'ân ve hadîslerde meûnet ile alakalı deliller gösterilmiştir. Meûnet Allah'ın fiilidir. Fakat irâde biz kullara aittir. Buna kesp veya cüz'i irade denir ve asıl istitâat, bu meûnet ve irâdenin birleşmesi neticesinde ortaya çıkar. Bu da işin meydana gelmesi ile olmaktadır.

4. İstidrâc, kelâm ve Akâid kitaplarında kâfir ve âsi kimselerin elinden meydana gelen hârikulâde haller diye tarif edilmiştir. Fakat sadece böyle algılanması veya aktarılması doğru değildir. Kâfirlerin elinden meydana gelmesi aslında Allah'ın bir tuzağıdır. Böyle kimseler yaptıkları sıra dışı hallerle kibirlenir, büyüklenir ve iyice sapırlar. İşte bu Allah'ın zâlim ve küfürde olan kimselere tuzağı olarak adlandırılmış isede bunun durup dururken keyfi olarak meydana geldiğini düşünmek doğru değildir. Diğer yönden İstidrâc küfürde olan kimselerin her işte başarıya ulaşmaları ve bu başarıları kendilerine mâletmeleri anlamını taşır. Böylece bu kimseler yavaş yavaş isridrâca yani ateşe çekilir. Bu kimseler her yaptıklarının kendi başarıları olduğunu ve yollarının doğru yol olduğunu düşünürler. Bu düşünce kendilerine en büyük cezadır. Bir kimsenin kibirlenip hakikatleri görememesi azap olarak yeter. Bu adeta eroin kullanan bir kişinin zevkin doruğuna ulaşırken aslında yok olup ölüme sürüklenmesi gibidir. Bu sebeple İstidrâc sadece sıra dışı bir durum olarak değerlendirilmemeli! kâfir kimselerin yavaş yavaş kibir ve gurur sebebiyle helake sürüklenirken bunun farkına varamamaları olarak değerlendirilmelidir. Kanaatimize göre İstidrâcı sadece Allah'ın, isyân eden kulları için tuzak hazırlaması ve daha çok günaha saplanmaları için olağanüstülük vermesi anlamında değil, onların doğruya ulaşmasını beklemesi ve mühlet vermesi ama doğruyu bulmak istemedikleri için günaha dalmalarına engel olmaması ve böylece

helaka sürüklemesi gibi yorumlamak ilâhî adâlet açısından daha tutarlı bir yorum olacaktır.

5. İhânet, Peygamberlik iddiâsında bulunanların başına gelen bazı durumlardır. Bu kişilerin başında Müseylime isimli şahıs gelir. O peygamberlik iddiasında bulunmuş, kendisinden mûcize isteyenler için dualar okumuş, fakat yapılan duaların herhangi bir etkisi meydana gelmediği gibi bazılarının tam tersi gerçekleşmiştir. Günümüzde yalancı nebîlik iddia edenler az da olsa vardır. Bu da ihânet/hızlân olayının devam ettiği anlamını taşır. Bu zaman diliminde her ne kadar iletişim araçları güçlenmiş ve cahil insanlar azalmış gibi görünse de sahte peygamberlere inanacak kadar cahil olanlarda çıkmaktadır. Özellikle Hindistan bölgesinde bu tür eylemler mevcuttur. Bazı şahısların kendilerinde olağanüstü haller olduğunu imâ ederek arkasından onbinlerce kişiyi sürüklemesi hala sahte nebîlik tehlikesinin devam ettiğini gösterir. O sebeple olağanüstü olayların istismâr edilmemesi için insanların bu konularda kaynaklara dayalı bilgiyle donatılması gerekir.

KAYNAKÇA

- Ahatlı, Erdinç. “Nübüvvet Mührü Tarihi süreçteki Algılanması ve Anlamlandırılması”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1. (2001): 281-302.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*. 2. Baskı. Ankara: Tarcan Matbaası, 2004.
- Akbaş, Mehmet. “Seyfullah Lakabının Halid b. Velid'in Cihadına Yansıması”. *Mardin Artuklu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2012): 91-109.
- Akçay, Mustafa. *Peygamberlere İman*. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Albayrak, Ahmet. “Dinî Tecrübenin Dışa Vurum Problemi”. *K.T.Ü. Rize İlahiyat Fakültesi. Din Psikolojisi Anabilim Dalı Milel Ve Nihal İnanç, Kültür Ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 2/2 (Haziran 2005): Rize 66-79.
- Algül, Hüseyin. “Hz. Peygamber'in (Sav) Doğumu ve Doğduğunda Meydana Geldiği Rivâyet Edilen Hadîseler”, <http://www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi-mekke/ders4-prof-dr-huseyin-algul.pdf>
- Aliyyü'l Kâri, *el-Masnû fî Ma'rifeti'l-Hadîsi'l Mevzû*. Thk. Abdülfettah Ebû Gudde. İstanbul: İnkilab Yayınları, 2017.
- Altıkulaç, Tayyar. “Zehebî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 180-188. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Altıntaş, Ramazan. *Kelam El-Kitabı*. Ankara: Grafiker yayınları, 2013.
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Arslan, Hulusi - Bozkurt, Mustafa. *Sistemik Kelam*. Ankara: TDV Yayınları, 2015.
- Arslan, Mustafa. “Paranormal İnanç Ölçeğinin Türkçe Versiyonunun Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (Güz 2010) : 23-40.

- Askalanî, İbn Hacer. *Metlibu'l – Aliye*. Trc. Hüseyin Kaya. İstanbul: Ocak Yayınları, 2006.
- Ateş, Süleyman. *İslâm Tasavvufu*, İstanbul: Yeni ufuklar Neşriyat, 1992.
- Aydın, Hâsan. “Gazali Ve İbn Rüşd’e Göre Mûcize”. *OMÜ Eğitim Fakültesi Kelam Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2008): 115-130.
- Aydın, Hayati. “İslâm İnançları Açısından Mûcize, Kerâmet, Sihir Ve İstidrâc Kavramları Üzerinde Bir İnceleme” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/32 (Aralık 2015): 106-137.
- Aydın, Mehmet. “Faraklit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12: 165-166. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Aydın, Nevzat. “Çağdaş Kısas-ı Enbiya Literatüründe Peygamber Tasavvuru: İrşad-i Bayburdi'nin Kısas-ı Enbiyası özelinde”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/9 (2016): 164-167.
- Bağcı, Mûsâ. “Ulaşılmaz Örnek Peygamber Tasavvurunun Tarihsel Teşekkülü”. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19. (2004): 103-136
- Bağceci, Muhittin. *Peygamberlik ve Peygamberler*. Ankara: Kitabe yayınları, 2013.
- Bakillânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî. *Kitâbü'l-Beyân Anî'l-Fark Beyne'l-Mu'cizât ve'l-Keramât*, Trc. Adil Bebek. İstanbul: Rağbet yayınları, 1998.
- Balcı, İsrâfil. “Hz. Ömer'in Komutan Atama Stratejisi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21. (2005): 189-200.
- Berki, A. Himmet – Keskinoglu. Osman, *Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.

- Beyazîzâde Ahmet Efendi, *İmâmı Âzam Ebû Hanîfe'nin İtikâdi Görüşleri*. Trc. İlyas Çelebi. İstanbul: İfav, 2016.
- Boyacıoğlu, Ramazan. "Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001): 1-16.
- Buhârî – Müslim, *Müttefakun Aleyh Hadîsler*. Trc. Abdullah Fevzi Kocaer. Konya: Hüner yayınları, 2011.
- Buhârî, *Muhtasar*. Trc. Abdullah Durmuş ve dğr. İstanbul: Polen Yayınları, 2008.
- Buhârî, Muhammed İsmail. *Sahih-i Buhari*. Trc. A. Fevzi Kocaer. Ankara: Hüner Yayınları, 2004.
- Bulut, Halil İbrahim. "Mûcize". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30: 350-352 İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Bulut, Halil İbrahim. "Hârikulâde olması açısından kerâmet ve mûcize ilişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2001): 329-350.
- Bulut, Mehmet. *Delilleriyle İslâm Akâidi*. İstanbul: Erkam yayınları, 2015.
- Bulut, Zübeyr. "Peygamberleri tasdik aracı olarak mûcizeler", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2015): 1-31.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l - Beyân*. Trc. Çelik, Ömer - Durmuş, Cafer. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Ziraat grup matbaacılık, 2014.
- Cevziyye, İbn Kayyim. *Zâdu'l – Meâd*. Trc. Şükrü Özen. İstanbul: İklim Yayınları, 2013.
- Cürcânî, Seyyid şerif. *Kitabu't - Ta'rifât*. Trc. Arif Erkan. İstanbul: Bahar yayınları, 1997.

Cürcânî, Seyyid şerif. *Şerhu'l – Mevâkıf*. Trc. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015.

Cüveynî, İmâmü'l – Haremeyn. *Kitâbu'l – İrşâd*. Trc. Adnan Bülent Baloğlu. Ankara: TDV Yayınları, 2016.

Çalışkan, Necmettin. “Kehf Sûresi Bağlamında Hz. Mûsâ ve Sâlih Kul (Hızır) Kıssası ve Antakya’da Hızır İnancının Sosyo-Kültürel Etkileri”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (Temmuz- Aralık 2015): 246-251.

Çelebi, İlyas. “Hızır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 406-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çelebi, İlyas. “Hızlân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 419-420. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çelebi, İlyas. “Sihir”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37: 170-172. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.

Çelik, Ömer. *Kur’ân-ı Kerîm Meâl ve Tefsîri*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.

Çınar, Mahmut. *Nûr-i Muhammedî*. İstanbul: Rağbet yayınları, 2017.

Demirci, Kürşat. “Deccâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9:67-69. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Doğan, Hüseyin. “Sihir ve Din İlişkisi”. *Gnostik Akımlar ve Okültizm Sempozyumu*, (Mayıs 2012): 513-535.

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2017.

Döndüren, Hamdi. “İcâbet”. *Şamil İslâm Ansiklopedisi*. 4: 120-121. İstanbul: Akit, 2000.

- Döndüren, Hamdi. “İrhâsât”. *Şamil İslâm Ansiklopedisi*. 4: 17-18. İstanbul: Akit, 1997,
- Ebû Hanîfe, *Fıkh-ı Ekber şerhi*. Şrh: Aliyyul kari. Trc. Hüseyin Erdoğan, İstanbul: Hisar yayınevi, 1990.
- Erul, Bünyamin. “Hz. Peygamber’in Risâlet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”. *Diyanet İlmi Dergi Özel Sayı* (2003): 33-66.
- Eş’arî, Ebû’l - Hâsan Ali b. İsmail. *el - İbâne ve Usul-ü Ehli’s – Sünnet*. Trc. Ramazan Biçer. İstanbul: Gelenek yayınları, 2010.
- Eş’arî, Ebû’l - Hâsan Ali b. İsmail. *Makaletü’l - İslâmiyyin*. Trc. Mehmet Dalkılıç. İstanbul: Kabalıcı, 2005.
- Eş’arî, Ebû’l - Hâsan Ali b. İsmail. *el-Lüma Fi’r - Red Ala Ehli’z - Zeyğ ve’l – Bida*. Trc. Mavil, Kılıç Aslan – Mavil, Hikmet Yağlı. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Evgin, Abdülkadir. *Hadîslerde Hızır Gayb İlişkisi*. Ankara: İlahiyat yayınları, 2015.
- Fayda, Mustafa. “Busrâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6: 470-472. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. “Halid b. Velid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15: 289-292. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Fayda, Mustafa. “Hz. Peygamber’in Amcası Ebû Talip ile Suriye Seyehati ve Rahip Bahira ile Görüşme Meselesi”. <http://www.siyervakfi.org/dokuman/kuran-cografyasi-mekke/ders7-prof-dr-mustafa-fayda.pdf>
- Fayda, Mustafa, “Abdullah b. Selâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 134-135. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l - Muhît*. 2.baskı. Beyrut: 1407/1987.
- Gadban, Münir. *Resulullah’ın Hayatı ve Metodu*. Trc. Adil Teymur. İstanbul: Risâle Basın Yayın, 1997.

- Gazali, Ebû Hâmid Muhammed. *Kimyâ-i Saadet*. Trc. Mehmet Faruk Gürtünca. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 1997.
- Gazali, Muhammed. *Fıkhu's - Sire Resulullah'ın Hayatı*. Trc. Resul Tosun. İstanbul: Risâle Yayınları, 1991.
- Gölcük, Şerafettin. *Kelam Tarihi*. İstanbul: Kitap dünyası, 2015.
- Gölcük, Şerafettin – Toprak, Süleyman. *Kelam*, Konya: Tekin Dağıtım, 2001.
- Günday, Hüseyin. “Klasik Arap Mizahında Sahte Peygamber Figürü”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012): 199-228.
- Hakîm Nisabûrî, *Müstedrek*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Konevi Yayınları, 2013.
- Hamidullah, Muhammed. *Allah'ın Eçisi Hz. Muhammed*. Trc. Ülkü Zeynep Babacan İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Havva, Said. *Siretü'n – Nebeviyye*. Trc. Abdürrahim Ali Ural İstanbul: Aksa Yayınları, 1991.
- Hemmam, Abdurrazzâk. *Mûsannef*. Trc. Hâsan Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, 2013.
- Hemşinli, Hakan. “Dînî tecrübenin nesneliliği üzerine”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 33 (2010): 121-142.
- Heysemî, Nureddin, *Sahihi-i İbn Hibban Zevaidi*. Trc. Hâsan Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, 2012.
- Hicâzî, M. Mahmud. *Furkan tefsîri*. Trc. Mehmet Keskin. İstanbul: İlim yayınları, 1996.
- Hucvirî, Ebü'l – Hâsen. *Keşfü'l - mahcûb*, Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- İbn-i Arabî, Muhyittin. *Te'vilat - Tefsîr-i Kebir*. Trc. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitsan, 2008.

- İbn-i Arabî, Muhyittin. *Tedbirat-ı İlahiye*. Trc. Ahmet Avni Konuk. İstanbul: İz Yayıncılık, 2004.
- İbn-i Cevzî, Ebü'l - Ferec. *Saydu'l - Hâtır*, Thk. Abdulkâdir Ahmed Atâ. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l - Kütübi'l – İlmiye, 1992.
- İbn-i Ebî Şeybe. *Mûsannef*. Trc. Zekariya Yıldız. İstanbul: Ocak yayınları, 2012.
- İbn-i Esir, İzzettin. *el - Kâmil fi't - Târih*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
- İbn-i Haldûn. *Mukaddime*. Trc. Halil Kendir. Ankara: Yeni Şafak, 2004.
- İbn-i Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sîretü'n - Nebeviyye ve Ahbâru'l – Hulefâ*. Trc. Harun Bekiroğlu. Ankara: Ankara Okulu, 2017.
- İbn-i Hişâm, Muhammed. *Sîret-i İbn-i Hişâm İslâm Tarihi*, Trc. Hasan Ege, 1. Baskı İstanbul: Ravza Yayınları, 2013.
- İbn-i Hümam, Kemalettin. *Kitabu'l - Müsâyere*, Trc. Harun ışık. Kayseri: Kimlik yayınları, 2017.
- İbn-i İshâk, Muhammed. *Siretu'n - Nebeviyye*, Trc. Ali Bakkal. 1. Baskı. İstanbul: İlkharf Yayınevi, 2013.
- İbn-i Kesir, Ebü'l – Fidâ. *Siretu'n - Nebeviyye*. Trc. Hanifi Akın. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017.
- İbn-i Kesir, Ebü'l – Fidâ. *Hadîslerle Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*. Trc. Karlığa, Bekir – Çetiner Bedrettin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1985.
- İbn-i Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't - Tabakâti'l – Kebîr*. Trc. Mûsâ Kazım Yılmaz. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.
- İsfahanî, Ebû Nuaym. *Delâilü'n - Nübüvve*, Thk. Muhammed Ravvas Kal'aci ve Abdülber Abbas, Dâru'n - Nefâis. Üçüncü Baskı. Beyrut: 1991.

- İsfahanî, Rağîb. *el-Müfradat*. İstanbul: Pınar yayınları, 2007.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. Sad. Sabri Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu, 2013.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*. Konya: Esra Yayınları, 1996.
- Kâdî Abdülcebâr. *el-Muğnî*. Thk. Mahmud el-Hudayri - Mahmud Muhammed Kasım. Kâhire: 1965.
- Kâdî Abdülcebâr. *Şerhu'l - Usuli'l - Hamse*, Trc. İlyas Çelebi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2013.
- Kâdî Abdülcebâr. *Tesbit-u Delaili'n – Nübüvve*. Trc. M. Şerif Eroğlu. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Karadeniz, Osman. “Maûnet”. *İslâmda İnanç İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 3: 1227-1228. İstanbul: İfav Yayınları, 2006.
- Karadeniz, Osman. “İhanet”. *İslâmda İnanç İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. 2: 886-887. İstanbul: İfav Yayınları, 2006.
- Karadeniz, Osman. “İrhâs”. *İslâmda İnanç İbadet ve günlük yaşayış Ansiklopedisi*. 2: 947-948. İstanbul: İfav Yayınları, 2006.
- Karadeniz, Osman. “İstidrâc”. *İslâmda İnanç İbadet ve günlük yaşayış Ansiklopedisi*. 2: 985-986. İstanbul: İfav Yayınları, 2006.
- Karaman, Fikret. *Sünnetin Işığında Tebliğ ve Davet*. Ankara: DİB yayınları, 2010.
- Karaman, Fikret. ve dğr. *Dînî Kavramlar Sözlüğü* Ankara: DİB Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayrettin. “Âdet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 369-373. İstanbul: TDV yayınları, 1997.
- Karaman, Hayrettin. ve dğr. *Diyanet Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsîr*. Ankara: TDV yayınları, 2007.

- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Bir Dînî Tecrübe Olarak Allah'tan Yardım Dileme Ve O'na Muhtaçlık "İstiane" "İstiğase" ve "Fakr İla'llah". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/2 (Güz 2014): 81-127.
- Kaya, Osman. "Yanlış Peygamber Algısının Tezahürleri". *Hız.Peygamber'in Nübüvvetinin Süresi ve Kapsamı Çalıştayı* (Ekim 2014): 287-290.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr. *et - Ta'arruf*. Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Kettânî, Muhammed b. Cafer. *Nazmü'l - Mütenâsire Mine'l - Hadîsi'l Mütevâtire*. Trc. Hanifi Akın. İstanbul: Karınca Yayınları, 2003.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri. "Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlkeye". *4. Kutlu Doğum sempozyumu* (19-20 Nisan 2001) 129-139.
- Koçyiğit, Talat. *Hadîs Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Koloğlu, şener. *Cübbâiler'in Kelâm Sistemi*. İstanbul: İsam Yayınları, 2007.
- Köksal, M. Asım. *İslâm Târihi*. İstanbul: Kampanya Kitapları, 2015.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh. *el - Camiu li- Ahkami'l - Kur'an*. Trc. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruç Yayınları, 2003.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *Letaifü'l - İşarat*. Trc. Mehmet Yalar. İstanbul: İlk Harf Yayınları, 2012.
- Kuşeyrî, Abdülkerîm. *Risâle-i Kuřeyrîye*. Trc. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlk harf Yayınevi, 2013.
- Kutlu, Sönmez. "Mürchie". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32: 41-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

- Kutup, Seyyid. *fî Zilâli'l - Kur'an*. Trc. M.Emin Saraç. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1972.
- Lekanî, Ebû İshak İbrâhim b. İbrâhim. *Cevheretü't - tevhid*, Şrh: Ahmed b. Muhammed es - Sâvî el - Mâlikî el – Halvetî. Trc. Mithat Acat. Ankara: 2010.
- Lings, Martin. *H. Muhammed'in Hayatı*. Trc. Nazife Şişman. İstanbul: İnsan yayınları, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vilâtü'l - Kurân Tercümesi*. Trc. Bekir Topaloğlu ve Diğerleri. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Mısırî, Mahmûd. *Rihletü'n - İle'd - Dâri'l – Âhire*. Trc. Halil Aldemir. İstanbul: Karınca Yayınları, 2010.
- Mursy, A. Safsafy. *Türkçe Arapça Büyük Lûgat Safsafy Sözlüğü*. İstanbul: Çağrı yayınları, 1983.
- Mübarekfüri, Safiyürrahman. *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*. 4. Baskı. Trc. H. İbrahim Kutlay. İstanbul: Risâle, 2007.
- Müslim, *Muhtasar*. Trc. Hanîfî Akın. İstanbul: Polen Yayınları, 2008.
- Mütercim Asım Efendi. *Kâmûsu'l - Muhît Tercemesi*. İstanbul: 1887.
- Necati, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. Trc. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Nedvî, Ebû'l - Hâsen Ali. *Rahmet Peygamberi*. Trc. Abdülkerîm Özaydın. İstanbul: İz Yayınları, 2005.
- Nesefî, Ebû'l – Muîn. *Bahrü'l – Kelam*. Trc. Ramazan Biçer. İstanbul: Gelenek yayınları, 2010.
- Nesefî, Ebû'l – Muîn. *Tabsiratü'l - edille*, Thk. Hüseyin Atay. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1993.

- Nesefî, Ömer. *Akâidü'n – Neseфіyye*. Trc. Seyit Ahsen. İstanbul: Bayrak Yayınları, 2015.
- Nesefî, Ömer. *Nesefî Akâidi*. Trc: Hüseyin Vanlıoğlu ve đđr. İstanbul: Kitap Kalbi yayıncılık, 2016.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürfî. *Rıyazu's – Sâlihın*. Trc. Abdullah Parlıyan. Konya: Konya Kitapçılık, 2002.
- Nursî, Said. *Mektûbât*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010.
- Nursî, Said. *Mesnevi-i Nuriye*. İstanbul: rnk Neşriyat, 2011.
- Nursî, Said. *Şualar*. İkinci Baskı. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 2010.
- Oruç, Fatih. “İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhı'l beyan Tefsîrinde Hârikulâde olaylar”, *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Kelam Anabilim Dalı Yüksek lisans Tezi*. 2008.
- Öge, Sinan, "Ömer el-İspirî nin er-Risâle fi'l Havarık Risâlesi Bağlamında Hârikulâde Olaylar". *Erzurum İspirli Kâdîzâde Mehmed Ârif Efendi ve Ömer Efendi Sempozyumu* 1/1 (2-4 Mayıs 2014): 731-737.
- Öz, Şaban. Hz. *Peygamber'in Sîretiyle İlgili Mevzû Haberlerin Tarihi Değeri*. İstanbul: Endülüs, 2017.
- Özarıslan, Selim. *Pezdevî'nin Kelâmi Görüşleri*. Ankara: DİB yayınları, 2013.
- Özbek, Durmuş. “Hârikulâde olaylar İhanet/Hızlan”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14 (2002): 89-109.
- Özdemir, Mehmet Nadir. “Siyer-i Nebî tarihten farklı mı okunmalı”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ekev Akademi Dergisi* 18/19 (Bahar 2014): 247-264.
- Özervarlı, M. Said. “Hârikulâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 181-183. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

- Özkan, Mustafa. “İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/14 (2016): 24-41.
- Öztürk, Mustafa. “Bilge Kul- Mûsâ Kıssası ve İslâm Kültüründe Hızır Mitosu”. *O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14-15 (2003): 246-281.
- Parlak, Şükran. “İncillerde ve Kur’ânı-ı Kerîmde Hz. İsâ ile ilgili olağanüstü haller”. *A.Ü.S.B.E Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Tezi*. 2008.
- Pay, Metin. “İslâm düşüncesinde bazı mûcize telakkileri”. *Milli Eğitim Bakanlığı Dîni Araştırmalar* 18/47 (Temmuz- Aralık 2015): 146- 171.
- Penrice, John. *Kur’ân Sözlüğü*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2010.
- Razî, Fahreddin. *Tefsîr-i Kebir*. Trc. Suat Yıldırım ve dğr. Ankara: Akçağ Yayınları, 1989.
- Rudânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Süleymân. *Cemü’l – Fevâid*. Trc. Hüseyin Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, 2008.
- Sabunî, Muhammed Ali. *Amme Cüzü Tefsîri*. Trc. Ahmet İyibildiren. Konya: Uysal Kitabevi, 1994.
- Sabunî, Muhammed Ali. *Safvetü’t – Tefâsîr*. Trc. Gümüş, Sadrettin – Yılmaz, Nedim. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Sabunî, Nureddin. *Matüridiyye Akâidi*. Trc. Bekir Topaloğlu. Ankara: DİB Yayınları, 2005.
- Salih, Subhi. *Hadîs İlimleri ve Hadîs İstilâhları*. Trc. M. Yaşar Kandemir. İstanbul: İfav Yayınları, 2016.
- Sarıçam, İbrahim. *Hızır Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 7.baskı. Ankara. DİB yayınları, 2012.
- Serdar, Murat. *İbn Hazm ’ın Kelami Görüşleri*. Kayseri: Gece Kitaplığı, 2015.

- Serrâc, Ebû Nasr. *el – Luma*. Trc. Hâsan Kâmil Yılmaz Ankara: Altınoluk, 1996.
- Suruç, Sâlih. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Nesil Yayın grubu, 2016.
- Suyutî, Celaleddin. *el - Câmî'u's – Sağîr*. Trc. Hüseyin Yıldız. İstanbul: Ocak Yayınları, 2015.
- Suyutî, Celaleddin. *el - Mucizat ve'l - Hâsâisu'l – Kübrâ*. Trc. Ömer Temizel. Ankara: Uysal Kitapevi, 1988.
- Sühreverdî, Ebû Hafs. *Avârifü'l – Maârif*. Trc. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Saadet yayınevi, 2010.
- Şık, İsmail. Arıcı, Mehmet. “Abdülkâhir Bağdâdî'nin Mûcize ve Kerâmet Anlayışı”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/2 (2016): 93-112.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir. *Taberi Tefsîr-i*. Trc. Mevlüt Karaca. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.
- Taftazanî, Sâdettin. *Şerhü'l – Akâid*. Trc. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Taftazanî, Sâdettin. *Şerhü'l – Akâid*. Trc. Taha Hakan Alp. İstanbul: Yasin yayınları, 2008.
- Tehanevî, Muhammed Ali. *Keşşâfî Istilâhâti'l -Fünûn*, Thk. Ahmed Hâsan Besec, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Topaloğlu, Bekir. – Karaman, Hayrettin. *Yeni Kâmus*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Topaloğlu, Bekir – Çelebi, İlyas. *Kelâm Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- Topbaş, Osman Nuri. *Hız. Muhammed Mustafa*. İstanbul: Erkam yayınları, 2008.

- Tunç, Cihat. "Hişâm b. Amr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Turhan, Kasım. "İnâyet" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 265-266. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Tuzcu, Recep. *Hz. Peygamberle İlgili Bazı Halk İnanışları*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2014.
- Uludağ, Süleyman. "Kerâmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25: 265-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Umerî, Ekrem Ziya. *Siretü'n - Nebeviye es – Sahiha*. Trc. Kasım Koç. İstanbul: Beka Yayınları, 2017.
- Ûşî, Sirâceddin. *Emali*. Trc. Bekir topaloğlu. İstanbul: İfav yayınları, 2013.
- Uysal, Muhittin. "Tesbit ve Yorum Bakımından Hızır ile İlgili Haberler". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (2000): 337-365.
- Uysal, Halil. *el - Halil Sözlük*. Kitapkent. İstanbul: Step Matbaacılık, 2009.
- Ülkü, Hayati. *Başlangıçtan Günümüze İslâm Tarihi*. İstanbul: Akit Yayınları, 2001.
- Vatandaş, Celaledin. *Hz. Muhammed'in Hayatı*. 13. Basım. İstanbul: Pınar yayınları, İstanbul 2017.
- Yaran, Cafer Sadık. *Dînî Tecrübe ve Meûnet*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.
- Yavuz, Sâlih Sabri, "Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile Bağlamında Doğruluk Ölçüsü Olarak Kerâmet". *KTÜ İlahiyat Fakültesi Kelam Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2005): 91-116.
- Yazır, M. Hamdi. *Hak Dînî Kur'an Dili*. Sad. Sıtkı Güllü. İstanbul: Huzur Yayınevi, İstanbul 2008.
- Yeğın, Abdullah. *Lûgat*. İstanbul: Hizmet vakfı, 2012.

Yıldız, Abdulvahap. “Kerâmet ve İstidrâc”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/21 (Ocak-Haziran 2009): 41-64.

Yücel, Ahmet. “Leyse Bi Şey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 167. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh. *Siyer’ü A’lâmü’n - Nübelâ*, Müessesetü’r Risâle, Beyrut 1402/1982.

Zehebî, Ebû Abdillâh. *Mîzânu’l - İ’tidâl fî Nakdi’r - Rical*, Thk. Muhammed Ali el Bicavi, Daru’l Marife, Beyrut 1963.

Zehebî, Ebû Abdillâh. *Tarihu’l – İslâm*. Trc. Muzaffer Can. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1996.

Zemahşerî, Ebü’l – Kâsım. *Keşşâf*. Trc. Muhammed Coşkun ve dğr. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu başkanlığı, 2017.